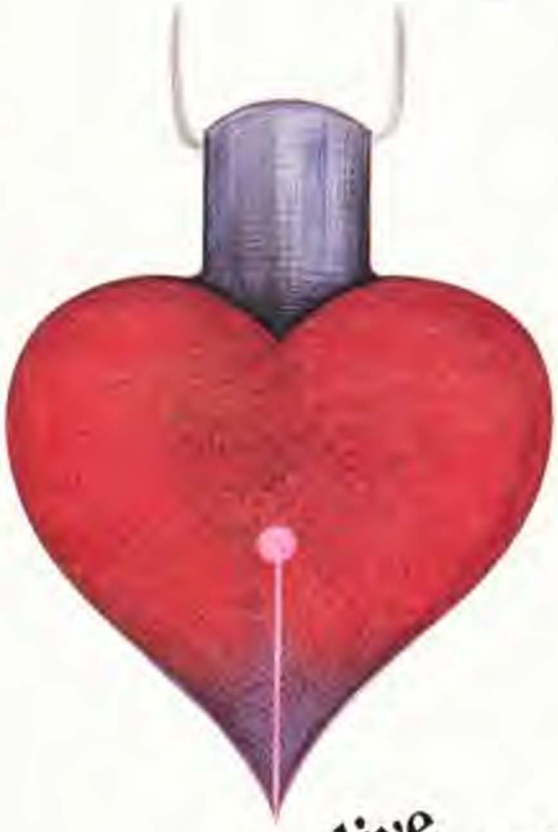
298
7

HALDUN TANER- hak dostum diye başlayalım söze

haldun taner

Düz Yazıları - 7

hak dostum diye başlayalım söze

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI : 298
HALDUN TANER, DÜZ YAZILARI 7

Birinci Basım 1978

İkinci Basım
Nisan 1987

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet cad. 46/A
Telf 1 31 81 22 - 1 31 16 65
Yenişehir Ankara

HALDUN TANER

HAK DOSTUM DİYE BAŞLAYALIM SÖZE

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni fahri karagözoğlu

olgaç basımevi — ankara

İÇİNDEKİLER

Köprümüz	7
Kültür Politikası	14
Ünlülerin Eşleri	24
Stadyumda Tiyatro	31
Duydunuz mu... Duydunuz mu?	39
Milleti Çocuk Yerine Koymak	46
Çocuk Eğitimi Üzerine	52
Dönüyorlar	58
Söz «İnflation»u ...	63
Birikimsiz Uygarlık Olmaz	69
Eski Hisar Sırtlarında	77
Yazık Oldu Willy Brandt'a	83
Hafta Sonu Tatili	89
Yine Bekleriz Dr. Kimble	94
Bayram Yazısı	102
Bölük Pörçük	108
Siyasi Espri Üzerine	115
Bir Seminer, Bir Forum	120
Gerçek Eşitliğe Doğru	127
Yine «Kadın Yılı» Üzerine	134
Kadının Fendi	139
Uzayda Aşk Başkadır	143
Leonardo da Vinci	149
Haftanın Seyir Defteri	155
Televizyon Denen Şu Işıklı Pencere	161
TRT'de Shakespeare	167
Oyunun Kurallarına Uymak ya da Uymamak	172
Matematiksiz Olmaz	179
Ümmiler Uyanmasın	187
On Kasım	194
Bir Adaylık Serüveni	199

KÖPRÜMÜZ

Bindiğimiz dolmuş, dün, Köprünün tam orta yerinde bozuldu. Yeni Köprüden söz ediyorum. Ulusal onurumuz, yapıtsal böbürümüz, Köprümüzden.

Görmemişin oğlu olmuş, çekmiş... bir yerini koparmış, derler. Köprü üstünde duranlardan huylanıyorlar. Bir yerini koparırlar diye. Düdükler öttü. Memurlar geldi. Bozukluk saptandı. Ama, bu arada, köprünün tam orta yerinde beş dakika kadar kaldık. Alelacele geçip giderken, ya hiç görmediğimiz, ya da görüp sindiremediğimiz nice güzelliklerin o anda farkına vardım. Doya doya seyrettim. Acele yüzünden şu dünyada neleri kaçırıyoruz arkadaşlar.

On beş, yirmi yıl oluyor. Beni ünlü pedagog Prof. Albert März'e ağırlayıcı atamışlardı. Adamı Kabataş'tan Üsküdar'a geçiriyordum. Araba vapurunun güvertesinde, turistlere özgü ve romantik bönlükle, durmadan söyleniyordu. «İşte Avrupa'dan ayrıldık», «İşte Asya'ya yaklaşıyoruz», «Şimdi tam orta yerdeyiz.» Üsküdar'a ayak basınca hemen karısına kart attı. «Asya'dan sevgilerle.» Artık her şeyi «tipik Asya'yı» görüyordu. Havayı derin derin kokladı. Hapşırdı, genzine herhalde Orta Asya'nın baharat kokuları kaçmıştı. Çamlıca'ya çıktığımızda bulutlar dağılmış, güneş açmıştı. Şaka ol-

sun diye, «Asya'nın güneşi başka yakar» diyecek oldum! Hazret ona bile seve seve inandıydı...

Kırk yıldır, evet tam kırk yıldır, Kadıköy vapuru ile, her gün iki öğün, kıta değiştirir dururum, bir gün olsun övünmek aklımın köşesinden geçmedi.

Fesle Şapka Arasında

Ama yayalara Köprüden geçme izni verildiği gün gidip ta orta yerde duracağım. Sağ ayağım Avrupa'da, sol ayağım Asya'da, bir an gözlerimi kapayıp Zen Budistleri gibi içime dalacağım. Köprü ile özdeşleşeceğim.

Biz Türkler neyiz? Fesle şapka arasında acayip birer yaratık. Doğa mistisizmi ile batı rasyonalizmi arasında, bir parça ondan, bir parça bundan, bir çelişkiler kavşağı. Demokrasimizin radyoskopisi, yani şu son koalisyon hükümetimiz bile bunu açıkça göstermiyor mu?

Neyse bunu geçelim. Kuleler ilk dikildiği zaman, Köprü, Boğaz'ın güzelliğini, şehrin siluetini bozacak diyenler çoktu. Ama bittikten sonra pek yadırganmıyor. Alıştık mı, ne? Hakçası aranırsa, Köprümüz, dünyanın en güzel şehrine, en yüce anıtların ortasına, oturtulmasının saygılı bilincinde. Tıpkı camilerimiz, saraylarımız gibi şehrin topografyasına, dolaydaki tepelerin kıvrıntılarına, kısacası doğaya uymayı bilmiş, onu tamamlamış. Arana arana varılmış bir sadeliğin asil alçakgönüllülüğü içinde. Bu haliyle,

birer görmemişzadelik anıtı gibi ufkumuzu bar bar yırtan Sheraton'un, Hilton'un, İntercontinental'ın hacı ağa zevksizliğinden hemen ayrılıyor.

Köprünün tam orta yerinde bunları düşündüm. Bir an, altımdaki Boğaz'ı yalılardan, korulardan, vapurlardan soydum.

İnek Geçidi

Üçüncü Zamanın sonlarında, bu oyuk, kılkuyruk bir ırmakçıkmış. Biri şimdiki Karadeniz'in, öbürü Marmara'nın olduğu yerde bulunan iki kapalı gölün arasında şırıl şırıl akarmış. Aşınma sonucu, Dördüncü Zamanın başında buraları çatlayıp çöktüğü gün kurbağaların şaşkınlığını düşünebiliyor musunuz? Karşıdan karşıya rahatça geçmeye alışmışken suyun derinleşivermesi, kıyıların uzaklaşıvermesi, kim bilir onları nasıl afallatmıştır? Ama daha sonraki kurbağa kuşakları bu yeni durumun içine doğduklarından her şeyi olağan karşılamışlardır.

Jeolojinin sözünü ettiği bu çöküntüler ırmağı boğaz yaparken, insanoğlu, daha ne İstanbul'un bulunduğu bölgeye, ne de yeryüzüne henüz onur vermemişti. Bu, şu demek oluyor ki, mitolojinin uydurduğu İo senaryosu daha sonraki bir dönemin ürünüdür.

Mitolojiye bakılırsa, batı dünyasının buraya Bosporus deyişinin nedeni, İşte bu çıtıpıtı kızcağızdır. Hep biliyoruz, Olemp Dağının Rubirozası Zeus, menopoza girmiş karısı Hera'dan gizli, sık sık yeryüzüne iner, onun bunun karısını, kızanını kovalardı. İşte bu arada İo'yu da

ağına düşürüp muradına erer. Sonra da onu nacaklı karısının hışmından korumak için inek haline getirir. Hera hileyi yutmaz. İneğin peşine bir at sineği musallat eder. At sineği kovalar, inek kaçar. Kaça kovalaya boğaz kıyılarına varırlar. İnek bir yolunu bulur, kapağı şimdiki Kadıköy'ün olduğu canibe atar. İşte dil bilginlerine göre buraya Bosporus =inek geçidi= inek kapısı denişinin nedeni budur. İo'cuk daha sonra Mısır'a gider. İnsan kişiliğine kavuşur. Yaşlı sevgilisi Zeus'la buluşur. Nil kıyılarında, Hera'ya inat, ikinci bir balayı yaşarlar.

Hayali değil de, gerçek tarihe kulak verecek olursak bu boğaza ilk köprüyü kuran Darius'tur. Ve abartma yoksa, yedi yüz bin kişilik ordusunu, gemiler üzerine oturtulmuş geçici bir köprü ile öbür yana geçirmiştir.

Diyeceğim, Köprümüz geçmişi oldukça yüklü, serüveni bol, efsanesi zengin bir çatlağı birleştiriyor. Hadi İstanbul'u almakla ortaçağdan yeniçağa bir köprü kuran Fatih, iki kıtayı birleştiren bir köprü kurmayı gereksiz buldu diyelim. Peki Koca Sinan'a ne buyrulur? Drina'nın dik âlâsını Boğaz'a kondurmaz mı idi yani?

Abdülhamit, kendine önerilen Hamidiye Köprüsünü, kulelerinden ötürü veto etti. Maazallah, ya münafıklar o kulelere saklanıp köprüye ve üstünden geçenlere bir fenalık yaparlarsa diye. Bugün olsa dikersin makineli tüfekli iki nöbetçi, bu sakınca kalkar ortadan.

Sözün kısası, Boğaz Köprüsünü kurmak onuru bugünkülere kısmet olacakmış.

Önce Kim Geçecek?

Durduğum yerden Köprünün dev kulelerine bakıyorum.

İlkin söylentiler çıktı idi. Köprünün ayakları sağlam oturmamış diye. Sağ olsun, eski cumhurbaşkanımız bizzat kulelerden birine çıkıp kontrol ettiler. Öğrendik ki, sağlammış. Gönlümüz rahat etti.

Köprü daha bitmeden, ilk geçen kim olacak diye bir sorun çıktı ortaya. Cumhurbaşkanı mı, Zeki Müren mi, Ajda Pekkan mı, yoksa Alain Delon mu? Herkes bunu tartışırken sıkıyönetim kabinesinin imar bakanı başına bir miğfer geçirdi. Teftiş bahanesi ile servis yolundan karşıya geçti. Gazetecilere pozlar, demeçler verdi. İşçiler bu işe kıskıs gülmüş olsalar gerek. Çünkü onların her biri inşaat sırasında, iki kıta arasında, hem de günde beş on defa, mekik dokumuşlardır. Meçhul askerin kaderi... O yapar, parsayı başkaları toplar.

Açılış günü, bütün İstanbul, Köprünün üstüne hücum etti. Köprülerinin direngi sınırını ölçmek için. Köprümüz bu deneyden de yüzakı ile çıktı. Bir iki esnedi, ama dayandı.

En Kârlı Yatırım

Bu Köprüden saatte on bin araç geçiyormuş. Alınan geçiş ücretleri yakında borcumuzu amortize ettikten sonra kâra bile geçilecekmiş. Bu kârlı yatırım halka açık holdinglerimizi bu alana çekebilir. Yakında Boğaziçi boydan boya köprülerle donanırsa şaşmayalım. Çekişme baş-

layınca da artık bankalarımız gibi her geçiş biletine bir piyango numarası verenler mi istersiniz, Köprü üstünde Sulukule ekibine göbek attıranlar, saz heyetine fasıl yaptıranlar mı istersiniz...

Yanımızdan uygar bir homurtu halinde, kamyonlar, kamyonetler, minibüsler, dolmuşlar, özel arabalar ve gündüz olmasına karşın tankerler vızır vızır geçiyor.

Bu Köprü İle İş Bitmez

Köprü nedir? Bir boşluğu kapatan, bir yerden kalkıp bir yere varan yol. Uygarlık, dağları aşıyor, çevreyolları döşüyor, köprüler kuruyor. Ama insanı insana pek ulaştıramıyor. Aya, uzaya bile yol açtık, köprü kurduk da aramızda içten, sıcak, insanca bir diyalog kuramaz olduk.

Çağımız, insandan insana içtenlik köprülerinin kurulması işini yeni baştan ele almak zorundadır. Bütün ön çalışmalarını, ayrıntı hesaplarını yaparak çevreyollarını vaktinde hazırlayarak, bireyle toplum arasında, doğa arasında, mutlu bir uyuşum sağlayarak.

Bunu yapmadıkça bu köprünün, bütün köprülerin, altından tonlarca su, üstünden milyarlarca araç geçer, nafile. Hep birbirine uzak, birbirinden habersiz, somurtuk Insanları götürür getirirler. Patates çuvalları gibi.

Dil Köprüsü

Dil nedir? Kelimelerden örülü bir başka köprü.

Hal böyle olunca, fıkra da, olsa olsa küçük bir iskeledir. Okuyucuya yanaşmak, onunla küçük bir ilişki kurmak için atılan.

Tutar, tutmaz; bu, çımacının ustalığına, yanaşacağınız yerin sığlığına, derinliğine, aranızdaki akıntıların çeşidine bağlı.

Hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa anlaşır demişler ya, o da laf.

Bazen insan konuştukça daha da bozuşabiliyor.

Anlaşalım, ya da bozuşalım, yeter ki birbirimize ilgisiz ve ilişkisiz durmayalım.

Tek tek kopuk adalar gibi kalmayalım.

Pazardan pazara şurada sizlere küçük bir iskele atmaya kalkarsak hoş görüle.

KÜLTÜR POLİTİKASI

Geçen hafta toplanan sanatçılar yeni hükümetten bir kültür politikası saptamasını istediler. Başvekil de,

«Merak etmeyin. Yeni hükümet yalnız ekonomik ve sosyal alanda değil, kültür alanında da yeni atılımlar dönemi olacaktır,» dedi.

İnanırız. İnanmak isteriz. Yeni başvekilimiz sanata, kültüre bundan önceki başvekillere kıyasla daha yakın bir insandır. Şairdir, çevirmendir. Dil bilir, dünyada, Türkiye'de yazılanları okur. Ayrıca el attığı her konuyu batılı bir kafa derinlemesine inceler. Sağlam, yapıcı yargılara varır. Kültür işlerimizi de bugünkü başıbozukluktan kurtarıp tutarlı bir düzene getirebilirse ne kadar iyi olur.

Şu kültür politikası lafı, yalnız ülkemiz için değil, batı dünyası için de oldukça yeni sayılan bir laftır. De Gaulle'ün ünlü Kültür Bakanı Andre Malraux'yu tanımayan kaldı mı? Ne var ki, dünyada ilk kültür bakanlığını kuran ülke Polonya'dır. Hem de Fransa'dan on, on beş yıl önce.

İnsanlar toplum olarak yaşayalı beri, kültür politikasının, adı olmasa da, kendi hep vardı. Pesistratos Büyük Dionysia Bayramlarında, yirmi bin kişilik amfilerde tragedya yarışmalarını babasının hayrına mı düzenlerdi, dersiniz? Onun

amacı, dağınık Yunan krallıklarını tragedyanın yoğun ve kaynaştırıcı havasında manevi bir birliğe hazırlamaktı. Bal gibi kültür politikası...

Ortaçağda kilisenin müziğe, edebiyata, tiyatroya el atıp, kendi konularını sunuşu, bu sanatları amacına araç edişi, nedir? Bal gibi kültür politikası...

Rönesans prenslerinin, devirlerinin seçkin mimar, ressam, heykeltıraşlarını çevrelerine toplayıp eserler ısmarlaması da öylesine.

«Bir Safa Bahşedelim Gel Şu Dil-i Naşada»

Osmanlı sarayı da kültür politikasının daniskasını bilir ve uygulardı. Dışarda halkı uyarmasınlar diye saraya çağrılıp ihsanlarla afyon yutmuş aslana döndürülen yağcı kaside şairleri, hep bu politikanın kurbanlarıdır.

Damat İbrahim Paşanın «iş-i nuş» âlemlerine şiirleriyle fon müziği hazırlamakla görevli Nedim Efendi, bunun soyut ve somut mükâfatını bol bol almıştır. Akçe, mahbub ve mahbube halinde. Nedim'i saadabatta «serv-ü revanları» ile baş başa bırakıp bir de zavallı Nef'i'nin alınyazısına bakalım. Dördüncü Murat'ın uyarılarına karşın kalemi sürçüp, Veziriazam Bayram Paşayı Siham-ı Kaza «Kaderin Okları» adlı eserinde hicvettiği için başına gelenleri düşünelim.

«Padişahım, Ol Habisin Katline İzin İhsan Eyle»

Bayram Paşa, elinde kitap, yel yepelek,

etekleri dalgalana dalgalana hünkârın huzuruna koşup,

«Bundan geru ne ırzım, ne namusum kalmıştır. Padişahım ol habisin katline izin ihsan eyle,» diye ağlanır. Sonuç: Nef'i'nin katline ferman çıkar. Kinci vezir öldürmeden önce çektirmek için koca şairi bir hafta odunlukta bekletir. Sonra boğdurup cesedini Marmara'ya attırır.

Nedim'i korumak okşayıcı, Nef'i'yi boğdurmak sindirici, ama her ikisi de önünde sonunda bir kültür politikası değil midir? Hele sonuncunun günümüzde de bol bol uygulandığı ortadadır.

Nef'i boğdurulunca büyüklere yaranmak meraklısı bir şair de çıktı.

«Gökten nazire indi Sihamı kazasına.

Nef'i diliyle uğradı Hakkın belâsına» diye bir de beyit döktürüp Bayram Paşadan ihsan aldı.

Bütün sindirme eylemlerinin bir amacı da, böyle, vicdanını satmış, siftinik sanatçıların yetişmesine yol açmak değil midir?

Toka Kokona

Hep biliriz, Abdülaziz'in kültürle, kitapla, sanatla başı hoş değildi. Onun biricik merakı yağlı güreşti. Yabancı dil de bilmezmiş hazret. Rivayet ederler ki, mahut Avrupa gezisinde Üçüncü Napolyon'un karısı Eugenie Ile Ilk karşılaştığında elini uzatmış ve dil bilmediği belli olmasın diye de:

«Toka kokona,» demiş.

Abdülhamit ise okuma meraklısı, kafası işleyen, hem de gereğinden biraz fazla işleyen bir hükümdarmış. Kuruntulu mu kuruntulu. Ruh doktorları, kuruntuyu, çoğu kez rayından çıkmış bir muhayyilenin ürünü sayıyorlar ki, doğrudur. Buluttan nem kapan bu adamın kültür politikası da dışarda sevilen, tutulan gözde sanatçıları saraya alıp, onların halkla ilişkilerini kesmek, bir «münafıklık» etmesini önlemekti. Saray tiyatrosu ve Mızıkayı Hümayun bunlarla doluydu. Altın gücüyle bende edemediklerini, zaptiye gücü ile yakalatıp Magosa'ya yollardı. Her ikisi de çok etkili iki metottu. Saraydakiler kuzuya döner, zindandan gelenler de eski keskinliklerini kaybetmiş olurlardı. İhtilalcilikle başladığı hayatını durmuş oturmuş Sakız Mutasarrıflığı ile bitiren Namık Kemal Bey gibi.

Düdük İçinden Anlatmak

Ama sanatçı milletini hapse de atsanız, saraya alıp kuyruğunu kapana da kıstırsanız, söyleyeceğini yine bir kolayını bulup söyler.

Ama açık, ama örtülü. Kavuklu Hamdi'nin şu nefis tekerlemesi gibi.

Hayali bir ülkenin padişahı rolündeki Pişekâr, Kavuklu Hamdi'ye sorar:

«Canım efendim, bu sizinki ne garip konuşmadır. Nedir o yemek memek, elbise melbise, saray maray. Birincileri anladık da, ya o ikinci kelimeler ne ola?»

Kavuklu Hamdi yerden bir selam çakıp,

«Arz edeyim efendim,» der. «Yemek sizin

yediğinizdir, memek bizim zıkkımlandığımız. Elbise, sizlerin giydikleriniz, melbise ise bizim çulumuz. Sarayda siz oturuyorsunuz, marayda biz.» Ve nüktesini yapıştırıverir.

«Padişah rahmetli ecdadınızdı, madişah da siz.»

Düdük içinden anlatmak, cinaslı söylemek, örtülü anlatmak mizaha daha da bir incelik verir. Kalın kalın söylemekten çok daha etkilidir. Çünkü alıcının zekâsını pohpohlar. Onu övündürür. Alman hicivcisi Wedekind,

«Sansüre çok şey borçluyum,» derdi. «O olmasa üslubumu bu rütbe törpüleyemezdim.»

Zaten en iyi espriler anlatanla anlayanın anladığı, aradaki sansürcünün anlayamayacağı espriler değil midir?

«Yaşasın Hürriyet
Musavat, Adalet
Uhuvvet, Aman!»

İkinci Meşrutiyetin de kendi aklınca bir kültür politikası vardı. Bir kere Abdülhamit devrinde ihsan almış, destek görmüş, saraya alınmış sanatçıları tukaka etti. Onlara haramzade Abdülhamit paşaları imişlercesine kaba davrandı. Bu kurbanlardan biri de meşhur ortaoyuncu Abdi Efendi idi. Adamcağız yeni efendilere yaranmak için uğraştı. Yaranamadı.

«Millet çalgı, hükümdarlar çengidir. Ayak uydurmasını bilmelidir. Bizimki kıvıramadığından sahneden uzaklaştırdılar,» sözü onundur.

Ama bu söz daha kursağında sarayın pilavları duran bir adamdan gelince komik olmaz, acındırıcı olur. İttihat ve Terakki liderlerinin ise hele başlangıçta böyle numaraları yutmayacakları ortada idi. İttihat ve Terakki devrinin bir kültür peygamberi vardır. Ve de galiba içlerinde, tek okuryazar, aklı felsefeye, şuna buna eren yalnız odur: Ziya Gökalp. Devrin yeni yetişen yazarlarını bulup çıkaran, koruyan hep odur. Ayrıca rejimin ideologyasını da hazırlamıştır. Bunları daha sonra halkın kolay anlayıp aklında tutabileceği özdeyişler haline de getirdi:

«Gözlerimi kaparım,
Vazifemi yaparım» gibi.

«Ahlak yolu pek dardır,
Yaklaşma yanı yardır» gibi.

İyi ahlaklı olunca, gözlerini kapayıp ödevini yapınca herkesin düzeleceği sanısı o gün bugündür bazılarımızda sürüp gidiyorsa, kabahat bu manzumeciklerdedir, onların saf koşullandırmalarındadır.

Atatürk devrinin, onuncu yıl sloganları da Gökalp'ın özdeyişleri veznindendir.

«Sen ben yokuz,
Biz varız

Sen ben ona taparız.
Durmayalım düşeriz...» Ve benzerleri.

Bunları niye mi yazıyorum? Birer kültür politikası, örneği olduklarından.

Halkçı Bir Kültür Politikası

Atatürk'ün kültür politikası halkçı bir politikadır. Harf devrimi, her insana eşit gelişme sağlama ülküsüne atılmış ilk merdivendir. Onun arkasından ilkokul seferberliği gelecektir. Atatürk yüzyıllardır Avrupa'nın hasta adamı sayıla sayıla kendini yavaş yavaş böyle hissetmeye başlayan bir ulusa moral hocalığı da etmektedir. Damarlarımızdaki asil kan kavramını çoğu kimseler bir ırkçılık eğilimine verdiler. Yanlış. Büyük yanlış. O sadece bizi yüreklendirmek için fısıldanmış bir sözdür. «Ne mutlu Türküm diyene» sözü de öyle. «Türk övün, çalış, güven» sözü de. Sonraları bu üçlü öğüdün yalnız birincisini benimseyip öbür ikisini bırakmak, nedense daha işimize gelmiştir. Atatürk, üniversite ile çok ilgili idi. Prof. Malsch'in Üniversite Reformu onun devrine rastlar. Atatürk, ihtilal derslerini kim verecek, onu bile kendi saptamaktadır. Reşit Galip'le bozuşması bu yüzdendir. Çevresindeki eli kalem tutan, fırça tutan kimseleri, müzisyenleri korumuştur.

Aslanın Ağzındaki Ekmek

Ahmet Rasim son zamanlarında yazamaz olunca iş aramaya Ankara'ya gider.

Orada rastladığı İsmail Müştak,

«Vay efendim. Siz burda? Nasılsınız? Bir emriniz mi var,» der.

«Fırınlarda ekmekleri dört köşe değil de yuvarlak yapıyorlar. Ondan düştüm buraya,» diye bir cevap alır.

İsmail Müştak bu sözden bir anlam çıkaramayınca Ahmet Rasim açıklar:

«Bir okka ekmek alayım dedim. Elimden düşüp yuvarlanmaya başladı. Ben de bu tekerleğin peşinden Ankara'ya kadar geldim işte.»

Türk basınına, edebiyatına, elli yıllık hizmeti geçen bir adamın bu içler acısı durumu Atatürk'e dokunur. «Boş bulunan İstanbul mebusluğunu lütfen kabul eder misiniz?» der.

Ahmet Rasim bu jest üzerine o devrin en büyük sanat koruyucusunun eline yapışır.

«Ekmek gerçekten aslanın ağzındaymış,» der.

Aslan, ağzındaki ekmeği çok sanatçıya dağıtmıştır o zamanlar. Büyükelçilikler, mebusluklar, idare meclisi üyelikleri halinde.

Atatürk, Abdülhak Hamid'i dahiyi azam, şairi azam ilan eder. Başköşeye geçirir. Ve devrin bütün edebiyat öğretmenleri bu atamaya gerekçeler bulur, bu değer yargısını gelecek kuşaklara ulaştırmayı ödev edinirler. Gerçi yüz ellilik olan Refik Halit'in yazıları Türkiye'de yasaktır, ama Nazım Hikmet'in «835 Satır»ı pekâlâ rahatça basılır, yayılır, okunur. Atatürk belli bir hoşgörü ortamının «muasır medeniyet» kavramına sıkı sıkıya yapışık olduğunu da çok iyi bilir. Hatta öyleki, «835 Satır» şairi bir karalama komplosuna kurban gidip asılması istenirken Atatürk araya girer. Nazım Hikmet altmış şu kadar yaşında ölmüş olabilmesini, yine Atatürk'ün bu tolerans ve sanatçıyı koruma duygusuna borçludur.

İnönü devrinin kültür politikasında üç kültür kurmayı göze çarpar: Eyüboğlu, Yücel ve Tonguç'un önayak olduğu iki büyük kültürel hareket vardır: Klasiklerin çevrilmesi ve Köy Enstitüleri. Menderes devri, yeni iktidara gelmiş bir partinin iktidarda kalma yatırımları ile geçer. 27 Mayıs devrimcilerinin en beğendikleri eser «Beyaz Zambaklar Ülkesi»dir. Hem de oybirliği ile iktidarları kısa sürdüğü için bunun benzerlerini Türk edebiyatında göremeden çekilirler. Ama giderayak, kendi akıllarınca, bir üniversite reformuna da onlar girişirler. Aşırı sağcı, aşırı solcu, aşırı tembel, aşırı çalışkan, aşırı kılıbık, aşırı yumuşak, aşırı sert, kısacası hoşlarına gitmeyen yüz kırk yedi hocayı kürsülerinden ederler.

Koalisyon döneminin düzeltmek zorunda olduğu gaflarından biri de bu olur. Yüz kırk yedi hocanın yüz kırk altısı işine döner. Bizde, hep böyle değil midir zaten? Bir iktidarın yaptığını öbür iktidar düzeltir. «Akşama kadar dik kadınım, sabaha kadar sök kadınım» hesabı.

12 Mart dönemiyle birlikte, yasak kitap avcılığı, arama tarama modası başlar. Yine bu dönemde dünyaya «fikir suçu» gibi yepyeni bir suç kavramı kazandırmış oluruz.

Şu özet tablodan anlaşılacağı gibi, çeşitli dönemlerde, belki tutarlı bir sistem, bir tüm olarak değil ama olumlu ve olumsuz, bölük pörçük bir alay kültür politikası tezahürü görülür.

Evet, kültür politikası kavramı belki yenidir. Ama bizler Mösyö Jourdain gibi, farkında olmadan, hep birtakım kültür politikalarının çeşitli etkisinde, koşullana yoğrula, bugüne kadar gelmişizdir.

Ne mutlu bize!

1974

General Moşe Dayan'ın eski eşi bir İngiliz gazetecisine demeç vermiş:

«Moşe, yürekli bir asker, iyi bir diplomat, ama kötü bir koca idi,» diyor.

Otuz yıllık evlilikten sonra, başka bir kadın uğruna bırakılan, üç çocuk anası hangi kadın başka türlü konuşur, demeyin. Kadıncağızın söylediğinde, gerçeğin payı neden kuyruk acısından daha az olsun.

Ezberden konuşmuyorum. Bir rastlantı beni bu geçimsizliğin evveliyatına tanık etmişti. On altı yıl kadar önce İsrail'e ilk gidişimde bana tanıştırılan kişiler arasında Dayanların kızı Jal de vardı. O sıralarda galiba yirminci baharını sürdürmekte ve yazarlık alanında yeni yeni palazlanmakta olan Matmazel Jal, baba evindeki sürekli sürtüşmelerden usandığı için, ayrı bir eve çıkmıştı. Son zamanlarda bizim gençlerin de ağızlarına sakız ettikleri bir deyimle, kendi hayatını yaşıyordu. Dan Otelinin terasında, Tel-Aviv'in bulvar kahvelerinde buluşmalarımızda bana Sabra denen, genç kuşak İsrailli lerle bir önceki kuşağın düşünüş ayrılıklarını, gençlere özgü, o sevimli heyecanla ve benbillrlmcilikle, anlatmıştı. Romanlarında da hep bu temayı işliyordu. Her devirde, her ülkede, her genç kuşağın bir öncekine gösterdiği bu doğal

tepkiyi, kendi yeni bulmuş gibi de sevinçliydi. İsrail'in Françoise Sagan'ı sayılan Jal Dayan'ın, belli bir yazarlık yeteneği olmakla birlikte, kitapları, o tarihte daha çok baba evinde, dört duvar arasında geçen tartışmaları dışarıya taşırdığı için kapışılıyordu. Dedikodu, hele ünlülerin yaşamıyla ilgili ise, dünyanın her yerinde edebiyattan çok daha geçer akçedir. Generalin savaş alanlarındaki başarısını, kendi evinde kocalık ödevinde aynı orantıda sürdüremediği o küçük ülkede herkesin bildiği bir şeydi. General, o ara yine arka plana çekilmiş, hatta kırk beş yaşından sonra, iktisat tahsiline başlamış, kendini politik kariyere hazırlıyordu. Dolu bir yaşamı vardı. Her ihtiraslı insan gibi hırçınlıkları olabilirdi. Bu kadar ünün, uğraşın ortasında örnek bir eş olamayışına şaşmamalı. Son yıllarda Dayanlar çocuklarını evlendirdiler. Moşe Dayan da birkaç süredir ilgilendiği bir bayanla evlenmeye karar verdi. Ve aile yıkıldı. Şimdi eski Bayan Dayan'ın sözlerini okuyunca bütün bunlar gözümün önünden bir daha geçti.

Bir Silindir Gibi Çevresini Ezip Geçen Ben Hazretleri

Picasso'nun on yıl birlikte yaşayıp bıraktığı hayat arkadaşı Françoise Gilot da, aşağı yukarı Bayan Dayan gibi konuşmuştu. Hatta o sade konuşmakla da kalmadı. «Picasso ile Yaşamak» diye ilginç bir de kitap yazdı. Kadın yine insaflı imiş. Bu kitapta Picasso'nun iyi taraflarını da yansıtıyordu. Edepsiz bir şey olsa, kitabının

adını, «Picasso ile yaşamak mı, düşmanımın başına», kordu. Oysa Bayan Gilot, Sezar'ın hakkını Sezar'a veriyordu, «Evlendiğimizde ben yirmi, o altmış iki yaşında idik» diyor. «Bu yaş ayrılığını bir gün duymadım. Bana bir baba gerekti. Ama her an ışıl ışıl güneş gibi parlayan bir baba. Hem ışık, hem sıcaklık yayan. Onunla beraberken otuz yaşındaki erkekleri bile yaşlı bulurdum» diyor. Ama biraz sonra da Picasso'nun kusurlarını açığa vurmaya başlıyordu: Picasso'nun en sevdiği anekdot, seramiklerini ısıttığı soba soğumasın diye mobilyalarını bile yakmaktan çekinmeyen sanatçının anekdotu imiş. Picasso,

«Böyle bir durumda ben, salt mobilyalarımı değil, karımı, çocuklarımı bile yakarım,» dermiş, Picasso'ya göre dişi milleti iki türe ayrılırmış; Tanrıçalar ve paspaslar. Birincilere tapılır, ikincilere ayak silinip geçilirmiş. Tanrıça saydıklarının encamı da ortada. Onları da yirmisinde alıp otuzunda bırakıvermiş.

Kendini dünyanın evreni sayan, her şeyi sanat yaratmasına görecelikle değerlendiren, bir yılan gibi durmadan deri değiştiren bu kadar bencil bir insanla, sağlam, güvenli bir yaşam kurmak kolay olmasa gerek. Yine rekor, Bayan Gilot'da kalmış. On yıl dayanmış. «Kişilik sahibi olmasam daha da dayanırdım» diyor kadın. «Bir gün bu bağlılığı hasta bir alışkanlık olarak gördüm. Ondan kopmayı aklıma koydum. O bunu sezdi. Bıçağı kim kime saplayacak diye aramızda suskun bir savaş gerilimi vardı. Benim onu bırakmam onun için yenilgi, yaşlılık, ölüm olacaktı. O daha önce davrandı, ayrıldık» diyor.

«Yaratıcı insan bir bakıma bir canavardır» diyen Faulkner haksız sayılamaz. Megalomanya, hırs ve aşırı bencillik karışımı bir insan, yaratma çabasının hırçınlığı içinde yakınlarının içinde neleri yıkar geçirir bir düşünelim.

Xanthippe Haksız Mıydı?

Bir asker bir sanatçıdan sonra bir de bilge örneği alalım. Sokrates'in eşi Xanthippe, acaba kocasından memnun mu idi? Ne gezer. O tarihlerde henüz, basın, haberleşme, kitap endüstrisi yoktu. Xanthippe'in eşi hakkındaki kişisel görüşlerini mahalle komşularından ötesi pek duymazdı. Ne var ki, kadın ırkı onun yakınmalarını, değil sokaktan sokağa, kuşaktan kuşağa yüzyılımıza kadar ulaştırdı, duyurdu. Yunan felsefesinde yeni bir dönemın açıcısı sayılan Sokrates'i biliyoruz ki, karısı pek alıp satmazmış. Xanthippe'e göre Sokrates bir baltaya sap olamamış, evini dahi geçindirmekten âciz, her Tanrı'nın günü çarşı pazar dolaşıp gençleri çevresine toplayan gevezenin biri imiş. Xanthippe'in bu suçlamaları, belki kaba ve yontulmamış gibi gelebilir ama, büsbütün de haksız olmasa gerek. Kadıncağız ev ev dolaşıp henüz doğum kontrolü uygulanmayan Atina'da ebelik gibi para getiren bir iş görmese, evi kim geçindirecekti? Salt felsefi gerçeğe değil, günlük küçük gerçeklere de saygısı olan üstat, bundan ötürü hep alttan alırmış. Bir keresinde eve geç gelişine içerleyen Xanthippe'in bağırıp çağırmasını, her zamanki sabrı ile dinlemiş, sonra da

öfkesini yenemeyip başından bir leğen bulaşık suyunu boca edişini de sineye çekmiş. Onun bu hazımlılığını merakla izleyen yanındaki öğrencisine de şöyle demiş:

«Bundan doğal ne olabilir? Önce şimşek çaktı. Belli bir şey ki, arkasından yağmur gelecekti.»

«Evlenin, evlenin, karınız iyi çıkarsa mutlu, kötü çıkarsa filozof olursunuz» diyen de yine Sokrates'tir. Dilimizde zeytinyağı gibi üste çıkmak diye bir deyim var. Sokrates'in bu aforizması da durumun üstüne filozofça çıkma örneği sayılabilir.

Vur Abalıya

Karısı iyi çıkmak, kötü çıkmak ne demek ola ki... Kadın kendini saklamış, öz kişiliğini gizlemiş de, kocasına yutturmuşsa, yutmasaydın derler adama. Sarımsağı evlendirmişler kırk gün kokusu çıkmamış, lafı elbet boşuna değil. Evet başlangıçta kadın uysal, çekici, dengeli görünmek, bu haliyle erkeği çekmek, tutmak isteyebilir. Bu onların cinsinin meşru bir hilesidir. Ama insaf edilsin, erkekler için de aynı görünme hevesi geçerli değil midir? İlk bakışta erkek bile bu çeşit aldatmacalara, hoş görünmecelere başvurmaz mı? Kartlarını açık oynayan babayiğit gösterin bana. Niye yalnız kadınlara yüklenmeli? Kadın kötü çıktı tevili pek doyurucu olmasa gerek. Kadın da erkek de başlangıçta yalnız kendini başka göstermez. Karşısındakini kendi zevkine, hayaline göre süsler, giydirir.

Bu iğreti giysiler zamanla herkesin üstünden düşer. Kendi kişiliği bütün kusur ve meziyetleriyle ortaya çıkar. O zaman da şöyle çıktı, böyle çıktı suçlaması hazırdır.

Sanki birinin iyi ya da kötü çıkması, karşısındakinin ona karşı davranışı ile hiç mi hiç ilgisizmiş gibi. Belli bir davranışın, insandaki belli çekirdekleri, şuraya ya da buraya geliştirme gücü yokmuş gibi.

Yine konuya dönelim. Bir alanda başa güreşmek büyük çabaları, dolayısıyla tükenmez yorgunlukları gerektirir. Büyük bir tutku ile kendini bir işe adamış, gözü başka bir şey görmez hale gelmiş, hırslı bir ünlünün, ayrıca mevkiinin, ününün kendini bağladığı görünüşü korumak için, yapmak zorunda olduğu şeylerin hesabı yoktur. Uyanıkken ve uykuda, bilinci ile bilinçaltı ile, hep kendisiyle dolu bir ünlünün içinde başka şeylere ayıracağı yer çok olmasa gerektir. Evet, eşi bunlardan biri olabilir. O da, ona ayak uydurabildiği, onun eksikliğini doldurabildiği, onun dalga uzunluğu, yaşayış temposu ile bağdaşabildiği ölçüde.

Yok, eşi kendi egosantrik âlemini savunacak olursa yandı zavallı. Anlaşmazlık er geç patlak verecektir.

İskender'in, Atilla'nın, Ondördüncü Louis'nin, Atatürk'ün eşlerine sorula. Acaba hangisi kocalarına on üzerinden beş verebilirler?

Ünlülerin eşleri bu hayal kırıklığı ile çoğu zaman, öç alıp onurlarına bir denge sağlama yoluna giderler. Kimi vırvırı ile adamı bezdirir. Kimi daha da ileri gider. İnat olsun diye onu aldatır. Ünlü adamlar içinde aldatılanların yük-

sek oranına dikkatinizi çekerim. İşte Agamemnon, işte Moliére, Napoleon, Victor Hügo, Strindberg. Daha sayayım mı?

Bazısı da başka türlü öç alır. Geçirir eline kalemi ya da mikrofonu kitap yazar, demeç verir. Bunu beceremeyen, kırk kapının ipini çeker, eski kocasının ipliğini pazara çıkarır. Hatta bazısının hıncı adamın ölümünden sonraya bile uzar ki, en tehlikelisi de budur. Çünkü temyizi yoktur.

Bazısı da büyüklük bende kalsın deyip susar ve işte asıl o zaman karşısındakini ezer... diyecektim ama, nerde şimdi bu hakaretten anlayacak babayiğit? Pişkinlik, dünyayı fethedeli, bu çeşit yüce soylu davranışlara bile boş verilir oldu.

Güçtür güç, evlilik sanatı. Hele eşlerden biri biraz sivrilmiş bir kişiyse büsbütün güçtür.

Zaten, öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, bir başına, kendi kendisiyle bozuşmadan yaşamak bile güç.

1974

STADYUMDA TİYATRO

Yeniden Şehir Tiyatrolarının başına geçen Muhsin Ertuğrul, kolları sıvadı. Art arda, orijinal, olumlu atılımlara hazırlanıyor. Harbiye bölümü yalnız çocuklara tiyatro oynayan bir merkez olacak. Tiyatrolar, on dört saat boyu, boş kalmayacak. Halka açık provalar, sergiler, matineler, açıkoturumlar yapılacak. Şehrin uzak semtlerine, seyircinin ayağına gezici topluluklar götürülecek. Daha bunun gibi nice uygar, yararlı hizmetler...

Bunlardan biri de, sokaktaki adamı, başka bir deyimle, maç seyircisini tiyatro ile ilgilendirmek.

Malum ya, bizde herkesin, her şeye aklı erer. Daha işin aslını faslını öğrenmeden, hemen ahkâm çıkarıldı:

«Hepsi olur da. İşte bak bu olmaz. Kadın aktörlere söz atarlar. Erkek aktörleri yuhalarlar. Millet maç seyretmeye gitmiş oraya. Ukalalıktan hoşlanmaz.»

Her yeniliğe karşı ilk tepkinin bu kadar yavan, bu kadar kestirip atıcı olması da, bizde olağandır. Nitekim, yine Muhsin Ertuğrul'un tiyatroyu yurda yaymak için tasarladığı Bölge Tiyatroları, bir söylentiye göre, neden reddedilmiş bilir misiniz? «Vatan Kurtaran Şaban Bey»e taş çıkartan bazı ilgililer,

«Biz vurtta birlikten yanayız. Bölgeciliğe karşıyız,» demişler de ondan. Eğer doğru ise hazırcevap ortaoyuncularımızın bile bulamayacağı traji komik bir replik olarak tiyatro tarihimize geçecektir.

Sen Oyna Eşil Sen Oyna

Maçtan önce tiyatro olur mu, sorunu böyle başıbozuk laflarla geçiştirilecek bir sorun değil. Çünkü tiyatro tarihine baktığımız zaman daha kaynağında tiyatronun büyük kitleleri kazanmak istediğini görürüz.

Eski Grek tiyatrosu, halkla sıkı sıkıya övür olmuş bir sanattı. Bu tiyatronun seyircisi bugünkü maç seyircisine pek benzerdi. Her yıl bahar mevsiminde yapılan Dionysia Bayramlarını izlemek için, seyirciler daha sabahın erken saatinden ellerinde tavukları, yalancı dolmaları, yemişleri, içkileri olduğu halde, yirmi bin kişilik amfiteatronları doldurmaya başlardı. Tıpkı bizim stadyumlarda olduğu gibi, orada da yer kavgaları çıkardı. Her gün, yarışmaya katılan bir yazarın üç tragedyası, bir de güldürüsü oynanırdı. Seyirciler sabah başlayıp, gün batışına kadar süren oyunları, yiye içe, bağıra çağıra seyrederdi. Jüri üyelerini etkileyebilmek, onlara da kendi beğenisini kabul ettirmek için, tuttuğu yazarı gürültülü bir şekilde alkışlar, tutmadığına da bugün penaltıyı vermeyen hakemlere yağdırılan cinsten iltifatlar yağdırırdı.

Satyr denilen güldürü oyunları ise, alabildiğine açık saçıktı. Sabahtan beri tragedyalar-

dan bunalanlar biraz gevşesin, rahatlasın diye. Bugünkü sansürün bırakmayacağı bu kaba ve erotik güldürülere sıra gelince amfiteatrondaki kadın ve çocuk seyirciler dışarı çıkarılırdı. Futbol maçı gibi erkek erkeğe oynanırdı.

Hep Halka Dönük

Roma'da da, içine çeşitli türleri alan gösteriler hep büyük kitleleri kavramayı amaç edinmişti. Kitle, «ekmek ve sirk gösterisi», «panem et circensis» diyor da başka bir şey demiyordu.

Ortaçağ kilisesi, kilisede, alanlarda, avlularda, arkası yarın örneği oyunlarla, günlerce sürüp giden passion oyunlarını sokaklarda oynamadı mı? Yine ortaçağda pazar yerlerinde, panayırlarda, halka temsiller veren tiyatrolar yok muydu?

Shakespeare'in Globe tiyatrosu temsilleri nasıldı? Bunlar seçkinlere mi oynanırdı sanki? Kitaplarda okuduk, Laurence Olivier'nin otantik atmosfer içinde sunduğu böyle bir filmde de hep gördük, öğrendik ki, Shakespeare tiyatrosu da bir yol geçen hanı imiş. Kimisi baştan sona seyrederken, kimisi de ortadan girer, sıkılınca çıkarmış. Seyirci gürültülü bir şekilde tepki gösterirmiş. Globe tiyatrosu bir seçkinler tiyatrosu değil, bir halk tiyatrosu imiş. Shakespeare'i salt seçkinlere yazan akademik bir yazar haline getirme zorlaması, Yardley kokulu aydın özentisi birkaç snobun marifetidir. Ve ne yazık ki, bu yutturmaca da bazı çevrelerde olduğu gibi kabul edilmiştir.

Sade geçmiş değil, günümüzde, sokak tiyatroları, yeniden moda olan çadır tiyatroları, alan tiyatroları ile büyük kalabalıklara gitmiyor mu? Tiyatroyu seçkin geçinen bir avuç varlıklının tekelinden çıkarmak için uğraşmıyor mu?

Mızıkayı Hümayundan Sokaktaki Adama

Bizim tiyatromuz da meddahı, ortaoyunu, karagözü, tuluatı ile bir halk tiyatrosu idi. Ancak Darülbedayi kurulduktan sonra, bir sözümona aydınlar ve seçkinler oyalantısı halini aldı. Devlet Tiyatroları, hele son döneminde, devlet büyüklerine, yüksek memurlara, kordiplomatiğe, zengin produksiyonlar sunup, göz boyayan bir Mızıkayı Hümayun kişiliğinden kurtulamadı. Anadolu'ya gitmek, halka açılmak eğilimi göstermedi. Bir iki küçük gösteriş yaptı ise de kimseyi kandıramadı, doyuramadı.

Bütün bunlar böyle de, hele şimdi halkçı bir rejimin temelleri atılmak istendiği bir dönemde, halkçı bir tiyatroya yönelmek eğilimi de yerinde de, acaba sporla tiyatro, maçla tiyatro formülü gerçekleşebilir bir formül mü?

Maç kalabalığı ihmal edilecek bir kalabalık değildir. Çıkardığı Yeni İstanbul gazetesi ile seviyeli, kültürlü, ağırbaşlı bir gazete gustosunu yerleştirmek isteyen Habib Edip Törehan, gazetesinde spora ancak yarım sayfa yer ayırmıştı. Yıldızları övmek yerine, maçların kısa özetini bir resimle verip geçiştiriyordu. Bir gün Boğaz'dan gelirken maç dağılıyormuş. Arabası ister istemez durmuş. Önlerinden yüzlerce, bin-

lerce, on binlerce gömlekli geçmiş. Bu insan akışı bir türlü tükenmemiş. Törehan,

«Bunlar kimdir?» diye sual ettikte,

«Bunlar maç seyircileridir efendim,» cevabını almış.

Törehan hemen gazeteye gelmiş, yazıişleri müdürüne,

«Meğer biz ne kadar gafil davranmışız, buyurmuş.» Spor sayfasını büyütmüş.

Ertesi ay Türkiye'de ilk günlük spor gazetesini çıkaran da yine, aynı Törehan olmuş. Hazretin gerçekçi piyasa adamı yanı da elbet bu esnekliğinde çok yardımcı olmuş.

Neden bugünkü gazetelerimizin en yüksek bordrolu bölümü spor bölümüdür? Neden bütün firmalar stadyum duvarlarını reklamlarla donatmakta yarışıyorlar? Neden kültüre on beş günde yarım saat ayırdığını kafaya kakan TRT'miz, önemli maçları iki devre olarak yayımlamak zorunluluğunu duyar? Onları kınadığımız sanılmasın. Hepsi gerçekçi davranıyorlar. Bunlar akılla. mantıkla, açıklanması güç ama, psikolojik olarak nedenlerine inilmesi kolay bir fenomenin önüne salt bizde değil, bütün dünyada geçilemez bir zorunluğudur. Buna isterseniz futbol saplantısı, tutkusu, hastalığı diyelim. Tıpkı televizyon hastalığı gibi dünyayı kaplamış olan bu ihtirası ortadan kaldırmak, yerine, ona uyup ondan şu, ya da bu şekilde yararlanma yolunu seçenler, yani kulüpler, gazeteler, TRT gibi, Muhsin Ertuğrul da bu meraktan kendi alanı için bir yarar çıkartmaya kalkarsa neden ayıplansın?

Ne var ki, öbürküler halkın futbol merakını okşayıp. besleyip, tahrik edip gidiyorlar, yani

halka tempo tutuyorlar. Oysa Muhsin Ertuğrul, maç için toplanmış kalabalığa maç dışı, maç üslubu ile aykırı bir gösteriyi fırsattan faydalanıp sunmayı düşünüyor.

Maç seyircisi, maç dışı bir şeyi o psikoz içinde kabul edebilir mi, edemez mi? İşte Hamlet'in sorması gereken soru bu?

Maç Seyircisi Denen Uçarı Yaratık

Hepimiz, ya top oynadık, ya seyircisi olduk. O psikolojiyi çok iyi biliriz. Maça giden ak saçlı avukat, oturaklı bankacı, kerli ferli mimar bile o sabah daha kahvaltıdan başlayarak bir çocuklaşır, hışırlaşır, şımarır. Yürüyüşü, konuşması, gülüşü bile değişir. İçindeki yaş almamış yanı, çocukluğu çıkmıştır yüzeye. Çiklet çiğner, daha maç başlamadan karşı takımı tutan arkadaşları ile tartışmalara girişir. Statta herkes aynı gerilim içindedir. Nükteler maç üzerine, tahminler maç üzerine, her şey maç üzerinedir. Amigoların gayretkeşliği sevimli görünür. Hasta taraftarlara âdeta saygıya benzer bir şey duyulur. Cemil'in komşusunun bacanağının etrafı alınır. Nezlesinin geçip geçmediği, önemli önemli öğrenilir. Onur tribününde kulüp yönetim üyelerinin, temkinli gibi oturuşları sizi aldatmasın. Biraz sonra maç başlayınca hepsinden çok onlar azıtacaktır. Spor Toto'nun gerdiği, spor sütunlarının doldurduğu, kulüp çekişmesinin olduruğu bu sinirli havanın içinde yeraltı merdivenlerinden çıkacak aşina renklerini görür görmez ilk isterik çığlığı atmak için gerilmiş taraftar o

merdivenden hiç alışık olmadığı giysilerle bir oyuncu topluluğunun alana ilerlediğini görürse ne yapar?

Elbet biraz bozulur. Çünkü o normal bir insan değildir o anda. İlkel tepkileri ile tam bir çocuktur. Ona ille tiyatro oynanacaksa çocuk tiyatrosu oynansın, sirklerdekine benzer soytarı numaraları yapılsın önerisi de akla gelebilir. Ama maç seyircisi bunu da kaldıracak bir çocuk değildir. Hırsız polis oynayan çocukla evcilik, misafircilik oynanmaz. Alandakinin attığı golle övünmek, yediği golle yerinmek için oraya gelen bu ak saçlı çocuklar da başka, bambaşka bir özdeşleşmenin peşindedirler. Herhangi başka estetik, artistik bir özdeşleme onlara kolay kolay seslenemez, hele onları kolay kolay etkileyemez.

Münich Olimpiyatlarında seyircilere tiyatro sunuldu. Ama alanda değil. Alan kapısı önündeki açıklıklarda. Yarışma sırasında değil. Çok öncesinde, yani o, spor seyircisi psikolojisine girmeden önce. Sonra futbol maçında değil, atletizm, yüzme gibi yarışmalarda. Sonuç fena sayılmazdı.

Oynanan şeyler yine sporla ilgili güldürülerdi. Kısa, vurucu, ilginç. Sözden çok görüntüye dayanan.

Sokaktaki insanı tiyatro ile ilgilendirmek için kahveler bize stadyumdan daha uygun görünür. Orada seyirci sizi dinlemeye daha hazırdır. Eğer vereceğiniz şey tavladan, dominodan daha ilginçse. Üstelik, seyirciyi kahvelerden kazanırsak, milyonları kazanmış oluruz. Statlara yüz bin kişi gider, kahvelere yarı Türkiye...

Ama Türk tiyatrosunun, tartışmasız en büyük ülkücüsü, aklına bir şey koymuşsa, o işte bir iş var demektir. Arar tarar, yolunu, çözümünü bulur, olmayacağı oldurur. Maçtan önce tiyatro da oynatır. Başta ütopya sanılan bir şey, bakarsınız bir gün olağanlaşıvermiş.

Muhsin Ertuğrul'un yaşamı, her büyük ülkücününkü gibi, hep böyle olmazların oldurulması ile doludur.

1974

DUYDUNUZ MU... DUYDUNUZ MU?..

Sütçü Pulyos, Bahçıvan Manol'un karısı Eleni'yi kaçırdı, deseler size, belki olağan karşılar,

«Belliydi böyle olacağı, fingirdek karının biriydi,» der geçersiniz.

Ama kocakarının biri pencereyi açıp,

«Yetişin dostlar, Çoban Paris kralımız Menelaos'un karısı Helena'yı kaçırdı,» diye feryadı basınca bütün Yunanistan karışmış, Truva savaşı başlamıştı.

Göz önüne getirebiliyor musunuz bu sahneyi dostlarım? O pazar sabahı, hava da günlük güneşlikti herhalde. Pazar olduğunu nerden mi biliyorum? Bilmiyorum da, bu dedikodunun bütün Yunanistan'a bir anda yayılması için en uygun ortamı düşünmek istiyorum. Kadın erkek, herkesin sere serpe, aylak aylak oturduğu bir pazar sabahı patlamalı ki bu haber, bir anda pencereden pencereye, kulaktan kulağa ulaşsın, bütün ülkeyi dalgalandırıp çalkalasın. Çevreyi kollayan ürkek bakışlarla bu cümleyi yanındakine fısıldayan insanların duygularını, avcumun içi gibi biliyorum. Bütün o, sözümona onurundan yaralanmış numarasının altında, eminim ki, bir an herkes, için için memnundu. Bütün kadınlar, aşırı güzel olduğu için, bir; kralların tavlayıp tepelerine geçtiği için, iki; zaten

Helena'ya diş biliyor olmalı idiler. Bu sansasyonel manşeti duydukları an kim bilir, nasıl gözleri parlamış, burun kanatları kinle titremiş boyun damarları kabara kabara, canı gönülden,

«Orospuu,» diye içlerini boşaltmışlardır Tabii, hemen bunun arkasından da, zavallı krala acıma numarası gelmiştir. Ona ne kadar acınırsa, Helena o rütbe batırılmış olacaktır diye.

Erkeklere gelince, onlar da Menelaos'u oldum bittim kıskanadurmuşlardır. Herif de krallık var, para var, talih var, bir de üstüne üstlük sen kalk, inat gibi, antikitenin Brigitte Bardot' su ile gerdeğe gir. İşte budur sonunda olacağı. Oh olsun! Meheldir ona, diye geçirmişlerdir içlerinden.

Evet, ilkin Menelaos'un başına gelenden sevinmiş, gizli gizli öç almışlardır. Kızmak, bunu ulusal bir hınç ve bir savaş nedeni yapmak, daha sonra akıllarına gelmiştir. Bir kere rahatladıktan sonra, belki de bu sinsi sevincin vicdan azabı ile, birden, krala acır olmuş, kraldan çok kralcı kesilip, başka mahalleden gelip, kendi mahallelerindeki kızı kaçıran bıçkına haddini bildirmek için horozlanmaya başlamışlardır.

Sonuç malum. On yıl boyu Truva önlerinde dövüş babam dövüş.

Helena Truvalı sevgilisi ile yeni bir balayı yaşarken, onu orospu diye yaftalayan Yunanlı kadınların çoğu on yıl, bazısı da yaşam boyu, erkeksiz kalmışlardı.

Neyse, uzatmayalım. Konumuz Truva Savaşı değil. Dedikodu. Ve Truva Savaşı da, dedikodu yüzünden çıkan savaşların ne ilkidir, ne de sonu.

Öfkenin baldan tatlı olduğu söylenir ya. Dedikodu öfkeden de tatlıdır.

Dedikoduyu kadınlara mal etmek erkeklerin bir mugalatasıdır. Dedikodu, kadın erkek, insanoğlunun ortak bir zaafıdır.

27 Mayıs ihtilalinden sonra, Gürsel Paşa kendini ilk defa ziyaret eden İnönü'yü Milli Birlik Üyesi arkadaşlarına anlatırken,

«Gerdeğe girecek genç bir damat gibiydi,» demişti.

Buyrun size dedikodunun âlâsını. Bu ne demektir? Bu iki kelime ile İnönü'yü iktidara hevesli göstermektir. Harcamaktır. Zaten her dedikodu birini harcar. Çekiciliğin bir yanı da buradan gelir.

Psikologlar dedikoduyu anonim kitle topiumunun kitle içinde eriyen bireyciliğin bir çeşit sübabı sayıyorlar ki, doğrudur. Dedikodu bir çeçit öç alma olanağı sağlıyor onurlara. Ayrıca dedikodu bireye öbür bireylerle yakınlaşma olanağı veriyor. Dedikoduyu yapanlar bir süre için dedikodusu yapılana karşı birleşmiş, dayanışmış oluyorlar.

Oh Olsun!

Tutalım ki bir şirkette çalışıyorsunuz, işiniz monoton. Kazancınız arzuladığınız seviyenin altında. Üstleriniz kadrinizi bilmiyorlar. Haksızlığa uğradığınız kanısındasınız. Büro arkadaşlarınız bencil, yağcı, çıkarcı. Mutsuz hissediyorsunuz kendinizi. Bozuk para gibi harcanmış hissediyorsunuz.

İşte bu keyifsiz gidişin bir yerinde, bir sabah, büroya giriyorsunuz ki, yüzler gülüyor, gözler parlıyor, millette bir neşe, iyimserlik, bir genel rahatlık. Anlam veremiyor, şaşkın şaşkın bakınıyorsunuz.

Böyle şaşkın bakınışınızı da onlar yadırgıyorlar.

Biri,

«Duymamış galiba,» diye yorumluyor.

«Neyi?»

«Ben demedim mi size. Duymamış.»

Aralarında bakışıp gülüşüyorlar. Tahrirat kâtibinin ne de güzel dişleri varmış meğer. Necla'nın gülerken yanakları ne güzel gamzelenirmiş. Ahmet, Şevki ile dargın değil mi idi? Darginlar barışmış, somurtuklar yumuşamış, ortak bir sırra vakıf olma bilinci hepsini bir anda kaynaştırmış.

Biri kulağınıza eğiliyor,

«Patronun» diyor, «kolejdeki kızı Amerikalı zenci bir çavuşla sevişiyormuş.»

«Ne diyorsun?»

«Hem de dört buçuk aydır.»

«Yapma yahu...»

Nedenini bilmeden sizin de içinizi birden bir sıcaklık kaplıyor. Biricik kızının, patronun hayatında ne büyük bir yer tuttuğunu bildiğinizden, şimdi bu darbenin onu ta can evinden vuracağını tahmin ettiğinizden olacakları tasavvur ediyorsunuz. Kıvırcık saçlı esmer bebekle evden kovulan kız. Saçını başını yolan patronun karısı. Uzun ellerini beyaz saçlarına geçirmiş kara kara düşünen patron.

Dünyanın en kendini beğenmiş, en kendine

güvenli en zart zurt insanını, birden bu dereke-ye getiren, balonunu delip bırakan zenci çavu-şu kendinize çok yakın çok sempatik buluyor-sunuz o an.

O gün kantinde yemek daha iştahla yeni-yor. Kadınlar daha bir çekici. Erkekler daha bir hazırcevap. Büroda işler daha iyi görülüyor. Randıman çok daha yüksek. Zaten psikologlar da aynı şeyi söylüyorlar. Dedikodu çalışma gü-cünü kırbaçlarmış. O kadar mutlu, rahatsınız ki, Hademe Ramazan'ın mazlum hali size o gün, daha bir dokunuyor. Kutsal sırrı ona da ilet-mek, onun da moralini yükseltmek geliyor içi-nizden. Nerdeyse şu formüle varacaksınız:

«Dedikodu yapan insancıl bir ödev yapar. Dedikoduyu başkasına iletmek insan sevgisin-den doğar.»

Ramazan'a da sırrı siz söylüyorsunuz. De-minki bilmezliğin acısını bilgiç bilgiç çıkararak. Patronu, en küçük müstahdeminin önünde bir kere daha alçaltarak. Ve de Ramazan Efendinin umduğumuz kadar sevinmeyişinden hayal kırık-lığı duyarak. Yahu biz insanlar ne aşağılık ya-ratıklarız be!

Dedikodu Kanımızı Temizler

Evet psikologlar bunu sıhhate yararlı bulu-yorlar. Her sabah cimnastik yapın, öğüdünü ve-rir gibi,

«Arada dedikodu yapın. Kanınız tazelenir,» diyorlar.

İnsanoğlu başkasının başına gelenden se-

vinecek aşağılığa yeni mi düştü dersiniz? Sanmam. Oldum olası mayasında bu haslet var onun. Bakın ta İsa'dan önce de durum pek başka değilmiş. Üstelik bilge olmak, filozof olmak bile insanı dedikoduya hedef olmaktan kurtaramazmış.

Biri Aristoteles'e yakın bir dostunun onu gıyabında çekiştirdiğini yetiştirmiş. Aristoteles' in cevabı şu olmuş:

«Gıyabımda olduktan sonra isterse beni dövsün.»

Onun ustası Eflatun da dedikoduculara kızmazmış. Dedikoduya karşı en güçlü panzehirin gerçek olduğunu savunurmuş.

«Siz öyle yaşayın kl, kimse aksi söylentilere inanmasın,» diye öğütlermiş.

Ama bence dedikoduculara karşı en filozofça tutumu öneren bir halk filozofudur. Yani Nasreddin Hocamız:

«Hoca bizim mahalleye bir tepsi baklava girdi.»

«Bana ne.»

«Ama sizin eve girdi.»

«Sana ne.»

Ne var ki, «Bana ne» tutumu da bugünün yaşamına pek uymuyor.

Dedikodunun yaşayıp gelişmesi onun bir ihtiyacı karşıladığını gösteriyor.

Gazetecilik aslında nedir? O da insandaki tecessüs ve dedikodu damarı üzerine kurulmuş bir endüstri değil mi?

Dedikodu gerçeğin tuzu biberidir. Gerçeği bazen çarpıtır, ama çoğu zaman süsler, zen-

ginleştirir. Bütün dedikodulara kulak tıkadığımızı kabul edelim.

Olup bitenin biraz dışında kalmış olmaz mı idik?

Dedikodu, yirminci yüzyılın hasta insanlarına bir kırbaç, bir boşalım, bir arınım sağladığına göre sürüp gidecek. Neylersiniz.

1974

MİLLETİ ÇOCUK YERİNE KOYMAK

Gazetelerde neyi okuyorsunuz?

Siyasi haberleri mi? Fıkraları mı? Fotoromanları mı? Spor olaylarını mı?

Ben şahsen, siyasi haberlerle gözümü yormuyorum. Dört lider, takılmış plak gibi aylardır aynı şeyi tekrarlayıp duruyorlar. Fıkralar, fotoromanlar, spor olaylarına karşı da büyük ilgim yok. Gazetelerde tiryakisi olduğum yazılar, yakın tarihimize ışık tutan incelemeler ve anılar oluyor.

Geçtiğimiz haftalar içinde iki büyük gazetede, iki ilginç yazı serisi yayımlandı bilmem, izlediniz mi? Biri, hep can alıcı konulara el atmasını bilen, acar yürekli bir gazetecinin, 12 Mart kulislerinin perdesini aralayan bir araştırması idi. Öbürü de, objektif bir tarihçi titizliği ile çalışan Sabahattin Selek'in «İnönü - Atatürk Ayrılığı» adlı incelemesi.

Her iki yazı dizisi de, bize yeni şeyler öğretmiş oldu. Meğer bizim haberimiz yokken neler olmuş, neler. Bazı olaylar milletten ya büsbütün gizlenmiş, ya da rötuş edilip sunulmuş.

Bizde, her dönemin iktidarı istiyor ki, millet, tarih diye kendi sunduğu masalı bellesin. Biz lisede iken, Türk Tarih Kurumuna yazdırılmış dört ciltlik bir tarih okurduk. O tarihin, o dönemin değer yargıları ile kaleme alındığını, tarafsız olmadığını neden sonra anladık. Körpe di-

mağlarımıza telkin edilmek istenen bir tarih çizgisi vardı. Hele Kurtuluş Savaşını ve devrimleri inceleyen, dördüncü cilt, büsbütün tek yanlı idi. Bu tarihe girmek ve girmemek siyasi mülahazalara bağlı idi. O resmi okul tarih kitabındaki bazı yanlışlıkları düzeltmeye kalkan eski paşalar, Kurtuluş Savaşının gözden düşmüş eski kahramanları konuşmaya kalkınca, susturuluyor, yazmaya kalkınca yazıları hiçbir yerde basılmıyordu. Çünkü tepelerinde Takriri Sükûn Kanunu vardı.

Biz o dönemin çarpıtmalarını, çok daha sonra yayımlanan, yayımlanabilen anılardan, incelemelerden, araştırmalardan öğrendik. Örneğin, İzmir Suikasti Muhakemelerinin bazı mantıkdışı hükümlerini, Halit Paşa cinayetinin gerçek nedenlerini, ünlü bir Ord. Prof.'ümüzün verdiği «delidir» raporunun hatırlı bir zatı nasıl tereyağından kıl çeker gibi katillikten suçsuzluğa çıkardığını, evet, bu ve buna benzer kulis oyunlarını ancak o zaman bütün ayrıntıları ile izleyebildik.

Her devir, kirli çamaşırlarını gizleyeceğini sanır. Ama bunda aldanır.

Bir ara, gazetelerimizi istila eden konu şu olmuştu:

«Abdülaziz intihar mı etti? Öldürüldü mü?»

Daha sonra Enver Paşa, Talât Paşa, Cemal Paşa üzerine anılar, incelemeler yayımlandı. Abdülhamit baskısına karşı, hürriyet adına, iktidarı alan İttihat ve Terakki'nin, kendi işlerine gelmeyen hür düşünceli aydınları kiralık katillere sokak ortasında nasıl öldürttüğünü de ayrıntısı ile bunlardan öğrendik.

Bütün bunlardan çıkan sonuç şu oluyor: Abdülhamit'ten bugüne dek Türkiye'yi yönetenler, siyasi görüşleri ne kadar farklı olursa olsun, bir yerde birleşiyorlar:

«Millete her şey söylenmez. Onun bilmesi gereken şeyler vardır, bilmemesi gereken şeyler vardır. Gerekirse, politika hayrına, yalan bile meşrudur. Bunu saptamak da, devleti yönetmekle sorumlu olan bizlere düşer. İşte o kadar.»

Yani, millet rüştünü ispat etmemiş bir çocuktur. Biz onu kâh aldatıp, kâh korkutup, kâh okşayıp, kâh sindirip güderiz.

O iktidarlar bir gün göçüyor. Baskıları kalkıyor. Onlar zamanında susulan gerçeklerin bir kısmı olsun, görelikle daha özgürleşen bir ortamda kurcalanmaya başlanıyor. Ve çocuk yerine sayılan millet, bir dönemin susturulmuş nahoş gerçeklerini ancak on beş, yirmi beş yıl gecikme ile öğreniyor.

Şimdi bununla avunalım mı? Gerçekler durdurulmaz akarsulardır, bazen yeryüzünde akar, bazen yeraltında kaybolmuş görünür, ama günün birinde yine yüzeye çıkarlar, diye sevinelim mi?

Yoksa, gerçekler gününde öğrenilmezse ne işe yarar diye, yerinelim mi?

Galiba ikincisi daha doğru. Bizim yurdumuzda bugüne dek, gerçekler hep gecikme ile izlenebildi. Ama bugünden sonra bunun böyle sürüp gideceği beklenmemeli.

Bakın süreler gitgide kısalıyor. 27 Mayıs üzerine ifşaat 1960'tan dört yıl sonra başladı.

12 Martın kulis arkası dört yıl sonra aydınlatılıyor. Bu bile, başlıbaşına bir teselli sayılamaz mı? Üstelik şimdiki yeni kuşaklar o kadar kolay kül yutmuyor. Politik olayları daha uyanık bir mantığın eleğinden geçirmesini biliyor. Onları oyalamak, aldatmak eskisi kadar kolay değil.. Daha olaylar olurken, tahminini teşhisini koyabiliyor. Milletin gözü açıldı. Yahut açılmak üzere.

Gecikmeli Tanıklar

Hiç unutmam. Gazeteciler sürgünden ilk geldiği sıralarda, sayın Adnan Adıvar'a Atatürk dönemine ait sorular yağdırdılardı. Üstat, «Bu anılarımı açıklamanın ve yazmanın şimdi mevsimi değildir. Çok ilerde elbet yazarım» demişti.

Sabahattin Selek, İnönü - Atatürk ayrılığını incelerken, o devrin yakın tanığı Kâzım Özalp Paşayı sıkıştırmış.. Paşa, kutsal bir sır saklar gibi olanları söylemek istememiş ama, bir tarihçinin haklı direnişleri karşısında, «Dünyada kalmasın bir hakikat nihan» fetvasınca bildiklerini, gördüklerini söylemeye razı olmuş. Ama bir şartla: «Sağlığında yayımlanmaması» şartıyla. Eski İttihatçı, Kara Kemal Beyin kâtibi, CHP Genel Sekreteri ve bütün bunların kat kat üstünde, büyük ve usta hikâyeci Memduh Şevket Esendal'ın da, ölümünden galiba otuz yıl geçmeden yayımlanmamak kaydıyla yazdığı anılarından bahsedilmişti. Gerçekleri, geç de olsa, topluma yansıtmak isteyişi şükranla karşılarız da, bu geciktirmedeki ürkeklik neden? Kendi

başına gelebilecek aksiliklerden korkmak mı? Yoksa millet denen çocuğun biraz daha büyümesini beklemek isteyişten mi?

Milleti çocuk saymak zihniyetinden yönetici kadrolar ne zaman, nasıl kurtulacak? Cevabını hemen verelim. Millet çocuk olmadığını ispat ettiği zaman.

Yurttaşa İlk Saygı Borcu: Gerçekçilik

Biliyorum, mythleri, efsaneleri, balonları delmenin sakıncalarından söz edecekler çok olacaktır bu konuda. Geri kalmış toplumlarda, körü körüne inançların insanları daha mutlu ve verimli yapacağını savunanlar elbette çıkacaktır.

Gerçek adına şöhretleri, değerleri yıpratmanın milli birliği dahi zayıflatacağı ihtimali nice demagoga sakız da olabilir. İnsan bir kere bu çarpık mantığın üstüne binerse, toplumu ne bataklıklara götürebilir, bir düşündünüz mü? Örtbas etme, çarpıtma taktiği, giderek devlet adamlarını vicdan azabı içinde, kompleksli ve sinirli yapar. Çirkin politikacılık denen şeye yaklaştırır. «Politikada hiçbir şey sır olarak kalmaz» diye büyük bir laf etmekten kaçınırım. Çünkü, pek çok sırrın mezarlarda saklı kaldığına inanırım. Ama hiç değilse ortaya çıkan sırların ve foyaların sayısı da küçümsenecek kadar az değildir. Bu da ortada, dünya tarihinin kaçta kaçı gerçeğe, kaçta kaçı çarpıtmaya dayanıyor, incelenmeye değer. Topkapı Sarayı'nın, Babıâli'nin, Çankaya'nın duvarları bir konuşa-

bilseydiler, Arcayürekler, Selekler, Dinamolar, Kemal Tahirler, çok yaya kalırlardı.

Politikacıyı çirkin yapan da, güzel yapan da, kendi tutumudur. Nixon, Watergate olayını hasıraltı etmeye kalkmakla ne kazandı? Kamu önünde kendi prestijini sıfıra indirmekten başka..

Bir an için, onların görüşlerini varsayalım. Diyelim ki, millet çocuktur, kendileri de milletin babasıdırlar. Günün birinde, bir çocuğun, o güne kadar çok sayıp güvendiği babasının, bir yalanını, bir yanlışını keşfettiğini düşünelim. Onun düş kırıklığı nice olur? Aldatılmış ve adam yerine konulmamış olma kızgınlığı, yüreğine oturmaz mı? Babası, az ya da çok, gözünden düşmez mi?

Özlemimdeki devlet adamı tanımı şu:

Gerçek devlet adamı, milletini de, çocukları da adam yerine koyandır. Gıllıgıştan kaçandır. Hem yürekli, hem açıkyürekli olandır. Gerçeği, gerçekçiliği geçici prestijinden üstün tutandır.

Acaba yanılıyor muyum? Çok mu naifim? Yoksa devlet adamı başka şey, adam başka şey midir?

1974

«Hanımefendi bana müsaade. Davetlilerin ruhu duymadan usulca sıvışayım. İngiliz usulü.»

«Biz geceleri Alman usulü sosis, salam, peynir, çerezle geçiştiririz. Daha da sıhhi oluyor.»

«Biz çocukları hiç zorlamadık. Amerikan usulü yetiştiriyoruz.»

Bize Türk usulü olmasın da ne olursa olsun. Hemen benimser uygularız.

Uygularken de tabii, yüzümüze gözümüze bulaştırırız.

İngiliz usulü sıvışan o bey, yol boyunca rastladığı eşe dosta temenna edip, güya, hiç kimseyi tedirgin etmeden, usulca sıvıştığını söyleye söyleye ortalığı o kadar birbirine katar ki, keşke efendi efendi vedalaşıp gitse idi, diye söylenirsiniz.

Geceleri, miskinliğinden, Alman usulü soğuk yemeğe yatan, kocasını da yatıran o bayan, zavallı adamın yorgun karaciğerini salamlar, sosislerle o kadar yorar ki, sıhhi bulmadığı Türk çorbası ve pilavı bunun yanında daha hafif kalır.

Çocuklarını Amerikan terbiyesi ile yetiştirdiğini söyleyip övünen ana baba ise, dünyaya üç dört zebani yetiştirmenin ayıbını Amerikan sözcüğü ile süslemeye kalkan iki zavallıdan başka bir şey değildir.

Çocuklar Ana Babayı Ele Veren Şaşmaz Birer Araçtır

«Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al» halk sözü bunu ne güzel özetliyor. Ayrıca, çocuklar bizim, iyi kötü dosttan düşmandan gizlediğimiz, gizlediğimizi sandığımız bilinçaltımızın en gizli içgüdülerini yansıtırlar. Psikoloji öğretmeni bir dostum var. Geri zekâlı oğlunun her hareketinden utanır. Yavrucak geri zekâlı doğdu diye değil. Bu patavatsızlığı ile babasının da en gizli içgüdülerini açığa vurduğu için. Bir mecliste bir hanımın yanına fazla sokulunca anlarız ki, babasının da o hanıma karşı gizli bir yakınlığı vardır. Talihsiz oğlu babasının bir meslektaşına, «ö» deyip kaçıyorsa sezeriz ki, babası da dost görünüşüne rağmen o meslektaşından nefret etmektedir. Dedelerimizin,

«Al haberi çocuktan,» deyişlerinin nedeni bu değil elbet.

Onlar çocuğun zapturapta gelmeyen, yalan dolan bilmeyen —yahut henüz bilmeyen— boşboğazlığını kastediyorlar bu sözle. Ama al haberi sözünü, biz «Al ana babanın iç dünyasından haberi» şeklinde genişletebiliriz. Sade ana babanın da değil, dayıların, teyzelerin, büyükbabaların, amcaların, halaların nice huyları bu küçücük çekirdekte okunabilir. Tabii okumasını bilen için.

Eskiden eğitim denince çocuğa aşılanan bazı alışkanlıklar akla gelirdi. Gelip büyüklerin ellerini edepli edepli öpüp sessizce kenara büzülmek bir zamanlar iyi eğitilmiş olmanın belgesi sayılırdı.

Daha sonra kız çocuklara reverans (knik) öğretmek moda olmuştu. Eve misafir gelince çocuk marifetini göstermek zorunda bırakılan bir maymun yavrusu gibi, eteğini tutup bir bacağını geri atar ve eğilip büyüklere selam verirdi.

Buna hele bir de,

«Baleye de gidiyor amcası,» eklendi mi ailenin batı uygarlığının ta doruğunda oturduğuna kanaat getirir,

«Maşallah»ları art arda yapıştırırsınız.

Çocuğu, evde aslında mevcut olmayan bir kültür ve eğitim seviyesini var göstermek için yalancı bir vitrin gibi kullanmak da, galiba yalnız bize vergi bir huydur.

Evde siz size iken, senlibenli, hatta bazen de hayvanlı eşekli hitap tarzınız misafir önünde birden incelir. Çocuğa,

«Özdemir, size söylüyorum, hadi alın kardeşinizi de bahçeye gidip oynayın lütfen,» diye bir sesleniş ki, kendi ses tonunuzu kendiniz tanımaz olursunuz. Oğlan da bu aşırı incelikten anlamaz, şaka mı, yoksa arkasından tokat mı gelecek diye, şaşkın şaşkın bakakalır. Siz tekrar edersiniz:

«Ne diyorum size ama. Lütfen.»

Bu seferki lütfende kaşlar çatıldığı için oğlan anlar. Bahçeye seğirtir. Misafirler de bacak kadar çocuğa «siz» diyen, büyük saygı gösterip, kişiliğini geliştiren bu Belçika yahut İngiliz Kraliyet sarayı âdetlerine hayran kalır. Eğer aptalsa tabii.

İşte bizim özenti eğitim metotlarımız bu kadar soytarıcadır.

Şimdilerde, artık çocuklar, ailenin yaşamına o kadar ortak, evdeki dalavereler ve tartışmalarla o kadar övür oldular ki, yukarda sözünü ettiğimiz numaraları, oyun olarak bile kabul etmiyorlar. Sen de sen, ben de ben.

«Oğlum ben senin yaşındayken hiç yalan söylemezdim,» demeyegörün.

«Peki baba kaç yaşından sonra başladın»ı yapıştırıveriyorlar adamın suratına.

Gelelim biz yine Amerikan eğitimine.

Dr. Spock'un İtirafı

Freud iyi ki repressiv kavramını buldu. O gün bugün, önleyici, bastırıcı bütün eğitim tedbirleri tukaka edildi. İşte buna dayanan Dr. Benjamin Spock 1946'da olay yaratan kitabını yazdı: Çocuğunuza nasıl bakmalı, onu nasıl eğitmeli? Kitap dünyada eşi görülmemiş satış rekoru kırdı. Yalnız Amerika'da yirmi iki milyon satıldı. Yirmi dile çevrildi. Milyonlarca ana babanın kutsal kitabı oldu çıktı. Bu kitap bütün eski eğitim metotlarını bir kalemde reddediyordu. «Çocuğu önlememeli. Ona baskı yapmamalı. Serbest bırakmalı» diyordu Dr. Spock. «Belli saatlerde meme âdetinden vazgeçmeli.» «Onu belli alışkanlıklara zorlamamalı.» Bu öğütlere harfiyen uyularak yetiştirilen Spock çocukları günün birinde büyüdüler. Spock kuşağı oldular hafazanallah. 1946'dan 1974'e kadar Dr. Spock yaptığıyla övünüyordu. Bu baskısız kuşak marijuanacı, asker kaçağı, kaytarıcı kollara da gelişti.

1974'de aynı Dr. Spock birden yüz seksen derecelik bir dönüş yaptı. Bilim adamı değil mi? Gerçeği, ününden, efsanesinden çok seviyordu. Yirmi sekiz yılın ürününe bakıp,

«Yahuu. Ben yanılmışım,» demek yürekliliğini gösterdi.

Dr. Spock diyor ki:

«Yüzyılımızda ana babalara, çocuklarının eğitimi konusunda tek söz sahibi olanların psikiyatrlar, psikologlar ve kendim gibi pediatrlar olduğu kanısı yerleştirildi. Maalesef bu zehabı onlara biz aşıladık. Çocuk eğitimi üzerine yazıp çizdiklerimiz hep bu merkezde idi. Elbet bunu da bütün iyi niyetimizle, inancımızla yaptık. Ama şimdi, çok geç olmadan, anladık ki, bu üstten alan öğretimizin pek yararı olmadı. Zararı ise büyük oldu. Ana babaların kendilerine güvenini mayınladık böylece.»

Bu itiraftan sonra Dr. Spock tecrübeden olgunlaşan yeni görüşlerini açıklıyor: «Ana babanın yumuşaklığı düş kırıklıklarını yok edemez. Tersine onları âdeta çağırır. Ana babanın sertliği çocukları daha mutlu yapar. Büyükler içinde de belli bir işi olan, disiplinli çalışanlar, başıboş, avara kasnak gezenlerden her zaman daha mutlu. olumlu ve dengelidirler.»

Dr. Spock'un bu dönüşü Amerika'yı allak bullak etti. Ona uyup çocuk yetiştirenler şimdi yaya kalmış tatarağasına döndüler. Onlar da haksız değil. Ama ne yapsındı adam? Zararın neresinden dönülse kârdır, diye açıkladı bugünkü görüşünü. Dr. Spock'un bu değişmesine sebep nedir dersiniz? Herhalde onun da bu öğreti lle yetişmiş öz çocukları, torunları olacak, evin-

de. Dünyada hiçbir belge, insanın kendi evindeki somut belgelerden daha etkili olamaz. Zavallı kim bilir onlardan ne çekti ki, şimdi dünyaya telkin veriyor.

Hasılı güçtür çocuk eğitimi.

Yeni Usuller Arifesinde

Gençliğimde bir süre ciddi olarak çocuk eğitimi ile uğraşmıştım. Çocuk doktoru olmak da geçmişti bir ara içimden.

Çocuklara karşı hep bir borçlu hissederim kendimi. Sonra utanırım da onlardan. Siz utanmaz mısınız? Onlara bıraktığımız şu maskara dünya sizin de yüzünüzü kızartmaz mı?

Utancım bununla da kalmaz. Onlar büyüyecek derim. Büyürken de bizim miadı geçmiş ölçütlerimizi onlara dikte edeceğiz. Direnme gücü olmayan bu zavallı yaratıklara kendi değer yargılarımızı kabul ettirmeye çalışacağız. Onların değer yargıları yok ki, karşı çıksınlar. Bildiklerini yapsınlar diye başıboş bıraksan, Dr. Spock'un dedikleri oluyor.

Ama Amerikan usulü eğitim iflas etti diye umutsuzluğa kapılmayalım. Yarın bir Çin yahut Japon usulü çıkar. Bir süre de onu deneriz. Ne yapalım?

1974

DÖNÜYORLAR

Af tasarısı hazırlandığı sıralarda Osmanoğulları ailesinden bir hanım gazetelerden birine demeç verdi:

«Bizim hanedandan erkek olanlar, af çıksa da yurda dönmezler,» buyurdu.

Herhalde yol yordam bilen bazı eş dost uyarmış olacaklar ki, aynı hanım, bir süre sonra, daha aşağıdan alan bir açıklama gereğini duydu:

«Yanlış anlaşıldım,» dedi. «Erkeklerimiz yurtlarına elbet seve seve dönerler. Ne var ki, çoğu, dış ülkelerde iş edinmiş, orada yerleşmişlerdir. Bundan ötürü Türkiye'de sürekli olarak kalamazlar, demek istedim.»

Af tasarısı Mecliste tartışılmaya başlandığı sıralarda yine Osmanoğulları, daha doğrusu Osmankızları canibinden, bu sefer başka bir istek duyuldu:

«Hanedandan olanların, hırsız, katil takımı ile bir arada affedilmesi yakışık almaz. Onlar için ayrı bir af kanunu çıkarılması gereklidir,» denildi.

Bu demeçlerden ilkinin ilk versiyonu belki de haklı bir alınganlığın ürünü idi. İkincisi ise, her yerde ayrıcalık bekleyen bir zihniyetin burada da kendini gösteren bir örneği...

Yaşasın Milli Saltanat

Afra tafra bir yana, olaya serin ve tarafsız bir gözle bakarsak, Osmanoğullarına yurda dönme yasağı koymanın, hukuk ve sağduyu bakımından, pek sağlam gerekçesini bulamayız. Bulacağımız gerekçeler ancak ve ancak politik zorunluklar açısından olacaktır.

1922 Millet Meclisinde Rauf Orbay, Kâzım Karabekir, Refet Bele üçlüsünün başı çektiği kuvvetli bir milli saltanat akımı vardı. İstanbul basınında da onları destekleyen çoktu. Cumhuriyetin tasarlanan zamandan önce alelacele ilanı bu koşullar içinde oldu.

Osmanoğullarını yurt dışına çıkartan ve yurda dönmelerini yasaklayan kanun bu koşullar içinde düşünüldü, geçirildi, uygulandı. Böylece Osmanoğlu sulbünden gelmekten başka bir kusuru olmayan bir sürü insan da hiç yoktan yerinden yurdundan edildi. Elli yıldır yâd ellerde sürünüp sefil oldu.

O devrin icraatı arasında insan hakları ilkelerine uymayan daha nice örnekler vardır. Osmanoğullarınınki yine ehveni şer sayılır. Bu aksaklık işte şimdi düzeltilmiş bulunuyor. Hanımlar daha önce düşünülmüştü. Şimdi sıra erkeklere de geldi. Artık gelmelerinde sakınca yoktur. Aklı başında tek insan çıkıp da artık onların kişiliğinden politik bakımdan faydalanmaya kalkamaz. Evet bugün de Osmanlı hanedanını övgülere boğanlar yok değildir. Ama dikkat buyurulsun, biz aklı başında insanlardan söz ettik. Diyeceksiniz ki, orası doğru da, politikacılarımızın, eli kalem tutanlarımızın hepsi

aklı başında insanlar mıdır? Değildir tabii. Haklısınız. Örnekleri taptaze ortada. Tutalım ki, bu sivri akıllılardan birkaçı yeniden hilafet ve saltanat maskesi altında bir şeyler karıştırmaya kalksınlar. Böyle bir şey, olsa olsa politika sahnemizdeki şaklabanların sayısını ve çeşidini biraz daha arttırmış olur. Kaldı ki, Osmanoğullarının bugünkü kalıntıları içinde politik yatırımlara yatkın kişiler bulmaları da kolay olmayacaktır. Eşref belki endişelenmekte haklı idi. Ama bizler bu konuda biraz daha rahatız.

Şair Eşref'e,

«Vahdeddin'in bir erkek çocuğu oldu,» demişler. «Adını da Ertuğrul koydular.»

Eşref,

«Vay canına,» demiş, «yüzdük yüzdük kuyruğuna getirdik diye seviniyorduk. Desene yeni baştan başlıyorlar.»

Sürgündeki Hanedan

Osmanoğullarının bazısını yurt dışında görmüştüm. Mesela Abdülmecit Efendiye 1935'lerde Nice'nin Grand Corniche adı verilen dağ yolunda iki kere rastlamıştım. Yürüyüş yapıyordu. Arabası adım adım peşinden geliyordu. Terler ya da yorulursa hemen binsin diye. Güzel bir adamdı. Yüzü aydınlıktı. İyi giyiniyordu.

Neme lazım, ele güne karşı göz dolduran bir sürgün kral görünümü vardı.

Biraz filozof, biraz üzgün. Bu ifadeyi, ülkelerini tapulu çiftliği sayan bütün öbür sürgün kralların yüzünde de görmeye alıştık. O tarihte

sultan hanımlar da Nice'de idiler. Osmanlı Prens de Galles'i Faruk Efendi de oradaydı. Dürrüşehvar Hanım ya Hintli mihraceye yeni everilmiş, ya da everilmek üzere idi. Bir ara Refet Paşanın da, tıpkı Enver Paşa gibi, Osmanoğullarına kapılanıp Damadı Şehriyari olacağı söylentileri çıktığında, bu kızcağız, on beş yaşında ya var, ya yoktu.

Osmanoğulları ve kızları daha sonra sıkıntılara düştüler. Hazır yemeye alışık insanların çoğu gibi, hayat savaşında çok fire verdiler.

Mavi Kanlı Sosyete

Bir hanım dedikodu yazarımız, arasıra söz Osmanoğulları ve kızlarından açılınca «mavi kanlı sosyete» deyimini kullanır. Bu deyim, hep biliyorsunuz, Avrupa kral aileleri için kullanılan bir deyimdir. Bizimkiler için kullanılması zorlama bir taklit olmaktan öteye gitmez. Her özenti gibi gülünçtür. Avrupa kral hanedanlarının çoğu ana ve baba tarafından kuşaklar boyu geriye uzanan soylu bir şecere gösterebilirler. Tıpkı yarış atları gibi.

Aslında bu yüzyıllara varan şecereler, aralarına yeni kan karışmadığı için, olsa olsa, yakın akraba evlenmelerinden doğan hastalıkları, kavanoz içinde yaşamanın sonucu merakları, evhamları ve yaşamla, gerçekle sürtüşmemeden gelen Graf Poldivari bir dar görüşlülüğü, kuşaktan kuşağa aktarır durur.

Bizim Osmanlı hanedanına gelince, onlar her ne kadar baba tarafından Ertuğrul Beyin

sulbünden gelmektelerse de, çoğunun ana tarafı karışıktır. Bunu deşelediğimiz zaman valde sultanların çoğunun soy kütüğünün ya Balkanların ya Kafkasya'nın esir pazarlarına uzandığını görebiliriz.

Aslında hanedana taze kan karışmıştır. Halk kanı karışmıştır. Hatta yabancı kanı karışmıştır. Yani hanedan olmaktan çıkmıştır.

Bu onların lehine kullanılabilecek bir kozken, çevreleri bu gerçeği es geçmiş, üstünü örtmüş, eşeletmemiş ve zavallıları, sahiden Avrupa dinastileri gibi mavi kanlı bir dinasti olduğuna inandırmıştır.

Zaten Türkiye'de herkes kendinin ne olduğunu araştırmaz. Sadece kendini bir şey sanır. Kimi kurnaz devlet adamı sanır kendini, kimi büyük yazar, kimi eşsiz profesör, kimi işadamı, kimi sanatımızın güneşi, kimi sahnemizin kraliçesi, kimi don juan, kimi basın kralı.

İlişmeyelim. Varsın bunlar da mavi kanlı hanedan sansınlar kendilerini.

Hoş görmeli. Gülüp geçmeli. Madem dönüyorlar. Buyursunlar. Uzun süren bu haksızlık giderildi diye memnunuz.

Aramıza hoş gelsinler, sefa gelsinler. Olan bitene sünger çekip yurtlarını benimsesinler Ayrıcalıktan ayrılıp, biraz da herkesle eşit haklara sahip basit yurttaş olmanın zevkini denesinler.

1974

SÖZ «İNFLATİON»U

Ağzımız ne kadar çok laf yapıyor.

Ne kadar uzun boylu yazışıp çizişiyoruz.

On satırla anlatılabilecek bir şeyi, nasıl da, bin dereden su getirip, karşımızdakini bezdirip anlatıyoruz.

İki dost yolda birbirine rastlayınca,

«Yahu uğra da, şöyle bir laflayalım,» diyor.

«Bir gün vakitli buyur da arizamik dertleşelim,» diyor.

TRT'deki açıkoturumlarda, zavallı mediatör, gözü saatte, konuşmacıları uyaradursun, onlar mikrofonu ele geçirmişler ya, susmak bilmiyorlar:

«Müsadenizle şunu arz etmeden geçemeyeceğim.»

«Sözlerimi bitirmeden bir noktaya değinmek isterim» gibi girizgâhlarla konuşmalarını daha da sürdürmek istiyorlar.

Nerden geliyor aklımıza geleni hikmet sanmak, ille laf olarak dışarı çıkarmak huyumuz?

Neden bu kadar uzun konuşuyor, bu kadar uzun yazışıyoruz? Neden konuyu rayından çıkarıp, her çağrışımın peşine takılıp, daldan dala çene yarıştırmayı seviyoruz.

Galiba bizi bu konuda pek eğiten olmamış da ondan.

Hatırlarım, okulda yazılı sınav sorularına

sayfalar dolusu cevaplar yazanlar hocalarca hep pohpohlanırdı. Okulda, sokakta, kahvede, kulüp lokallerinde, adliyede, ağzı laf yapanlar hep baskın çıkarlardı.

Oysa, «Konuşmadan önce düşün», «Kızınca hiç konuşma», «İlk şoku geçiştirmeden lafa girme», «Az ama öz konuş» diye öğütleyenler de yine bizim büyüklerimizdi.

Ne var ki bunlar sözde, atasözünde ve kâğıt üstünde kalmıştı.

Eğitim sisteminde, metotlu bir şekilde ele alınmamış, gençleri boş laftan, konu dışına kayan laftan kurtaracak alışkanlıklar sağlanamamıştır.

Geçende rastladığım, değerli dost Halis Kurtça ile okullar arası yarışmalar konusunda görüşürken söz lise ve ortaokullarda uygulanabilecek yeni deneylere de uzandı. Sayın Milli Eğitim Müdürümüz bu konuda benim önerim olup olmadığını öğrenmek teveccühünü gösterdiler:

«Milli kusurlarımızdan biri, konuşmasını bilmemek,» dedim. «Bunun başlıca nedeni de dinlemesini bilmemek, düşünmesini bilmemek. Konuşmayı, bilgiçlik taslamak, yahut karşısındakinin tezini bir araba laf kalabalığı ile bastırmak saydıkça bu işin düzeleceği de yok. Ortaokullara ve liselere özetleme temrinleri koyabilir misiniz? Çocuk kendine verilen dört sayfalık bir metni dikkatle okusun. Ana fikrini kavrasın, sonra onu ille metinde kullanılan kelimeleri kullanmak zorunluğu olmaksızın, yarım sayfa içinde özetlesin. Özlü olmanın yolu, özü kavramaktır. Bunu kavrasın. Özlü olmanın bir ikinci yolu da

bunu az ve öz kelime ile yansıtmaktır, buna da alışsın. Takdir buyurursunuz ki, bu sadece bir kompozisyon temrini değildir. Çocuğu yepyeni bir hayat üslubuna götürebilecek olumlu bir alışkanlıktır.»

Bana hak verdiler. Sağduyu sahibi herkesin de aynı şekilde düşüneceği doğaldır.

Dinleyebilmek, Anlatabilmek Sanatı

Biz özle ayrıntıyı çoğu zaman birbirine karıştırıyoruz. Ayrıntılar içinde bunalıp kalıyoruz. Konuşurken de, tartışırken de, karşımızdakinin sözünü dinlemiyoruz. Ona nasıl cevap vereceğimizi şavullayıp duruyoruz. Bundan ötürü de onun sözünü, ya yanlış ya eksik anlıyoruz. Yine bundan ötürü saatlerce konuşuyor, belki karşılıklı içimizi bir hayli boşaltıyor, ama sonunda, ele aldığımız, yahut da aldığımızı sandığımız soruna sadre şifa veren bir çözüm getiremiyoruz.

Galatasaray'da Delor adında bir matematik hocamız vardı. Yazılı sınavda sorduğu problemlerin hepsini doğru yanıtlayanların yalnız ikisine yirmi üstünden yirmi, bazısına da, on beş atmıştı. Bu eşitsizlik on beş alanları kızdırdı. Gidip nedenini sordular. Fransız hocanın verdiği cevap hâlâ aklımdadır:

«Sonuçlarınız doğru. Ama, yirmi alan iki arkadaşınız bunun çözümünü bir sayfa içinde yapmışlar, sizler ise iki buçuk sahifede. Matematik kesinlikten ve kestirmecilikten hoşlanır. Onların davranışı daha matematikçi bir davra-

nış olduğu için benim bu değerlendirme ayrıcalığımı doğal karşılayın.»

İki batılı siyasi lider karşılaştılar diye bir manşet okuyunca dikkat edin. Bu konuşma ne kadar sürmüş? Ya yirmi beş dakikadır, ya otuz. Bir saati bulan yoktur. Bizde yarım saat ancak hal hatır sormaya, kahve içmeye ve soruna yavaş yavaş girmeye yarar. Konuşmanın normal süresi bir buçuk iki saattir. Çok daha uzun sürdüğü de vakidir. Radyo ve televizyon spikerlerinden sık sık duyduğumuz şu formül bunu ne güzel yansıtır:

«Haber yayına sunulduğu zaman Bakanlar Kurulu, yahut falan teşekkülün yönetim kurulu, yahut iki şefin ikili konuşması devam etmekte idi.»

Batılı politikacı, batılı aydın, bir konuya tam hazırlıklı geldiği için soruna balıklama dalar. İki taraf da ne istediğini çok kesin bildiği için konuşma sadece görüşlerin bir karşılaştırmasına yarar. İlk on beş dakika buna harcanırsa, son on beş dakika da, bu görüş ayrılıkları arasında bir asgari müşterekin bulunmasına harcanır.

Oysa, bizde politikacı konuşmaları çoğu zaman iki tarafın birbirine elense çektiği, birbirini iskandil ettiği, ağız aradığı bir taktikle başlar. İki taraf çoğu zaman daha önceden uzmanlarca enine boyuna saptanmamış konuya bu konuşmaların hararet ve gerilimi içinde daha yoğun bir şekilde girer, yani bir bakıma konuşa konuşa kendi görüşlerini âdeta orada keşfederler.

Konuşmadan Düşündüğümü Nasıl Bilebilirim

Politikacı söylevlerinin de bizde neden bu kadar uzun, bu kadar duygusallıkla salçalanmış, bu kadar dolambaçlı olduğunu hiç merak etmediniz mi?

Adam, halk önünde, seçmen önünde, bazen rakamlara dayanarak, bazen yavan edebi kültüründen artakalan birkaç duygusal kalıba başvurarak, bazen coşup taşarak, bazen son günlerdeki bir satışının cevabını vermek ihtiyacına kapılarak daldan dala bir potpuri yapar ve eğer biraz da dürüstse, konuşma bittikten sonra yakın bir dostuna muhakkak şunu söyler:

«Konuşmaya başlamadan ne düşündüğümü bilmiyordum. İyi ki konuştum. Konuşurken işin farkına vardım.»

Uzun Söz Gümüşse, Kısa Söz Altındır

Eski Fransız Başbakanlarından Chaban Delmas'ın ne güzel bir sözü var:

«İyi bir konuşmanın bir başı, bir ortası, bir sonu olmalıdır. Ve başı sonuna mümkün olduğu kadar yakın olmalıdır,» der.

Epiktetos da, «Çoğu zaman sus. Gerektiğinde konuş. Gerekince de onu en az kelime ile dile getir,» diyor.

Az ve öz konuşma üzerine Ahmet Rasim üstadımızın bir sözü de kulaklara küpe olmalıdır. İkdam'da fıkra yazmasını öneren Ahmet Cevdet Beye üstat,

«Kısa mı olsun, uzun mu?» diye sormuş.

«Ne farkı var ki?»

«Uzun olursa yarım, kısa olursa bir altın isterim de ondan,» demiş üstat.

Kısalık, özlülük yazandan da okuyan ve dinleyenden de elbette çok daha fazla zihin gücü ister.

Buna olanak ve zaman bulamayanlar, işte başkalarının vaktini ve dikkatini alan uzunluklara başvururlar.

Sözlerimi İsa'dan 600 yıl önce yaşamış bir düşünürün, Lao Tseu'nün sözleri ile bitireyim:

«Az konuşun ki, siz siz kalın.»

İşte size, özün özü bir deyiş. Onu açıp yorumlamak, büsbütün tadına varmak için zihin gücünüzü biraz seferber etmeniz gerekecek. Ama değmez mi?

1974

BİRİKİMSİZ UYGARLIK OLMAZ

Kemal Tahir'in Isabetli bir teşhisi vardı: «Batılı aydın bir birikimin üstüne konar, orada her alanda enine boyuna incelemeler yapılmıştır. O kendi yaratma gücünü, bunları alıp, eritip geliştirmeye harcar. Böylece de daha verimli olur» derdi. Oysa bizde iş böyle değil. Çoğu alanda bizden önce, bize hazır materyali işleyen pek olmamış. Sanatçı olalım, bilim adamı olalım, daha önce yapılana, hazıra konmak kolaylığından yoksunuz. İşimizin gerektirdiği incelemeleri, asıl işimizi bırakıp biz kendimiz yapmak zorunda kalıyoruz.

Yirmi yıldır Edebiyat Fakültesinde Tiyatro Tarihi okutuyorum. Elimi attığım zaman bulabileceğim materyalin azlığı belimi büküyor. Kaynakların çoğunun yabancı oluşu ise insanı ayrıca utandırıyor. El, bizim tiyatromuzu bizden önce, bizden iyi incelemiş. Biz de ise halk temaşamızı, bayağı adi diye yaftalayan batı özentisi aydınlar bu ihmallerine sözümona, kendi akıllarınca bir de hafifletici sebep bulduklarını sanmışlar.

Ankara'dan aynı branşta ders veren sayın meslektaşlarım Metin And, Özdemir Nutku, Sevda Şener de aynı güçlüklerle karşı karşıyalar. Onlar da benim gibi, kendi göbeklerini kendileri kesiyorlar.

Münster'de Bir Türk Edebiyatı Ses Arşivi

Geçmişin birikimini bilinçli bir şekilde toplamak, sıralamak, işlemek, batılının kanına işlemiş. 1950'lerde Münster Üniversitesi Şarkıyat Kürsüsü Profesörü Prof. Taeschner, Anadolu'da birlikte yaptığımız Sanat Tarihi gezilerinde bana bir projesinden söz etmişti. İstanbul'a dönünce yaşamakta olan bütün ünlü Türk edebiyatçılarının sesini ses bandlarında zaptetmek istiyordu. Kendisine yardımcı oldum. Yahya Kemal. Abdülhak Şinasi Hisar, Refik Halit'ten başlayarak bütün yaşlı, orta yaşlı ve genç yazarları kendisi ile tanıştırdım. Her birinin kendi sesinden şiirlerini, hikâyelerini, roman bölümlerini banda çekti. Dört başı mamur bir Türk edebiyatı ses arşivi yaptı. Bizim üniversitemizde bulunmayan böyle bir arşiv, halen ya Münster Üniversitesi Şarkıyat Kürsüsünde, ya da profesörün terekesinde bulunuyor.

Türkiye'de yalnız rahmetli dostum Bâki Suha Edipoğlu zamanında, İstanbul Radyosu, böyle bir ses arşivi girişiminde bulundu. Bildiğim kadarı o da bölük pörçük kaldı.

Eski Sesler Kaybolup Gitmiş

TRT Kültür Yayınları Şefi Sayın Oktay Arayıcı 1968'de beni 300 dakikalık bir ramazan programı için ödevlendirdiği zaman, öğretici nitelik taşımasını öngördüğüm bu programda dinleyicilere eski ramazanların ünlü sanatçılarının seslerini dinletebilmek olanağını bulamamış-

tım. Abdi Efendinin, Hamdi Efendinin, Küçük İsmail Efendinin, Meddah İsmet'in, Kadri Efendinin, Eliza Binemecıyan'ın, Muvahhid'in, Şadi Fikret'in, Burhanettin Tepsi'nin, hatta Raşit Rıza'nın seslerini kimse zaptedip geleceğe bırakmayı düşünmemiş. «Bak ne suret gösterir seyreyle ibret perdesi» adı ile sunduğum o programda sadece o devri yaşamış canlı tanıkların onları tarifleri ile ve inceleyicilerin yorumları ile yetindim. Bir de günümüze kalabilmiş yaşlı sanatçıları mikrofona getirdim.

Hiç değilse onların sesini zaptetmiş olduk. Ayrıca başka bir vesile ile rahmetli Behzat Butak'tan rica ederek onun «Meraki»nin başındaki unutulmaz tiradını ses olarak zaptettim. Butak'ın bunun için istediği 500 lirayı o tarihte biraz yüksek bulan kuruluş, şimdi elindeki bu tarihi materyalin değerini acaba biliyor mu dersiniz?

«Sersem Kocanın Kurnaz Karısı»nı yazdığım sıralarda bir de Mınakyan'ın sesini dinlemiştim. Evet, yanlış okumadınız, 1910'da Paris Paçavracıları oynanırken bir tiyatro ve tarih meraklısı bunu o zamanın tekniği olan telli rulo sistemi ile tespit etmiş. Başka bir tiyatrosever de o rulodan gelen sesi bir ses bandına almış. Çok cızırtılı olmakla birlikte Mınakyan'ın bütün ses hünerleri bu kısa pasajda belirli bir şekilde yansıyordu.

İlk Türk operetlerinin, İsmail Hakkı Beyin, Çuhacıyan'ın müziklerinin, Cemal Sahir operetlerinin bizde en küçük bir ses kalıntısı yoktur.

Neden? İçinde bulunduğumuz zaman süresince pek değerini bilmediğimiz bu olayların

yirmi, elli, yüzyıl sonra ne zengin tarihi bir birikim teşkil edebileceğini aklımızın köşesine dahi getirmediğimizden.

Bu ramazan da bu sefer televizyon yöneticileri benden yine eğitici nitelikte beş yayın istedikleri zaman aynı materyalsizlik güçlüğü ile karşılaştım. Görüntüye sunulabilecek eski tiyatro aktör ve temsil fotoğraflarını topladım. Eski film arşivlerini taradım. Bir yangından nasılsa kurtulmuş Hâzım'ın kendi sesi ile oynattığı bir Karagöz'le, Komiki Şehir Naşit'in Kavuklu Ali Beyle bir oyun sahnesinin sadece bir buçuk dakikalık bir sesli film seansını oğlu Selim'den bulup dinleyicilere sunmak olanağına kavuştuk. Ama, hepsi o kadar. Tarihi nitelik kazanan bu dokümanların bir kopyesi, bir tiyatro müzemiz olsa, hemen oraya verilebilirdi. TRT arşivinde kaybolunca kadar şimdilik orada duracaklar.

Bir Tiyatro Müzesine Doğru

Gazetede bunlardan yakınırken, «Niye hâlâ bir tiyatro müzemiz yok» sorununu attım. Milliyet Sanat dergisinin odasında idik. Bu dergiyi Avrupa'daki benzerlerinden hiç aşağı kalmayan bir kalite ve dinamizm içinde çıkartan ve yüzüncü sayısına vardıran genç ve ülkücü arkadaşlarım beni desteklediler ve yüzüncü sayıyı «Bir Türk Tiyatrosuna Doğru» sloganı ve esprisi içinde hazırlamaya karar verdiler. Bu konuda değerli fikirlerini öğrenmek için uzmanlara, bilim adamlarına, arşivcilere bazı sorular hazırladık. Dünya tiyatro müzelerinden fotoğraf ve bilgi istedik.

1955'te Viyana'da düzenlenen Uluslararası Tiyatro Sergisi başta olmak üzere çeşitli ülkelerde çeşitli tiyatro müzeleri gördüm. Birkaçında çağrılı olarak eski halk temaşamız üzerine konferanslar verdim. Batıda sade başkentlerde değil, öbür kentlerde de tiyatro müzeleri var. Hatta tiyatroların kendi özel müzeleri var.

Ayrıca Stanislawski Müzesi gibi yalnız bir büyük rejisöre ayrılmış kişisel müzeler, Max Rahinhardt arşivi gibi, kişisel arşivler var.

Toneel Museum

Örneğin, size bir fikir vermek için bilinçli bir tiyatro müzesinin neler teşhir ettiğini sıralamak isterim. Geçen yıl çağrıldığım Amsterdam Kraliyet Müzesi, öbür adı ile Toneel Museum'un alt katında koca bir kütüphane, bir alfabetik kartoteks var. Yine aynı katta bir gösteri salonunda, gereğinde tiyatro tarihi ile ilgili filmler, dialar, epidiaskoplar gösteriliyor. Konferanslar veriliyor.

Alt kat salonları da, tiyatroyu yansıtan klasik Hollanda ressamlarının tabloları ile ve heykellerle değerlendirilmiş. On altıncı yüzyıl panayır tiyatrolarını yansıtan Peter Balten'in nefis tablosundan gözünüzü alamıyorsunuz. Yine alt kat salonlarda eski oyunların içten ışıklanmış dekor maketleri, tiyatro maketleri yer alıyor. Devamlı bir sinema projektörü, küçük bir ekran üzerinde bir dekor değişiminin altı safhasını hareket halinde gösteriyor. Üst kat salonlarda ta-

rihi tiyatro kostümleri, tiyatro afişleri, el ilanları, aksesuar ve requisit sergileniyor. En üst katta müze müdürünün bürosu bulunuyor.

Bari Eldekiler Kaybolmasın

Türkiye'de bir tiyatro müzesi nasıl kurulur? Buna ya Kültür Bakanlığının ya da bir vakfın el atması gerekir. İşin tekniği uzmanlarca hazırlanır, ama gerçekleşmesi sermaye ister, ya devlet desteği ya da vakfın arkalaması gereklidir.

Bugün tek tek ellerde tarihi değerde tiyatro materyali az da olsa vardır. Sayın Raif Oğan' da yüzlerce tuluat defteri vardı.

Sayın Metin And kendi yolunu kendi açan bir bilim adamı olarak, her bulduğu belgeyi toplayarak âdeta kişisel bir müze kurdu. Ankara Tiyatro Kürsüsünün arşivinde de değerli belgeler olduğunu tahmin ederim. Rahmetli Celâl Esat Arseven'de tarihi belgeler olduğu söylenirdi. Rahmetli Behzat Butak'ın değerli Karagöz koleksiyonu vardı. Kaybolup gitti. Perakende olarak daha kim bilir kimde, neler çıkar.

İş, şu müze işinin gerçekleşmesindedir. Bu nüve etrafında bütün meteryal kristalize olur toplanır, birikir. Bilinçli bir tasnife tabi olup kamuya ve gelecek kuşaklara sunulur.

Bir Türk Tiyatro Müzesinde Neler Sergilenebilir

Önce bir kütüphanede Türk tiyatro tarihi

ile ilgili literatür bulunabilir. Georg Jakob, Ignaz, Kunoş, Theodor Menzel, Helmut Ritter, Teodor Kasab, Selim Nüzhet, Sabri Esat, Ahmet Kutsi Tecer, İsmayil Hakkı Baltacıoğlu gibi halk temaşamıza, Refik Ahmet Sevengil, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi bütün temaşamıza yönelmiş, eski inceleyicilerin eserleri, resimleri bu bölümde sunulur.

Alfabetik bir kartoteks bütün yerli ve yabancı incelemeleri ve inceleyicileri toplayabilir. Eldeki bütün tiyatro eleştiri kupürleri, program dergileri, biletleri, el ve duvar ilanları da ayrı bir köşeyi kaplayabilir.

Arşiv bölümünde eski ortaoyunu, tekerleme, Karagöz, meddah, tuluat, köy oyunları metinleri, mümkünse el yazısı ile manüskript olarak biriktirilir.

Fotoğraf arşivi, eski tiyatro binalarını, eski sanatçıları, yazarları, temsil resimlerini, dekor resimlerini kapsayabilir.

Bir başka bölüm, kostümleri sergileyebilir. Mesela Naşit Beyin vaktiyle zengin bir gardrobu vardı, heba oldu gitti. Hamdi'nin kavuğu, Abdi'nin cübbesi sağ kalıp böyle bir sergiye konsa ne kadar sıcak ve renkli bir şey olurdu.

Eski oyunların tarihi aksesuarı, örneğin tarihi «Taş Parçası»nın, oyunda Remzi'yi (Naşit Rıza'yı) öldüren tuğlası. Minakyan'ın zehirli yüzüğü. Eliza Binemecıyan'ın kolyesi ve benzerleri de bir müzenin can alıcı objeleridir.

Ses arşivi eldeki mevcut tırtıllı rulo, tel, plak, ses bandı aracılığı ile tespit edilmiş seslerin toplandığı bölüm olabilir.

Müzik arşivi, müzikli eserler, sahne müzikleri üzerine fikir verir.

Film arşivi, eski filmlerdeki eski sanatçıların görüntülerini bir araya getirir. Yukarda sözünü ettiğim Naşit Sekansı gibi...

Hasılı bir Türk tiyatro müzesini oluşturacak bölümler çoktur. Çeşitlidir. Birikim vardır. Ama dağınıktır.

Bütün iş bunun ilk adımının atılmasındadır. Gerisi muhakkak gelecektir.

Kafa işçiliği, ağır işçiliktir. «Haftada bir iki gün, yılda bir iki ay kızağa çekilmek gerek» buyuruyor, sağlık bilim uzmanları. Böylesi bir lüks, bizim harcımız olamaz elbet. Ama insanoğlu da makine değil ki. Aralıksız çalışınca, hem sinirler yıpranıyor, hem insanın verimi düşüyor.

Baktım olacak gibi değil, tuttum, kendime sekiz günlük bir tatil aldım. Marmara kıyılarında bir köyün yarı boş bir otelinde tek yataklı bir oda ayırttım.

Aynı köyde Gazeteciler Cemiyetinin tatil köyü de var. Sayın Sabahattin Selek ve arkadaşlarının hiç yoktan var ettiği bu uygar kampta hem yer bulmak güç, hem de bulsanız, ayrıca sakıncalı. Sakıncalı, çünkü gazeteci milleti tatilde bile tatil yapamaz. Mayo ile gezse de, sere serpe yatsa da, oyun masasına otursa da, kafasının bir yanı ile güncel olayları kovalar, siyasal tartışmaları öğütür. Hasılı, dünyadan kısa süre için de olsa, tam bir kopamaz.

Tatilde Dinlenme Sanatı

Yine sağlık bilim uzmanları buyuruyorlar ki: «Dinlenmek için her günkü yerinizden, her

günkü uğraşınızdan uzaklaşın. Demirci ya da marangozsanız, kitap okuyun; postacı ya da tahsildarsanız, sırtüstü yatıp dinlenin. Yazar çizer takımındansanız yanınıza kitap kalem almayın. Bol bol yüzün, yürüyün.»

Ben uzman sözü dinlerim. İlk üç gün salık verileni yaptım. İnsan her günkü uğraşını bırakıp dinlenekalınca daha bir küngürdüyor. Belki de bütün yılın yorgunluğu işte asıl o zaman ortaya çıkıyor. Ama, buna da dayanmak gerek. Çünkü, iki gün sonra o yorgunluk ve can sıkıntısı da geçiyor. Bu sefer dolayı gezmek, yeni bir şeyler görmek hevesi kaplıyor içinizi.

Laubali Bir Ok

Ankara'ya otobüsle giderken, hep gözüme ilişir, Gebze de koca bir ok var. Üstünde Türkçe ve İngilizce bir yazı: Anibal'ın Mezarı.

Otelde tanıştığım yaz kış orada oturan bir Alman mühendisin arabasıyla ünlü Kartacalının mezarını aradık. Yol boyunca birtakım oklar bizi selvilerle çevrili bir tepeye yöneltti. Ama tepede bir lahit görünmüyordu. Mezarın kalıntısı olduğu söylenen bazı taşlar vardı. Birinin üstüne rastgele biri, belki bir ustabaşı, gelişigüzel bir yazı ile ANİBAL yazmıştı.

O da olmasa, yanlış bir yere geldiğinizi sanabilirdiniz. Yağmur ciseliyordu. Hava kapalı idi. Öyle olduğu halde, biz orada iken, on beş dakika içinde beş kişilik bir Yugoslav grubu, bir Türk öğretmenle ailesi, iki Rus turist, bizi de katarsanız, on dört ziyaretçi Anibal'ı ziyarete

gelmiştik. Buranın turistik bakımdan ilgi çeken bir yer olduğu besbelli bir şeydi. Ankara asfaltına üç dakika uzaklıkta idi. Ama gelenleri, «Acaba yanlış mı geldik» hissine kaptıran bir laubalilik karşılıyordu. Buraya bir Mausoleum yaptırmak, üzerine bir kitabe yazdırmak Turizm ve Tanıtma Bakanlığına kaça mal olurdu?.

İhtiraslı Bir Komutan

Anibali çok duymuşluğumuz vardır. Önce tarih kitaplarından sonra da, rahmetli Fazıl Ahmet'in belleklerde kalan ünlü dörtlüğünden:

Hele var ki, bir tablo,
Görse şaşar Anibal
Ördeklerden bir filo
Bir de kazdan amiral.

Oysa, tarihin bize anlattığı portresi, bu ihtiraslı komutanın öyle kazdan amiralli bir ördek filosunun tadını çıkaracak bir yaratılışta olmadığını kanıtlıyor. Böyle şeylere şaşmaya, doğa mizahıyla oyalanmaya pek vakti olmamış fakirin. Yaşamının tek ihtirası ve saplantısı, Roma'yı yıkmakmış. Bu kin, yaşamı boyunca ona egemen olmuş.

Tarihler, 27 yaşında en büyük komutan gayesine erişen Anibal'ın yorulmak nedir bilmediğini yazıyorlar. Sınırlı vücut olanaklarını sınırsız bir güç haline getirmesinin sırrını bütün hücrelerine sinen bu hırsta aramak gerek. Bu niteliğini askerlerine de aşılamasını bilirmiş. Aksi halde, 50.000 kişilik piyadeli, süvarili ve

de ayrıca fiili ordusunu, Romalıları şaşırtmak için Pirenelerden Alplerden aşırtıp, arkadan kuşatışını nasıl açıklayabileceksiniz?

Bu sefer sırasında, çoğu Afrikalı olan askerlerin soğuktan kırıldığını ve 50.000 kişilik ordudan ancak, 20.000 kişinin kaldığını söylerler. Anibal sağ kalanlarla üstüne üç dalga halinde gelen Romalı komutanları, Tessin'de, Trebi'de, Arezzo Aretiyum'da toz eder. Roma'yı kuşatmayı, stratejik ve siyasal nedenlerle sakıncalı bulup Adriyatik üzerinden Güney İtalya'ya sarkar. Daha büyük bir ordu ile karşısına çıkan Konsül Pol Emil'in ordusunu da Kan Savaşında yener. Romalıların bu savaştaki kaybı 70.000'i geçer. Konsül esir düşer (M.Ö. 216).

Anibal görülüyor ki, Roma'ya iyice duman arttırmış. Ama sonunda Scipios, Zama dolaylarında II. Pön Savaşı adı verilen bir savaşta onu mağlup eden tek komutan olmuş.

Rivayet olunur ki, Scipios'un bu zaferinden sonra, komutanlarından biri Anibal'a sormuş:

«Sizce dünyanın en ünlü komutanı kimdir?»

«İskender'dir,» demiş. «Sonra Pyrrus gelir, sonra da ben.»

«Peki ama Scipios sizi yendi?»

«Evet yendi. Yenmese idi zaten kendimi birinci sayacaktım.»

Yenilgiden sonra yurdundan kaçmak zorunda kalan Anibal, Kral Antiochus'un yanına iltica edip ona siyasal ve askeri danışman olmuş. Antiochus'un Romalılara yenilmesinden sonra Anibal, Britanya Kralı Pruslas'ın yanına kaçmış. Eski Hisar dolaylarında yaşamış bir

Romalı elçi onun kendilerine teslim edilmesini isteyince zehir içip canına kıymış.

Yani adamcağız dünya tarihinin en ilginç kişilerinden biri olmak için elinden geleni yapmış ve son uykusuna da bizim topraklarımızda dalmış. Böylece bize baha biçilmez turistik bir olanak sağlamış. Ama biz bunu umursamamışız. İşte Eski Hisar'ın, romantik kalıntılarına bakan selvilerle çevrili bir rüzgârlı tepede bir Türk işçisinin çiziktirdiği Anibal yazılı bir taşın altında, dünya tarihinin öyle mutsuz bir kahramanının yattığı sanılıyor.

Hizmet Etmek En İyi Yol

Dünyada Çayırova tren istasyonunun bir benzeri var mıdır, bilmiyorum. Çardaklı, sevimli, sıcak, tek katlı bir yapı. Önündeki ağaçlığın altına park sıraları serpiştirilmiş. Tren bekleyen çocuklar oyalansın diye bir de salıncak unutulmamış. İstasyonun içine girince düş görür gibi oluyorsunuz. Burası bekleme salonu değil, bir kitaplık. Gençler orada dergilere bakıyor. Kitaplardan not alıyorlar. Yaşlılar tarihi yazılara dalıyorlar.

Duvarda bir yazı :

«Oku, okut, öğren, öğret,
İlerlesin yüce millet.»

Belli bir şey ki, buraya uygar bir el dokunmuş. İnsancıl bir gönül eğilmiş. İnsanın çevresini ısıtması, aydınlatması için profesör yahut Milli Eğitim Bakanı olmasına gerek yok. Bir köy öğretmeni, bir kaymakam, bir istasyon mü-

dürü olması yeter. İnsan olması, insanları sevmesi yeter.

Bakın Çayırova istasyonunda, insana umulmadık bir iyimserlik aşılayan bu atılımın öncüsü, İstasyon Müdürü Adnan Peşkircioğlu yine duvara asılı bir manzumesinde ne divor:

EL ELE

Dergiler renk renk boy boy
Al oku yerine koy.
Bulursun her bir konu
Yırtma yıpratma onu.
Herkese faydalı ol,
Hizmet etmek en iyi yol.
Doğru, iyi, güzele
Yürüyelim el ele.
Yok edelim illeti
Yükseltelim milleti.

Varolasın Peşkircioğlu. Bu millete okumayı, satranç oynamayı, matematiği, kısacası kafasını işletmeyi öğrettiğimiz gün, ancak o gün «ışıklı yarınlar» lafı edebiyat olmaktan çıkacak.

Ne günlere kaldık dostlar. İstanbul'un burnunun dibinde hiç ummadığımız bir istasyonun bekleme salonunda birkaç kitap görmek bizi sevinçten deli edebiliyor.

1975

YAZIK OLDU WİLLY BRANDT'A

Bu devlet adamları ne kadar enerjik, ne kadar zeki, ne kadar uyanık olurlarsa olsunlar, yine de bir yerde basiretleri bağlanıyor. En olmayacak insanlara güven gösteriyorlar. Dost bilip «harim»i ismetlerine alıyorlar. Açılıyorlar, saçılıyorlar. Sonra da, günün birinde, gizli ajanın kalem şeklindeki mikrofonu, saat şeklindeki mikrofilm fotoğrafı ile tespit ettiği belgeler, kendilerine karşı silah olarak kullanılınca apışıp kalıyorlar.

Son olarak, Willy Brandt da böyle bir oyuna kurban gitti.

Bu olay bana, çocukluğumda okuduğum bir Cingöz Recai serüvenini hatırlattı. Polis müfettişi, Zehir Hafiye Ahmet Rıza ve yardımcısı Komiser İhsan, kibar hırsız Cingöz Recai'nin peşindedirler. Ama tam yakalayacak gibi olurken, onu ellerinden kaçırırlar. Sonunda bir evde kıstırırlar. Polis kordonu evi kuşatmıştır.

Kaçacak delik bırakılmamıştır. Polisler eve girer, odaları bir bir ararlar. Cingöz Recai o durumda bile eter olup sırra kadem basmıştır. Aklın, mantığın alamayacağı bir iştir bu. Sonunda iş anlaşılır. Ahmet Rıza, yardımcısı Komiser İhsan'a bir şey soracak olunca, onun ortadan kaybolduğunu görür. Meğer, iki yıldır Ahmet Rıza'nın en güvendiği komiser olarak

yardımcılığını yapan İhsan, Cingöz Recai'nin ta kendisi değil mi imiş.

Willy Brandt'ın Özel Kalem Müdürü Günter Guillaume da, tıpkı Server Bedi'nin hayal ürünü Komiser İhsan gibi, yıllardır amirinin ense kökünde casusluk yapar dururmuş da, kimsenin ruhu duymazmış. Nerden şüphelensinler.

Şantajın Adisi

Şimdi bu Guillaume, sırf bir rastlantı sonucu yakayı ele verince, birden şantaja girişmiş. «Ya beni hemen yurduma iade edersiniz, ya da her şeyi açıklarım» diyormuş. «Her şeyi» dediği, başvekilin özel yaşamıyla ilgili, bazı evlilikdışı kaçamaklarmış. Willy Brandt, daha Berlin Belediye Başkanı iken, genç ve güzel bir kızla ilişki kurup, bunu yıllar boyu sürdürmüş. Bu kız Doğu Almanya hesabına çalışan bir gizli ajanken, sonra bu işten vazgeçmiş. Günter Guillaume, başvekile, gittiği dış gezilerde kadın bulup getirirmiş. Açıklayacağı kirli çamaşırlar bunlarmış.

Şu politikanın cilvesine bakın. Berlin'in gözüpek Belediye Başkanı, Alman Sosyalist Partisinin sempatik lideri, saygıdeğer Hükümet Başkanı, Nobel Barış Armağanı sahibi, Avrupa barışının ülkücü ve çalışkan unsuru Willy Brandt, çevresinde kurulan sinsice bir kapanın kurbanı olup, bir günün içinde bütün dünyadaki dedikoducu çenelere bulunmaz bir sakız oluverip çıktı.

Aynı şey, bir işadamının, bir mimarın, bir sanatçının başına gelse, kimsenin ruhu duymaz, örtbas edilir, üstünden geçilip gidilir, pek önemsenmez de, bakın bir devlet adamı aynı ihtiyatsızlığı yapınca iş ayyuka çıkıyor, bir anda dünyaya yayılıyor.

Profumo skandalı henüz belleklerde tazedir. O hikâyede de Dr. Ward adında, yabancı ajanlar emrinde çalışan bir aracı, Christine Keeller'i, Mandy'yi düzenlediği seks âlemlerinde olta gibi kullanıp, İngiliz İmparatorluğu'nun Milli Savunma Bakanını, hatta yakışıklı Eyüp Han'ı tavlamamış mı idi?

Keeller ve Mandy bir günün içinde meşhur, Profumo bir günün içinde rezil olurken, Eyüp Han olaydan ucuz sıyrıldı, Dr. Ward ise bunu hayatı ile ödediydi.

Biraz daha geri gidelim. İkinci Dünya Savaşının en ilginç casusluk olaylarından biri, Cicero'nun, İngiliz Büyükelçisi Sör Hugne Knatchbul - Hugessen'in gizli evrakını aşırışı idi. Ciceron, büyükelçinin nesi idi? Oda hizmetçisi. Büyükelçiye kadın ikram etmediği muhakkaktı. Ama başka şeyler ikram ettiği söylentisi ortada dolaştı. Herkesin zaafı aynı olmaz.

Çok daha gerilere gidersek, Amerika Birleşik Milletleri tarihinde de, bazı belirgin örneklere rastlayabiliriz. Mesela Harding'i alalım. Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduğu zaman, kazanma umudu azdı. İki gözde aday yenişemeyince, Kongre onu seçti. Harding'in on dokuz yaşında bir kızla evlilikdışı ilişkisi vardı. Böyle bir durum, onun cumhurbaşkanı seçilmesine engeldi. Ama cumhurbaşkanlığı andını iç-

tiği sırada, «Bu ödevi yüklenmenize engel bir durumunuz var mı?» sorusuna rahatça «Hayır» diye cevap verdi. Onun bu yalanını ya da unutkanlığını koz olarak kullanan parti arkadaşları, adamı olmayacak usulsüzlüklere sürdüler. Devletin petrol rezervlerini özel şirketlere kiraya verip, vurgun vurdular. Sonra hepsi birlikte mahkemelik oldular. Bir cumhurbaşkanının seksüel zaafı, bakınız, durduğu yerde ne işler açmıştı.

Perikles ve Sukarno

Sevgilisi yüzünden laf sahibi olanlardan biri de Perikles'tir. Adam hiç de büyük gaf yapmadığı, üstelik kadını nikâhlayıp aldığı halde, çeneler durmak bilmemişti. Çünkü Aspasia vaktiyle bir randevuevi çiçeği idi.

Ya Endonezya'nın zampara devlet başkanı? Sukarno çapkınlığını gizli de yapmıyordu. Yurdumuza her gelişinde, o zamanın devlet adamlarına istediğini ima ediyordu. Onlar da onun nabzına uygun olarak hareket etmeyi politik bir taktik sayıyorlardı. Birleşmiş Milletlerde bir oy, bir oydu. Sukarno'ya hoş görünmeli idi. Kaldı ki, tencere dibin kara hesabı, Sukarno'yu ayıplayacak durumda da değillerdi. O zamanki, hükümet reisimizin aşk serüvenleri dillere destandı. O zamanki Dışişleri Bakanımızın da, evlilikdışı ilişkisi devlet sırrı olmaktan çıkmıştı. Sukarno burada, bu konuda, o kadar şımarttıldı ki, burdan sonra her gittiği yerde de hevesini, en normal bir şekilde resmi yoldan tekrarladı ve çok iyi hatırlarım, Avusturya Dışişleri Protokol Müdüründen şu cevabı aldı:

«Ekselans galiba beni başka biriyle karıştırmış olacaklar. O alanda size yardımcı olmak ihtisasım dahilinde değildir.»

Politikacıların seksüel zaaflarını, kimi sömürür, kimi şantaj belgesi olarak kullanır. Yassıada Savcısı, tarihe elinde adalet terazisi ile değil, bir kadın kilotu ile geçmişti. Ve bunu yaparken bir de marifet yaptığını sanmıştı. Oysa, o anda aransa suçlu iskemlesinde oturmayanların da evlerinde. garsoniyerlerinde nice kirli çamaşırlar çıkardı.

Politikacılar da İnsandır

Politikacılar insanüstü yaratıklar değildir. Politikacılık keşişlik gibi bir riyazet mesleği de değildir. İyi politikacı olmak için ille hadım ya da iktidarsız olmak gereği yoktur.

Tam tersine, iktidar mevkii, iktidarsız insana bile yeniden güç kazandıran bir abı hayattır. Politikacıların yorucu, mücadeleli, yoğun ve gerilimli bir yaşamları vardır. Bir soluk alma anında, ya da yabancı gözlerden uzak, bir dış gezi sırasında, bir başarı sarhoşluğu içinde, iki kadeh şampanya içtikten sonra, bir kaçamak yapmak, felekten bir iki saat çalmak istemeleri insanca bir zaaf olmaktan öte bir suç olmasa gerektir. Ama bunu normal yurttaşlar değil de, bizi yönetenler yapınca, kızılca kıyamet kopar. O nazeninle diz dize resmi çıkan vekilin, kariyeri yıkıldı demektir. Aşk mektupları ele geçen senatörün, artık muhalefet yapabilme olanağı kalmadı demektir. Bu insanca zaafı, ona karşı

amansız ve susturucu bir silah olarak kullanılır.

Ense kökünde casusluk yapıp koca Brandt'ın siyasi hayatına son verişi yetmez gibi, Günter Guillaume, şimdi de tutmuş, onu seksüel yaşamını açıklama ile tehdit etmektedir. Savaşta her araç meşru olabilir. Casusluk da. Ama Guillaume'un son tehdidinde çok aşağılık bir şey vardır.

Devlet adamları! Uyanık olun, ayağınızı denk alın. Casuslardan, kadın simsarlarından, şantajcılardan sakının.

HAFTA SONU TATİLİ

İki günlük hafta tatili kararnamesi çıktı. Böylece biz de uygar batı ülkelerinin çizgisinde insanın yeni bir hakkını, eğlenmek, mutlu olmak hakkını kabullenmiş, uygarlık yolunda bir adım daha atmış olduk. Hayırlı olsun.

Fransız Başkanı Giscard D'Estaing, durduğu yerde mi «Hayat Seviyesi» adıyla, yeni bir bakanlık kurdu? Bu bakanlığın eksikliği orada nicedir duyulmakta idi. Adı, Eğlence Bakanlığı mı olsun, Boş Zamanların Değerlendirilmesi Bakanlığı mı, diye düşünülüyordu. Şimdi adı da bulundu. Faaliyete geçti.

Bu iş için karar almak, bakanlık kurmak elbet yetmez.

Kazanılan boş zamanların dinlendirici, eğlendirici, bireyi daha dinç ve verimli kılıcı olması için somut yollar bulmak gerek.

Batıdaki, endüstri uygarlığının, tüketim yarışının bir gereksinmesi olan bu dinlenme hakkını acaba erkeklerinin çoğunluğu kahvelerde dört mevsim boyu zaten dinleneduran geri kalmış uyuşuk bir topluma uygulamaya kalkmak, bir çeşit özenti değil midir? Tutalım ki, özenti değildir, bu iki gün tatili Türk vatandaşı nasıl değerlendirecektir? Televizyon soğuk şov programlarını şimdi cumartesilere de uzatacak, lig maçları cumartesi günleri de halkı coşturacak,

pazarları ayakta bile yer bulunmayan ada vapurları şimdi cumartesileri de ana baba gününe dönecek, Karaköy'den kalkan dolmuş motorları, şu canım kıyılarda lağımsız deniz bulamayan vatandaşları minibüs plaklarının eşliğinde daha az lağımlı kıyılara götürmeye, pazar yerine cumartesiden başlayacak, baş başa kalan karı kocaların hafta sonu tartışma ve dalaşmaları şimdi iki misli artacak. Komprador çocukları bir güne sığdırmak zorunda kaldıkları azgınlıklarını şimdi uzun süreli, gece yatılı toplu orjiler haline getirme olanağını resmen kazanmış olacaklar. Trafik kazaları, cinayet olayları, hafta sonu biraz daha artacak vb... vb...

Türkiye, batının endüstri uygarlığına benzemeyen acayip bir ülkedir. Türkiye'de ekmeğini kazanmak, başındaki sekiz nüfusu insan altı bir seviyede de olsa besleyebilmek için, gece gündüz, yaz kış demeden, çalışan bir yoksul kitle vardır. Bunların çoğu fiziksel bitkinlik ve maddi olanaksızlık bakımından hafta sonu tatilinden yararlanacak durumda zaten değildir. Sömürü düzeninin kolpları ile büyük firmalar kurmuş, büyük vurgunlar vurmuş açıkgözler ise, filmlerde gördüğümüze benzeyen —kendi deyimleri ile— «Week-End»leri, kararnamenin lütfu olmadan da, haftanın her istedikleri günü istedikleri uzunlukta zaten alabilen mutlu bir azınlıktır.

Bunların ikisinin ortasında büyük bir memur kalabalığı vardır ki, yeni hafta sonu tatili kararının işte bunlar için alındığı açıkça anlaşılıyor.

Memur denilen yurttaşı alalım. Bunların

kaçta kaçı istediği işte çalışmaktadır? Kişisel özlemi ile mesleğini özdeştiremeyen bir insanın çalışma sevinci çalışma mutluluğu diyeceğimiz huzura varması beklenebilir mi? Kendini ruhsuz bir araç ve işinin emrinde iradesiz bir esir sayan bir insanın işini bir angarya olarak almasından doğal ne olabilir? Lise mezunlarının özledikleri fakültelere bile giremedikleri, daha yükseköğretimden başlayarak, mecburen başka mesleklere itildikleri bir düzende çalışma sevinci olamayacağı gibi, onun zorunlu bir bütünleyicisi olan dinlenme sevinci de olamaz.

İç Bade Güzel Sev...

Tüketim toplumunun esirliğinden kurtulmayı salık veren filozofların sözlerini işine geldiği gibi alıp yorumlayan bazı hippiler, hiç çalışmasız kırsal ve sürekli bir tatil avareliğini, mutluluğun koşulu sayacak kadar ileri gittiler. Hiçbir şey yapmamak keyifli olabilir. Bacaklarını uzatıp esnemek, uyumak, uyanmak, sevişmek, dinlenmek, yine esneyip uyumak. Bu ancak iki yoğun çalışma arasında olunca keyfi çıkarılan bir mutluluktur. Sürekli olduğu zaman insanı çökertir. Boileau'nun, «Boşluğun büyük ağırlığı» diye bir deyimi var. Ne doğru. Bir insan kendi kendini düşünmeye başladı mı, hapı yuttu demektir. Düşünce uzun süre, içe yönelik olursa, insanı yıpratır. Diyeceksiniz ki, süreksiz tatili öneren avarelerde kendilerini dahi düşünecek yetenek yoktur. Onlar düşüncesiz, özlemsiz, yargısız bir hayat öneriyorlar. O da doğru.

Ama bu görüşün kimin işine geldiği ortada değil mi? Herkes onlara uysa, deli dünyamızın bugünkü düzeni sürgit değişmeyecektir.

Tüketim yarışından cebini dolduran açıkgözlerin tam karşısına, tüketim düşmanlığı ve insan mutluluğunun savunucusu olarak çıkanların bir kısmı, bilerek, bilmeyerek, aynı açıkgözlerin ekmeğine yağ sürmüş olmuyorlar mı? Herkes iki bacağını uzatıp, onların önerdiği kırsal ve bencil bir mini mutluluğun uyuşukluğuna yatsa, dünyamızın içinde bulunduğu büyük haksızlık, eşitsizlik, insafsızlık düzeninden, bizi kim kurtarır dersiniz? Başka gezegenlerden inecek hayırseverler mi?

Her Yiğidin Bir Yoğurt Yiyişi

Dinlenmek ve eğlenmek, insanın en meşru hakkı, istediği mesleği seçmek, yıpranmadan ailesini geçindirebilmek, işinde severek ilerlemek, kendini bulmak, kendini geliştirmek, bunun için de haftada birkaç gün, yılda birkaç ay tatil yapmak. Daha güçlenmek, gerileyip hız almak, boşalan akümülatörünü doldurmak için bir süre devreden çıkmak.

Bu boş zamanı değerlendirme, herkesin, her toplumun kültür seviyesine göre değişik olacak elbet. Tevekkeli değil, «Boş zamanını nasıl değerlendirdiğini söyle, sana uygarlık dereceni söyleyeyim» demiyorlar.

Elbet, bizim de, «Biz bize benzeriz» fetvasınca bir boş zamanı değerlendirme üslubumuz olacak.

Bizde, hobby fikri gelişmediği için, postacımız hafta tatilinde mektup dağıttığı sokaklarda piknik yaparsa, sandalcımız hafta sonu bir spor kulübünde kürek çekerse, şaşmayalım. Bizde koleksiyonculuk, resim yapma, bir müzik aleti çalma, herhangi bir sporla aktif olarak ilgilenme, yurdu bilinçli bir şekilde karış karış gezip öğrenme, gönüllü kuruluşlara katılma, eksik kalan kültürünü tamamlama, bir yabancı dil öğrenme gibi aktif eğlenceler yerleşip gelişmediği için, bizler ister istemez bu hafta tatilini yine pasif eğlencelerle doldurma yolunu tutacağız. Maç seyredeceğiz, kumar oynayacağız, kahveye bir gün daha fazla gideceğiz, çene yarıştıracağız. «Anasını sattığım, vur patlasın, çal oynasın. Bu hayat böyle geçer. Battı balık yan gider» deyip kadehimizi yeni hafta tatilinin şerefine kaldıracağız.

Hafta tatili bugünkü haliyle memura verilen bir avuntudur. Elle tutulan tek avantajı, bir günlük çalışmasız mesai ücretidir. Hafta tatilini kabul etmekle, boş zamanları verimli ve uygarca değerlendirmek ayrı ayrı şeylerdir. Birinciler için bir kararname yeter. İkinciler için oturaklı uygar bir ortamın yaratılması şarttır. Bilinçli, uzmanca ön çalışmalar, organizasyonlar gereklidir. Bu olmazsa, ister istemez insanın aklına iki eski söz geliyor. Biri,

«Dostlar alışverişte görsün.»

Öbürü,

«Oturup ehli hava her biri bir saz çalar.

Çelebi böyle olur bizde konser dediğin.»

Yine de, hafta tatiliniz kutlu olsun, dostlarım.

1975

YİNE BEKLERİZ DR. KIMBLE

Hani vapur geçer gider de, dalgası neden sonra kıyıya vurur. İşte tıpkı onun gibi, Sayın Dr. Kimble, televizyonda bize biraz geç ulaştı. Ondan ötürü işte bu görmemişliğimiz, bu tutkumuz. Amerika'nın, Avrupa'nın geçirdiği bu çocukluk hastalığına, biz geç yaşta, yeni tutulduk. Çoluk çocuk, ekranın karşısından ayrılamıyoruz. Büyüklerimiz de bunu bildiklerinden, pahalılığı, huzursuzluğu, bozuk düzeni unutturmak için, çocuğa emzik dayar gibi, dayıyorlar bize dünya kupası maçlarını, şov programlarını, miadı geçmiş eski filmleri ve bu arada sizin Kaçak dizinizi. Kuzu kuzu seyrediyoruz, avunup gidiyoruz işte. Sonra bir hafta boyu da lafı ile geçiniyoruz. Boş kafalarımız, yavan da olsa, öğütülecek bir şeyler bulmuş oluyor. Ne yaparsınız. Siz, Sayın Dr. Richard Kimble, bütün bu yayınlar içinde ayrı bir yer tutuyor, ayrı bir önem taşıyorsunuz. Televizyonumuzun öbür yayınlarını izlemeyenler olabiliyor da, sizin dizinizi kaçırana pek rastlanmıyor. Malatya'dan Ağrı'ya, Antalya'dan Samsun'a, Kayseri'den Kastamonu'ya, Kavaklıdere'den Gaziosmanpaşa'ya, Büyükada'dan Taşlıtarla'ya kadar, yurdun her köşesinde, her çeşit yurttaş, sizi kendi ailesinden sayıyor neredeyse. Öylesine sevmiş, benimsemiş. Siz bir çırpıda memleketin sevgilisi oldunuz, çıktı-

nız. Sanat güneşimiz Zeki Müren'in, milli övüncümüz futbolcu Cemil'in pabucunu dama attınız. Artık varsa Kaçak, yoksa Kaçak. Hele hanımlar sizi dillerinden düşürmüyorlar.

Ne Şundan, Ne Bundan

Bunun nedeni ne ola? Herhalde, siz bu yolda pek kafa bile yormadınız, yormaya gerek görmediniz. Yaptınız rolünüzü, aldınız paranızı. Ve üstünden geçip gittiniz. Daha doğrusu geçip gidecektiniz. Vakta ki, işbilir bir organizatör sizi tuttu, Türkiye'ye getirdi. Ve siz burada bir faniye gösterilebilecek en candan sevgi gösterileri ile karşılandınız. Krallardan daha iyi ağırlandınız. Güler yüzler, pırıl pırıl gözlerle selamlandınız. İşte o zaman, bu olağanüstü sempati akımının nedenini, belki bir akşamüstü, iki davet arası, elinizde viski kadehiniz, başınızı koltuğunuza dayayıp araştırmaya koyuldunuz.

«Yakışıklıyım, ondan» diye düşündünüz belki ilkin. Elhak, yakışıklısınız. Yakışıklısınız da dünyada sizden yakışıklı daha nice yıldızlar var, değil mi Sayın Dr. Richard Kimble? Niye millet onları sizin kadar tutmuyor?

«Televizyon yıldızıyım. Bu ekranın kerameti vardır. Televizyonun spor spikerlerine bile yüzlerce aşk mektubu gelirken bana bu kadar hayranlık olağan» diye düşünmüş olabilirsiniz. Bu da doğru, doğru da televizyona sizin gibi haftada bir değil de, günaşırı çıkan devlet adamlarının pek büyük sempati toplayamayışlarına ne buyrulur o zaman?

Görüyorsunuz ki, bu gerekçe de pek tutmuyor Sayın Dr. Richard Kimble.

«Kişilik sahibiyim de ondan» buyurmuşsunuz bir gazeteciye. Kişilik sahibi olmadığınız iddia edilemez elbet. Edilemez de, o ekranda milletin sizden başka kişilik sahibi insan görmediği de pek iddia edilemez. Televizyonda mecburen abonesi olduğumuz, Hüsamettin Çelebiler, Halil Tunçlar, Mehmet Barlaslar sizden daha mı az kişilik sahibi kimseler yani? Olmadı. Bu da tutmadı. Üstelik sizin alçakgönüllü, efendi yaratılışınıza pek uymadı.

Asıl Neden Başka

Sizde bu saydığımız nitelikler elbet var, var ama, halk sizi bunlardan ötürü tutmuyor. Sokaktaki adamın, kadının, ortaokul öğretmeni bayanların, enstitüye giden sivilceli kızların, bakkal çıraklarının, ahretliklerin, emekli eşlerinin sizi tutuşları başka nedenlere dayanıyor Sayın Dr. Richard Kimble.

Bir kere siz bir kaçaksınız. Haksız yere suçlanmış, iftira kurbanı bir kaçak. Eh biz de alicenap bir milletiz. Hep mağduru tutarız. Çünkü çoğumuz şöyle ya da böyle, mağduruzdur. Esasından, kaçak olmasak bile. Suçsuz olduğunuzu filmin anlatıcısı her hafta tekrarlamasa bile seziyor hemen seyirciniz.

Dizide sizinle ilk karşılaşan kadınlar neden size karşı güven ve bazen de sevgi duyuyorlar? Suçsuz olduğunuzu hemen sezdiklerinden. Karısını öldüren bir koca hali yok sizde. Gözleriniz

kanlı, bakışlarınız ürkek değil. Yürüyüşünüz duruşunuz namuslu. İyi bakıyorsunuz insanlara. Sevgi ile, anlayışla. Yumuşak bir sesiniz var, güven veren. İnsan ruhunun iki penceresi olan gözler ve ses, daha ilk baştan ilan ediyor sizin suçsuzluğunuzu, iyiliğinizi. Buna karşın kovalanışınız, bir polis mekanizmasının ağından kurtulmaya çabalamanız size karşı olan sempati oranında bir de acıma duygusu yaratıyor lehinize. İster emekli eşi olsun, ister meslek kadını, ister daktilo, ister sosyete kadını, işte bütün kadınların size sahip çıkması için bu yetiyor. Eh hepsi kadın değil mi, hepsinde bir de analık duygusu var. Yağmurda ıslanmış evsiz barksız bir çocuğu korur gibi sizi korumak istiyorlar. Kocalarından korkmasalar handiyse alıp sizi evlerinde saklayacaklar.

İkinci ve önemli bir niteliğiniz: Doktorsunuz. Kaza halinde İlk Yardım El Kitabı gibi, kim balıktan zehirlense, kime güneş çarpsa, kimi yılan soksa, yapılacak en süratli en etkili ilk müdahaleyi biliyorsunuz. Kişiliğinizin ortaya çıkması rizikosunu hiçe sayıp bir hayat kurtarmak için hemen kolları sıvıyor, yardıma koşuyorsunuz.

Doktorluktan, doktorluk mesleğinden ileri gelen bir yardım etme, bir insanlık —hepsinde yoktur ya neyse— yanınız var. Sığındığınız ailenin yeni yetişen oğlu babası ile kuşak dalaşına mı girmiş, yaşlı kocanın genç ve «nymphomane» karısı seks bunalımları içine mi düşmüş, kasabanın şerifi ile everilecek genç kız, şerifi değil de, alkolik bir serseriyi mi seviyormuş, ruh durumlarının ustası olarak siz hemen, işi ele alıyor, anlayışsızlık içinde birtakım çılgınlıklara

kalkışacak olan zavallıları yatıştırıyor, sorunlarını açık seçik seriyor, sonra da en olumlu çözümü bulup onları rahatlatıyor, dolayısıyla çevreleri ile olan uyumsuzluktan kurtarıyorsunuz. Bu arada polis peşinizdedir; çevrenizdeki çember gitgide daralmaktadır. Manyak bir telaş ve sadik bir ihtiras içinde olduğu her halinden okunan, Komiser Gerard sizi gitgide kıstırmaktadır. Zarar yok. Siz Hazreti İsa gibi dünyaya iyilik için geldiğinizden, kendinizi düşünmüyorsunuz bile. Maksat, bir gencin istikbali, bir kadının aile mutluluğu kurtulsun. Değil mi Sayın Dr. Kimble. İnsanlık ölmedi ya!

Tabii bu fedekârlığınız, kendinizi bile bile tehlikelere atışınız da size haklı olarak puan kazandırıyor. Bu arada rastladığınız, genç yaşlı, evli, dul, bütün kadınların size tutulmasına şaşmamak gerek. Aranızda hep şöyle diyaloglar geçiyor:

«Ben de senlen geleceğim.»

«Gelemezsin.»

«Ben kararımı verdim.» (Bavulunu yapmaya başlar.)

«Beni tanımıyorsun ki...»

«Bana dayanacağım biri lazım.»

«Ya ben katilsem?»

«Sen kimseyi incitemezsin.»

«Hayır sen burada kalacaksın. Senin yerin kocanın yanı.»

«Beni buna zorlayamazsın. O zaman tek başıma giderim.»

«Hayır o serseri ile evlenme. Mahvolursun. Dinle beni. Evinde kal.»

«Ama seni seviyorum. Öp beni, n'olursun öp beni.»

«(Alnından öperek) İşte oldu mu? Hoşça kal» (Hızla çıkar.)

Ve size tapan genç ve güzel bir kadını ince geceliği ile bırakıp yollara düşüyorsunuz yine. Yağmurun altında, rüzgârın ağzında, evsiz barksız kaçıyor, kaçıyor, kaçıyorsunuz. Bir daha haftaki serüvene kadar.

Oysa gençsiniz, yakışıklısınız, sıhhatlisiniz. Birtakım insani ve hayvani ihtiyaçlar içindesiniz. Karınız öldürülmüş, tek kalmışsınız. İçiniz bir dişi özler, iki kişilik bir yatak özler. Hayır, siz keşiş gibi, toplumdışı bir yaratık gibi, dünya nimetlerine sırt çevirip kaçıyorsunuz. Arada bir, kadının gönlünü hoş ettiğiniz de olmuyor değil Sayın Dr. Richard Kimble. Ama onu da doktorca bir tedavi düşüncesi ile, hastaya bir deşarj sağlamak düşüncesi ile yapıyorsunuz. Değil mi? Bilmez miyim. Hepimiz biliyor, görüyoruz.

Siz bu halinizle topluma çok faydalı bir unsur oluyorsunuz. Dünya uyuşumsuzluk içinde. Yan yana oturan insanlar kafa yorup birbirlerini anlamaya çalışmamışlar. Vakitleri yok buna. Herkesin bir ana sorunu var. Öbüründen başka. Bunların farkına varan biri çıkınca herkes günah çıkarıcı papaz gibi, ona açılıyor. Ona açılırken de kendini tanımayı öğreniyor. Başkalarına toleransla bakmayı öğreniyor. Siz, bir havari gibi, her geçtiğiniz aileye huzur ve mutluluk dağıtarak durmadan kaçıyorsunuz.

Yolunuzu Gözlüyorduk

Bu niteliklerinizi televizyondan izleyen ve belleyen Türkiye sizi özlemle bekliyordu. Her ev-

de bir —çoğu defa da iki— kadın, bir delikanlı sorunlarını size açıp öğütlerinizden faydalanmak için gözleri yolda sizi kolluyordu. Kaynanalarından yakınan gelinler, gelinleri ile geçinemeyen görümceler, seks hayatını ayarlayamayan genç kızlar, üç dersten bütünlemeye kaldığı için babası ile çekişen gençler son umut yatırımını size yapmışlardı. Geldiniz. Tabii hepsi ile görüşemediniz. Bol tarafından yiyip daha bol tarafından içtiniz. Afiyet şeker olsun. Dizinizdeki gibi, tek tek herkesin sorunlarına eğilemediniz. Ama gelmeniz de bizim için büyük nimet oldu. Sizi aramızda gördük. İyimserliğinizle, esprilerinizle içimizi açtınız. Moralimizi düzeltiniz. Gittiniz. Şimdi dizinizi daha bir ahbapça, daha bir yakınlıkla seyredeceğiz. «Bakalım bizim Kimble bu hafta ne yapacak?» diye, sizi daha bir benimseyeceğiz.

Siz nereye gitseniz, bu böyle olacak Sayın Dr. Richard Kimble. Dünyanın her yerinde milyonlarca televizyon seyircisi var. Dolayısıyla bir o kadar çok da saf insan. Bunların da yüzde sekseninin uyuşumsuzlukları, kompleksleri, aile sorunları var. Hepsi böyle bir kurtarıcı bekliyor. Yirmi dakikalık bir televizyon kurdelası süresince olsun, siz onlara bir umut getiriyorsunuz. İçlerindeki bir boşluğu dolduruyorsunuz.

Onların tek korkusu sizin bir gün yakalanmanız. Ama ben onları temin edeyim ki, siz kolay kolay yakalanmazsınız. Neden mi? Sizin ülkenizin polisi o kadar becerikli olsa şimdiye dek Watergate'in baş sorumlusunu yakalamış olurdu,

Onun için kendinizi üzmeyin. Güzel güzel

kaçmanıza devam edin. Bakın, Turizm ve Tanıtma Bakanımız size bir de fahri büyükelçilik payesi verdi. Artık ABD'de bize kim dil uzatırsa, ağzının payını vereceksiniz.

Biz sizi pek sevdik Dr. Kimble. Biz zaten sevmeye pek teşne bir milletizdir. Sevecek insan ararız durmadan, inşallah siz de bizi sevmişsinizdir.

Yolunuz açık olsun Dr. Kimble. İlk fırsatta yine bekleriz.

1975

BAYRAM YAZISI

Âdet olmuş. Fıkracı dediğin, ramazan ayı girince, eski ramazanlardan, eski iftar sofralarından, eski törelerden söz edecek, araya da ille birkaç Bektaşi fıkrası serpiştirecek. Böylece, bir ay boyu kendilerini dinsel bir üsluba, midesel bir disipline sokmuş olan müminlerin böbürlerini, onun tam zıddı zındıkça Bektaşi kalenderliği ile daha vurgulayıp pohpohlayacak.

Bayram olunca da yine fıkracıdan bayram yazısı istenir. Bu da âdet olmuş. Bu yazıda eski bayram anıları, bayramın toplumumuzdaki özel yeri belirtilecek. El yine fıkra torbasına daldırılıp Nasreddin Hocanın, İncili Çavuşun, Keçecizade Fuat Paşanın ya da Borazan Tevfik'in bayram üzerine savurduğu nükteler iki sütun boyu altalta dizilecek. Bayramlıklarını giyinmiş, bayram havasına girmiş, öpüşüp koklaşıp bayramlaşmış, tatlı bayram şekerini yiyip, tatlı tatlı söyleşmiş ailelerin neşesine bayram yazısı ile, karınca kararınca katkıda bulunulacak.

Bunu yapmazsanız fıkracılık ödevinizi tam yerine getirmemiş sayılırsınız. Değil mi ki, okuyucu, bir kere alıştırılmış.

Bayramı Kimler Sever

Bayramı en çok çocuklar sever. Bayramda

çocuklara ana babalar hediye alırlar. Âdet olmuş. Zengin ana babalar lise öğrencisi playboy özentisi oğullarına otomobil, orta halli ana babalar kızlarına pikap alırlar örneğin. Fakir ana babalar da, bayramda olsun, evlatlarına et yedirme olanağı bulurlarsa övünç duyarlar.

Bayramı yaşlılar da sever. Yaşam temposunun başdöndürücü hızı ortasında onları genel olarak kimse yeteri gibi alıp satmadığı için, bayramda olsun; gelenek gereği, sayılmak, hoşlarına gider. Gururlarını çok kısa da olsa okşar. Ellerini bir yıllık unutkanlığın acısını çıkartmak ister gibi küçüklerin burnuna dayarlar.

Bayramı kadınlar da sever. Bitip tükenmeyen isteklerinin aranıp bulunamayacak bir gerekçesi de bayram olur. «Bayramda herkesin içine çıkacak doğru dürüst bir elbisem bile yok» girizgâhı ile bayramın getirdiği hoşgörü ve cömertlik havasından elden geldiğince faydalanmak yollarını arar... Ve bulurlar.

Bayramı sade kocasından öteberi koparmak isteyen kadınlar değil, bütün kadınlar sever. Kendilerinden altı ay büyüğünün eline yapışıp, «Sen benim ablamsın, ver elini öpeyim» demek olanağını ancak bayramda bulur. Ve birine abla deyince de genç kızlık yaşına dönmüş gibi sevinir, tay gibi kişner.

Bayramda Dargınlar Barışır

Bayramda dargınlar barışır, derler. Her ailede birtakım dargınlıklar olur. İşyerinde kırılmalar olur. Tartışmalar, sürtüşmeler bazı bünyeler-

de tortulanıp bilinçaltına oturur. Zaman geçer, dargınlık pekleşir, kökleşir. Bazı nedeni unutulmuş nice dargınlıkların alışkanlık gereği, sürüp gittiği bile görülür.

Karı koca arasında ise, eğer tam bir ahenk yoksa, ki yüzde seksen yoktur, dargınlıklar eksik olmaz.

İşte bayram bu toksinlerden temizlenme için güzel bir nedendir.

Bayramın, olağan günler dışındaki kendine özgü, olağanüstü, dinsel ve barışçı niteliği insan davranışlarını da kuvvetle etkiler.

Bu naif iyimserlik havası içinde herkeste hoşgörü sahibi olmak hevesi belirir. Bir kusuru affetmekte aslında bencilce bir böbür de vardır. Barışmak ve affetmek durumunda olan kişi, barış isteyen, af bekleyene karşı kendini üstün hisseder. Lütfedip, kerem edip, onu affetmekle kendini büsbütün güçlendirdiği, yücelttiği kuruntusuna kapılır.

Tamam, unutalım bunu.

Üstünde durmaya değmez.

Şu fani dünyada değer mi çekişmeye...

Gel öpüşelim, bu dava bitsin, gibi lütufkâr formüllerle büyüklük taslar. Affettiği için alkış bekler, çevreden.

Oysa bayram geçer. Her günün düzayak rutini başlar. O dargınlığın tortusu yine insanın içine çöker, kırılan kalbin çatlağı yine için için sızlar.

Darılmak, Barışmak Üzerine

Sayın Bülent Ecevit'in bir televizyon konuş-

masını izlemiştim. Dış politika konusunda konuşurken, «politikada kinin sağlıklı bir düşünüş yolu olmadığını, sevginin, barışın ise olumlu ve sağlıklı bir tutum olduğunu» belirtiyordu. Onu dinlerken Gandhi'yi dinler gibi oldum. Devlet adamlarında bir miktar bilgelik olunca sözleri, düşünceleri de ne ışıklı boyutlar kazanabiliyor...

Ama gönle ve kulağa çok hoş gelen bu sözler gerçeklerin merceğine vurulunca, her zaman geçerliğini muhafaza edebilir mi?

Ben sanmıyorum.

Kinden yana olacak, aklı başında bir aydın düşünemiyorum. Deve kini güdenler, kafalarını bir tarafa takmış, saplantılı insanlardır. Bütün beyin güçlerini herhangi bir işe tam seferber edemezler.

Kin ve öfke bizim iç gücümüzü yer, kemirir, bitirir. Hele politikada kin, partileri, milletleri yanlış yerlere götürür.

Bütün bunlar böyle de, acaba, özel hayatında, insan her şeyi bir ses bandı gibi belleğinden ve bilinçaltından büsbütün silebilir mi? Bütün gücü ve iyi niyeti ile istese de, geçmişteki bir haksızlığın, bir suçun, öcünden kendini büsbütün arıtabilir mi?

Tepkisini gizleyip içinde boğum boğum etmek mi, yoksa dışarı vurup rahatlamak mı daha sağlıklı bir yoldur? Bugünkü psikiyatrlar ikinci yolu öğütlüyorlar.

Sonra affetmek, el sıkışmak, öpüşmek, bir suçun üzerini örtüp barışçı bir aşamaya geçmek, eğitimsel bakımdan, o suçu cezalandırmaktan, acaba gerçekten daha yararlı bir metot mudur?

Affedilmek bazı insanları daha arsız ve saygısız yapmaz mı? Yapmıyor mu?

Büyüklük Sende Kalsın

«Tanrı'nın insanları bağışladığı gibi sen de hemcinslerini affet» sloganının yanlışlığı ise, daha o sloganın içinde belirmektedir.

Biz o kadar güçlü müyüz bakalım, affedebilecek kadar?

Biz insanoğullarının gücü çoğu zaman, bir haksızlığın hıncı ile doğar, çoğalır. Kendine yapılan sosyal eşitsizlikleri hoşgörü ile kinsiz ve barışçı bir gözle görmeye kalksa, işçi sınıfı pençeleşe pençeleşe aldığı bugünkü meşru haklarına ulaşabilir miydi?

Türk milleti emperyalist sömürü düzenine karşı tek vücut halinde dikilip İstiklal Savaşı mucizesini gerçekleştirirken, kinli değil miydi dersiniz?

Bence soysuzluğa karşı her savaşta, belki ve hayırlı miktarda bir kızgınlık, bir hınç, zaaf değil, tutarlı bir kişiliğin haysiyetli bir dünya görüşünün şaşmaz özellikleri sayılabilir. Yüzüne tükürülünce, «Acaba yağmur mu yağıyor» diye havaya bakmak, yanağına bir şamar yiyince, İsa'nın öğüdüne uyup öbürünü de uzatmak, bugünkü günde durmadan yüzüne tükürülecek, ve dayak yiyecek bir şamar oğlanı olmak isteyenlere öğütlenebilir ancak.

Ama siz yine de geleneğe uyup darıldıklarınızla barışın. Bayramın adabını yerine getirin.

Ne demiş sevgili ve sayın atalarımız?

«Bayramda dargınlar barışır» demişler, «Bir Müslümanın dargınlığı bir tülbent kuruyana kadar sürer» demişler. «Tatlı yiyelim tatlı söyleyelim» buyurmuşlar. «Ne kadar bağışlarsanız o kadar bağışlanırsınız» diye hoşgörüyü salık vermişler.

Bu yazı alışageldiğiniz bir bayram yazısı olmadı ise siz de beni bağışlayınız.

Sevdiklerinizle nice bayramlara.

1975

Dokunulurlarla Dokunulmazlar

Demokratik rejimlerde tüm yurttaşlar eşittir, derler. Pek sanmıyorum. Eşit sayılmaları için, yaşam yarışına herkesin aynı çizgiden başlaması gerekmez mi? Oysa varlıklı olanın oğlu, yüz metre önden başlar bu yarışa, bahtsızın oğlu üç yüz metre geriden.

Eşit sayılmaları için, ayrıca, herkesin aynı araçlarla yarışması gerekmez mi? Oysa kimi son model yarış arabası, kimi külüstür bir bisiklet, kimi de sadece bir çift tabanla girer bu yarışa.

Eşit sayılmaları için, herkesin aynı yarış kurallarına uyması gerekmez mi? Oysa birinciler trafik kurallarına, dönemeç gönderlerine aldırmaz, parkurlarını kendilerl çizer, en kestirme yoldan gider, herkesten çok önce varırlar finişe. Zavallı geridekiler külüstür bisikletleri, ya da patlamış tabanları ile nefes nefese, yarıştan atılmamak için, oyunun kurallarına titizlikle uyar, sonuncu olsalar da yine kaderlerine razı, ama efendice bitirmeye çalışırlar yarışı.

«Bir avuntumuz, hiç değilse kanun karşısında eşit olmaktır» diyeceksiniz. Ben onu da pek sanmıyorum.

Kanunlar da bazılarımıza üstünlükler tanı-

yor. İçimizden beş altı yüz kişinin dokunulmazlığı var, gerisinin yok. Dokunulmazlığı olanlar, Grek Tanrıları gibi, istediklerini söylüyor, istediklerini yapıyorlar. Kimse onlara karışmıyor.

Örneğin, geçen gün sayın bir milletvekili çıktı, bir devlet bakanına Meclis önünde, millet önünde resmen, «Meczup», dedi.

«Devlet Bakanının sözleri ilkel, muvazenesi olmayanların, cezai ehliyeti olmayanların sözleridir. Müşahade altına alınması gerekir» dedi.

Bildiğimiz kadarı ile, bu suçlamayı yapan sayın milletvekili ruh hastalıkları doktoru da değildi. Diyelim ki, o doktor, karşısındaki de hasta olsaydı, yine de bir hastaya sen delisin demenin tıbbi bakımından sakarlığı bir yana, onun deli olduğunu kamuya açıklamanın meslek sırrı ve ahlakı ile bağdaşamayacağı da ortada idi.

Gelelim adı geçen Sayın Devlet Bakanına, o da geri kalmadı. Bu hakaret karşısında daha, savcı işe el koymadan, soruşturma açılmadan, bir yargıya varılmadan, kendiliğinden birtakım önyargılara vardı, ileri geri suçlamalarda bulundu.

Bir de, biz basit yurttaşları, yani «dokunulur»ları alın. Biz birine —töbe töbe estağfurullah— «meczup» desek, yahut adalete intikal etmiş bir olay hakkında peşin suçlamalara girişsek, soluğu o saat hapiste alırdık.

Güzel iş doğrusu şu dokunulmazlık.

Mecliste birbirine yalancı, iftiracı, dönek diyen diyene. Bir zamanlar bir başbakan da muhalefet liderine,

«Psikopat,» demişti. İşin tuhafı o da psikiyatr filan değildi. Emekli bir askerdi. Bunun üze-

rine muhalif milletvekilleri toptan Meclisi terk etmişlerdi.

Mecliste daha bunun gibi ne ağır laflar edilmiştir. Öyleki, bunların bir kısmı sonradan zabıtlardan silinmek gerekmiştir. Tarih ayıplamasın diye.

Şu son transfer dedikodularından sonra, aynı çatı altında milletvekillerinin birbirlerine, hele oylamada parti değiştirenlere söylediklerinin onda birini bir gazeteci yazsa, kariyeri mahvolabilirdi.

Milletvekillerinin, dokunulmazlığın özgürlüğü içinde, kaygısızca içlerini dökmesi, genel olarak karşılıklı oluyor. Biri birini ağır bir sıfatla suçlarsa, karşısındaki de altta kalmıyor.

Ya maazallah, bir dokunulmaz, bir dokunulura bir «tecavüzü lisaniye»de bulunursa, işte o zaman ortada denge filan da kalmıyor. O size veryansın ediyor, siz ise dokunulmazlığınız olmadığı için, boynunuz bükük, susuyorsunuz.

Ortada apaçık bir ayrıcalık var. Bunu kaldırmak gerek Nasıl mı? Ya millete de, milletvekillerine tanınan söz özgürlüğü tanınsın, ya da milletvekillerinden ağır konuşma, uluorta suçlama dokunulmazlığı geri alınsın.

Üçüncü bir şık daha aklıma geliyor. Hışmı, öfkeyi, ağır sözü, ön suçlamayı bırakıp, belgelere, gerçeklere dayanıp karşı karşıya, kafa kafaya, sakin ve ölçülü tartışmak. Unutmamalı ki, sükûnetle, ama ezici bir üstünlükle bitirilen bilimsel bir tartışma, rakibi çok daha etkili bir şekilde küçük düşürür. Ama zordur biliyorum. Öfke baldan tatlıdır. Üstelik bu memlekette bağırarak söylenen şeyler, çoğu zaman, o şeylerin

kofluğunu örtmeye yarar. Sükûnetle konuşmak, nezaketle konuşmak, belgeleri araştırıp, bilimsel kuramlarla tartışmak için, insanın kendi iç disiplinini sağlamış olması lazımdır. İnsaflı olması, insancıl olması, tarafsız araştırmaları göze alması, gerçeği kendinden ve partisinden çok sevmesi lazımdır. Dedim ya güçtür.

Bu sıcakta, şu ölümlü dünyada, tatlı canını bu kadar sıkıya sokmak değer mi?

Partili Partisiz Ayrımı

Ülkemizin bir ikinci eşitsizliği de partililerin, partisizlere üstünlüğü. Bir partinin adamı mısınız, arkanız sağlam demektir. Hem mevkiler paylaşılırken, hem de maazallah başınıza bir bela gelince, partiniz size hemen sahip çıkar, arka olur. Bakın bir partinin adamı, görünüşe göre hayli su götürür gerekçelerle işten uzaklaştırılacak olunca, ülkenin yarısı bu haksızlık karşısında ayağa kalkıyor. Herkes yazıyor, çiziyor, konuşuyor. Güzel bir uyanıklık, güzel bir uyanıklık da, insan partilerden aynı tepkiyi, partisiz yurttaşın başına gelen haksızlıklarda da bekliyor. Benim kanım şu ki, partiler hak uğruna, insanlık uğruna, pir aşkına değil de bir olay parti politikalarına yararsa, işe karışıyorlar. Aksi halde çoğu zaman es geçiyorlar. Anıların belirgin örneğini, Milli Birlik Komitesi, beş on rate ve yozlaşmış jurnalcıya uyup, bir günün içinde en seçme, en demirbaş 147 üniversite hocasını kadro dışı bırakıvermişti. O zaman, hiçbir partinin, hatta milletin babası sayılan İnönü'nün bile sesi çık-

madı idi. Milli Birlik Komitesi bu tarihi yanılgıyı on sekiz ay sonra, kendi anlayıp, düzeltmese idi, yine de kimsenin sesi çıkmayacaktı. Diyeceksiniz ki, o ihtilaldi. O zaman pabuç pahalı idi. Ben de size derim derim ki: Uygar yüreklilik yalnız pabucun ucuz olduğu zamanlar mı işler?

İttihat Terakki'nin Maarif Nazırı Şükrü Bey, sözümona hastalığından, ama daha çok hükümetle bağdaşmayan liberal düşüncelerinden ötürü matematikçi Salih Zeki'yi azledivermişti. O zaman da yine kimse «gık» dememişti. Pabuç, o zaman da pahalı idi. Yalnız bir kişi çıktı: Zamanın Yüksek Öğretim Genel Müdürü Prof. Ahmet Selahattin, Salih Zeki'ye yapılan bu haksızlığı protesto etti. İttihat Terakki'nin bu yüz kızartan suçuna katılmayacağını ve Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğünden hemen o gün istifa ettiğini bildiren tokat gibi bir mektubu Maarif Nazırının önüne attı. Beş parasız, aç açık kaldı. Zira sadece pabuç değil, hayat da pahalı idi o zaman. Ama kimse ona istifasını geri aldırtmadı. Kaldı ki, Salih Zeki'yi şahsen de tanımazdı. Sırf, kendine, vicdanına, insanlık onuruna ters düşmemek için yapmıştı bunu. Bundan ötürü de evladü ayali sıkıntıya düştü. İki üç yıl sonra öldüğünde de, cebinden yalnız yetmiş beş kuruş çıktı.

Uygar yüreklilik diye, işte ben buna derim. Yoksa bir partilinin başka bir partiliyi, parti çıkarı uğruna, yarına yatırım olsun düşüncesi ile, savunması değil.

Gerçek demokrasi iyi rejimdir, iyi rejimdir de güç rejimdir. Kültür ister, seciye ister.

Şunu kabul edelim ki, bizler henüz ilkel bencillik dönemini pek aşamamışız.

Bunu, şimdilik aile bencilliğini, sınıf bencilliğini, kulüp bencilliğini, parti bencilliği halinde sürdürüyoruz.

Uzmanlığa Saygı

Kabinelerimizin değişmez Başbakan Yardımcısı Sayın Necmettin Erbakan Beyefendinin yeni bir önerileri var. Bu da en az bundan öncekiler kadar ilginç.

Özellikle, İslam ülkelerine gönderilecek büyükelçilerimizin, dini eğitim görmüş, aptestinde, namazında, «dini-bütün» Müslüman kişilerden seçilmesini öğütlüyorlar.

Önerilerine katılırız.

Gittiği ülkenin koşullarına göre eğitilmiş, oranın dilini, dinini, törelerini bilen uzmanların, kariyerden yetişme elçilerin yerini alması yeni bir şey değildir. Benzetmek gibi olmasın ama, bazı ülkeler, özellikle bazı sosyalist hükümetler, her zaman bu taktiği uyguluyorlar. Galiba iyi sonuç da alıyorlar.

Sayın Erbakan'ın önerisi gerçekleşirse, ki gerçekleşmemesi için neden de yoktur, evet gerçekleşirse, hariciyemizde yeni bir dönem başlayacak demektir.

Şimdiye kadar hariciyemizin elemanlarını Siyasal Bilgiler Fakültemiz yetiştiriyordu. Bundan böyle İslam ülkelerine elçi yetiştirmek işi, İmam Hatip Okullarına, İlahiyat Fakültesine düşecek demektir.

Hem İslam, hem petrol ülkesi olan yerlere atanacak büyükelçilerin, dini koşulları yerine getirdikten başka, yüksek petrol mühendisi olmaları da elbet tercih nedeni olmalıdır.

Elçilikler uzmanlığa binerse, sosyalist ülkelere de sosyalist, yahut sözkonusu Çin Cumhuriyeti ise, Maoist eğilimli elçilerin yetiştirilmesi gerekecektir.

Siyah Afrika ülkelerine, örneğin Ghana Büyükelçiliğine esmer yurttaşlarımız arasından, Vatikan Büyükelçiliği için de Katolik yurttaşlarımız arasından atama düşünülebilir.

Bir de sürekli bir rejimi olmayan, sık sık iktidar ve rejim değiştiren ülkeler var ki, buradaki temsilcilerimizden olağanüstü esneklik beklemek gerekir. Bunlar için de, her rejimle çok kolay bağdaşan, gömlek değiştirir gibi fikir değiştiren bazı tarafsız milletvekillerimiz biçilmiş kaftan sayılabilirler. Hasılı, her hal ve şarta göre elimizde yeterli eleman var demektir.

Haydi hayırlısı...

1975

SİYASİ ESPRİ ÜZERİNE

Yeni Dışişleri Bakanımız bazı çevreleri biraz yadırgattı. Şakacı bir mizacı var... ayrıca sosyal demokrat eğilimli bir partinin adamı olarak, Dışişlerinin klasik kalıplarına uymamayı şiar edinmişe de benziyor. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. Ne denir. Elin ağzı torba değil ki, büzesin. Tanıyanlar çok esnek bir zekâsı olduğunu söylüyorlar. Yaman bir müzakereci imiş üstelik. Ayrıca çok soğukkanlı olduğu da belirtiliyor. Daha ne? Bugüne dek, kendine ne düştüyse yaptı. Onun başarılarında soğukkanlılığının payı büyükse, ben derim ki, soğukkanlılığında da şakacılığının payı büyüktür.

Mizah, bir an için olayların rayından kendini kurtarıp, onlara dışardan, daha objektif, daha serin kanla bakmaya yarar.

Hem efendim, bir dışişleri bakanına da biraz spritüellik yaraşır. Metternickler, Taleyrandlar, Ali Paşalar, Fuad Paşalar, hep nüktedan kişilerdi. Yalnız dışişleri bakanları değil, bütün devlet adamları içinde nükteleri tarihe geçmiş pek çok insan sayılabilir.

Bizde, itiraf etmeli ki, siyaset alanı mizaha —hele son dönemde— pek yüzvermez olmuştu. Menderes Kabinesi, 27 Mayıs, koalisyon, Demirel, cunta kabineleri meydanda... Hatta İnönü bile, son dönemine kadar espri yapmazdı.

Yaşlılığın getirdiği filozofluk ve kalenderlikle son zamanda birden ne kadar sevimli olmuştu. Başlıca esprisi de:

«Hadi canım sen de,» idi.

Demirel de bir ara seçim kampanyası sırasında, cart curtu bırakıp, halkı güldürmeye yöneldi. Köy meydanlarında köylü diyelegi ile yaptığı konuşmalar oldukça başarılı ve etkili olduydu. Ama hazretin seçim sonuçlarından sonra keyfi ve mizah hevesi kaçtı. Çağlayangil'in özel sohbetlerde güzel fıkra anlattığı, hazırcevap ve hoşsohbet olduğu söylenirse de, bu özellikleri, özel sohbetlerden kamuoyuna pek taşmadı.

Bugünkü kabinenin de siyasi espri bakımından pek parlak bir örnek verdiği iddia edilemez.

Espri, ister istemez, birini, bir şeyleri harcar. Başvekil o kadar nazik kl, kimseyi incitmemek için, içinden gelse bile, espri yapmıyor. Handiyse, hayvanlar da belki alınır diye La Fontaine'in masallarını bile anlatmayacak.

Erbakan deseniz, kerli felli, mütedeyyin bir Insanın bu çeşit hafiflikleri kendine yakıştırmadığı aşikârdır.

Maliye Bakanına, hele bu sıkışık durumda gülmek, güldürmek hiç yaraşmaz. Adamcağız fazla neşeli olsa,

«Mali durum iyiden Iyiye bozuldu herhalde. Baksana, bakan keçileri kaçırdı,» derler.

Koca kabinede durumu yine tek başına Dışişleri Bakanı kurtarıyor. Ciddi havaya arada bir nefes aldırıyor. Esprilerini beğenirsiniz, beğenmezsiniz, artık o sizin zevkinize kalmış. Önemli olan bir tutumdur. Ve iyi bir tutumdur.

Harry Truman'a sormuşlar:

«Mizahı sever misiniz?»

«Mizah sevmesem, işi filozofluğa vurmasam, bu badirenin içinde ayakta kalabilir miydim,» demiş.

Birinci Dünya Savaşında Clemenceau, İkinci Dünya Savaşında Churchill, en sıkışık durumlarda espriler yaparak zihinlerini cilalamışlardır.

Bizden Bir Örnek

Atatürk bir gün,

«Dikkat ettim,» demiş, «ağır işitenlerin hepsi çok zeki oluyorlar. İsmet Paşa tanıdığım en akıllı insan, Numan Menemencioğlu cin gibi zeki. Muhittin Üstündağ öylesine...»

Sofrada bulunan devrin Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, hemen elini kulağına götürüp, eğilmiş,

«Ne buyurdunuz Paşam, duyamadım,» demiş.

Bir İki Fransız Örneği

Esprinin her alanında öncülüğü kimseye kaptırmayan Fransızların siyasi espri alanında da tarihe geçmiş hazırcevaplıkları boldur.

Cepheden kaçtığı için harp divanı tarafından idama mahkûm edilen bir gencin annesi, Başvekil Clemenceau'ya gidip, oğlunun hayatını bağışlamasını istemiş. İhtiyar kaplanın tarihe geçen cevabı şu olmuş:

«Teessürünüzü çok iyi anlıyorum madam. Şu anda oğlunuzun yaşıtları cephede ölüyorlar. Bu ödevden kaçanların mükâfatı daha hafif olursa, haksızlık olmaz mı?»

Nezaketle kesinliği bir espri içinde eriten bir başka örnek de Lincoln'dan verelim. İç savaş sırasında, generallerinden birinin, çekingen ve hareketsiz kalışına çok sinirlenen Lincoln, hemen oturup şu mektubu yazmış:

«Pek sayın generalim,

Ordunuzu kullanmak niyetinde değilseniz, bir süre için onu başka bir generale vermeyi düşünüyorum. İzninize güvenerek en derin saygılarımın kabulünü dilerim.

Lincoln.»

Yine Fransızlara dönelim. De Gaulle'den bir özdeyiş:

«Bir politikacı, kendi söylediklerine asla inanmadığı için, buna inanan başkalarına çok şaşar.»

Politikanın Harika Çocuğu John Kennedy

Politika tarihinin harika çocuğu John Kennedy, hep bilindiği gibi, çok aydın ve spritüel bir insandı.

Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında bir avukat seçmen kendisine, siyasetten ayrılmasını ve cumhurbaşkanlığı adaylığından, senatör kardeşi Robert Kennedy lehine çekilmesini öğütlemişti. İşte John Kennedy'nin cevabı:

«Yazınızı aldım. Dikkatle okudum. Kardeşim Robert'e de gösterdim. Estağfurullah filan de-

medi. Tersine beni çok şaşırtan büyük bir sevinç gösterdi.»

Siyasi esprilerin seviyesi bir ülkenin siyaset adamlarının seviyesi ile orantılıdır.

Bizde de bu çeşit siyasi esprilerin bollaşması, siyaset dünyamızı renklendirecektir.

1975

BİR SEMİNER, BİR FORUM

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi aybaşında bir seminer düzenledi. Konusu: «Üniversitede eğitim ve yönetim sorunları» idi. Yeni Üniversiteler Kanununu hazırlayacak olanlara ışık tutması için tam zamanında düzenlenen bu seminere, çoğu Tıp Fakültesi öğretim üyeleri olmak üzere çeşitli fakültelerin temsilcileri, devlet adamları, siyasi parti üyeleri de, katıldı. Edebiyat Fakültemizin naçiz bir öğretim üyesi ve gençlik sorunlarıyla ilgili bir yazar olarak, ben de çağrılanlar arasında bulunuyordum.

Seminer faydalı oldu. Hiç değilse, şimdiye kadar yapılan yanlışların bir dökümüne fırsat verdi.

Mevcut Üniversiteler Kanununun gereksiz ayrıntılara kaçarak, saptadığı katı kalıpların, değişen koşullara ayak uyduracak esneklikten yoksun olduğunu çeşitli konuşucular açıklıkla belirttiler. Eski kanunun yerine bir çerçeve kanun önerildi.

Sayın Doç. Selçuk Erez'in ifade ettiği gibi, «Yüksek öğretim kurumlarımızın gerek iç örgüt açısından, gerekse eğitim yöntemi açısından bulunduğu yöreye, kapsadığı konulara özgü farklılıklara sahip olabilmesi için, kendi organizasyon şemasını kendi çizmesine fırsat veren çerçeve kanununun, katı kanunların yerini alması-

nın şart olduğu» anlaşıldı. Anlaşıldı da, yine de sorun tam çözümlenebilmekten uzak kaldı.

Bu esnek şemaların, çok olumlu işleyebilecek mekanizmalar haline gelebilmesinin de bazı koşulları olduğu unutulmamalı. Şimdiki katı kanunu esnek ve uygar bir çerçeve kanunla değiştirmekle her iş hallolup bitmiyor. Kanunlar, onları uygulayanın bakış açısına, kültür ve uygarlık ölçülerine göre verimli veya verimsiz olabiliyor.

Seminerde yalnız bunlar tartışılmadı. Öğretim ve araştırmayı sade profesör ve doçentlerin tekelinde bırakmamak, doktora yapmış elemanları da devreye sokmak, üniversite mezunlarının kalite kontrolünü sürdürmek, fakülte içinde sürekli çalışan bir eğitim planlama ve koordinasyon kurulunun eğitimi denetlemesi gibi yararlı öneriler yapıldı.

«Bilgililer İlgisiz, İlgililer Bilgisiz Olunca...»*

Ama bence bütün bunların yanı sıra, konuşulan en ilginç bir konu da üniversite organlarının ve dolayısıyla öğretim üyelerinin yönetim ve eğitime etkinliği konusu idi.

Bir ülkenin üniversitesi, çatısı altında en güçlü, en özgür, en karakterli ve en bilgili aydınları toplamış olan, olması gereken bir müessesedir. Üniversite ülkenin beyni olmak durumundadır.

---

* Sakallı Celâl'in bir deyimi.

Bizim darülfünunumuz daha sonra da, yeni adı ile üniversitemiz, bu fonksiyonu her zaman tam olarak yerine getirmiş midir?.

Bu soruya birkaç istisna dışında evet diyemeyeceğiz.

Üniversite hocaları genel olarak daima, «Biz bilim adamıyız, başka şeye karışmayız», kaçamağı ile, yurt sorunlarına, gençlik sorunlarına göz ve kulak tıkamış, ve bir marifetmiş gibi de bununla övünmüşlerdir.

Aydını bol, yabancı dil bileni, dünyada olup biteni izleyeni bol ülkelerde, yurt sorunlarına ışık tutan, politik yanlışları uyaran, çeşitli güçler vardır: Basın, yazarlar, aydınlar. Kaldı ki, orada parlamentolar da ortamın genel kültür seviyesine uygun bir seviyededir.

Bizim gibi, aydını az bir ortamda, üniversitelere ve üniversite hocalarına sadece bilim adamı olmak, araştırma yapmak, öğrenci yetiştirmek dışında, fazladan ödevler düşmektedir.

Üniversite hocaları, devekuşu gibi, olana bitene sırt dönüp kitaplarına dalmakla kendilerine düşen sorumluluktan kurtuldukları sanısında devam ettikçe, hangi yeni kanunu getirseniz üniversiteler verimli olamayacaklardır.

Oysa genç üniversiteliler her devirde, içinde uzun süre yaşayacakları yaşama, bu içi geçmiş, ne şiş yansın, ne kebap kafasındaki ödüncü kuşaktan çok daha fazla ilgili ve bağlı idiler. Birer genç olarak bütün uyanık antenleri ile olanın bitenin içinde idiler. Kendi uzmanlık dalından öteye kafa işletmeyen, bunu belki de bela bulan yaşlı hocalara kıyasla güncel gelişmeleri çok daha iyi ve yakından izliyorlardı.

Mütarekenin en kara günlerinde, «Kayıtsız şartsız istiklal» tezinin ilk hukuki savunucusu genç bir hukuk profesörü* Fatih mitinginde Türk ulusunun haklarını müttefik işgal kuvvetlerine vargücü ile haykırırken, Fatih Meydanını dolduran ve hocalarını alkışlayanlar, hep genç üniversitelilerdi.

Hocaların çoğu o karışık günlerde, tantuna gitmemek için bir köşelere büzülmüşlerdi.

Hocalarla gençlerin; toplumsal sorunlarda ortak ilgi ve işbirliği gösterdikleri durumlar, bir elin parmakları ile sayılacak kadar azdır.

Genel görünüş, hocaların, gençlerin sorunlarını, görüşlerini küçümsedikleridir. Ellerindeki not vermeme müeyyidesinin baskısı ile hocalar kuşağı, tek yanlı olarak, uzmanı oldukları bilimi olduğu gibi, çok su götürür dünya görüşlerini de, gençlere telkin etmeyi olağan görmüşlerdir. Onlarla anlaşamayacaklarını anlayan gençler de «Köprüyü geçinceye kadar» alttan almak taktiğine başvurmuşlardır. 1960'a kadar hocalarla öğrenciler arasında açılan uçurumun nerelere vardığını hep gördük.

Öğrenci - hoca tartışmalarında hocaların yenik düşüşünde şaşılacak bir şey yoktu. Bu, yıllar yılı onların, gelişen koşullara sırt çevirip kulak tıkayışının ürünü idi.

Cerrahpaşa'daki seminerde konuşulan konulardan biri, yukarda da belirttiğim gibi bence en ilginci, hoca öğrenci ilişkilerindeki bu aksaklıktı. Öğrenci, kişiliğini, seciyesini, yürekliliğini, toleransını takdir edeceği hoca arar. Bu-

---

Prof. Ahmet Selahattin.

nu bulamazsa, karşısındaki dünyanın en büyük uzmanı olsa, bilimini alır, adamı posa sayıp bırakır.

Bir Forumun Öğrettiği

Aynı hata, üniversiteler dışında, ilkokullarda, ortaokullarda, liselerde de sürüp gidiyor.

Hocalar kuşağı, yaş ve tecrübe üstünlüğünü bir baskı ve zorbalık aracı sayınca, öğrencinin sadece antipatisini kazanıyor.

Geçen hafta TRT'nin «Çocuklara mükâfat vermeli mi?» konusundaki forumu, bu sorunun çok dışında, hoca öğrenci ilişkilerindeki çağdışı tutumumuza da yeteri kadar ışık tutmuş olsa gerektir.

Sağ tribünde ana babaların, sol tribünde çocukların, orta tribünde de eğitim uzmanlarının yer aldığı forumda, en gerçek en güçlü, en kapsamlı konuşmaları çocuklar yaptı.

Ana babalar, hoyrat geçim kaygıları içinde bu konuya kökünden eğilebilecek zaman bile bulamıyorlar. Eve yorgun ve sinirli geliyor, bir de çocuğun dünyasını, özlemlerini inceleyemiyorlar. Sürtüşmeleri sert tepkilerle ve kaba kuvvetle bastırma yoluna gidiyorlar. Ana baba evlat ilişkisi olarak tek belledikleri, kendi yetişmelerine hâkim olan babaerkil baskı sistemi. Dünyanın değiştiğini biliyorlar, ama bunu evlerinde uygulamak işlerine gelmiyor.

İstisnalar

Çocuklar açık açık, ana babaların bu yan-

lış ve tek yanlı tutumlarından yakındılar. İnsan olarak tek tek değerlendirilmek, önem kazanmak, sevgi ve şefkat görmek ihtiyaçlarını dile getirdiler.

Hele içlerinden kafası fikir, ağzı da laf yapan kişi cevherli kız, büyükler toplumunu yaman bir eleştiriden geçirdiler.

Derse 15 dakika geç gelen öğretmenin, aynı gecikmeyi yapan öğrenciye ceza vermesini, her konuşanı sabırla dinlemeyi öğütleyen bir öğretmenin, öğrencisinin lafını kesmesini, yalanı ayıplayan bir ana babanın gerektiğinde çocuklarına yalan söylemesini tenkit ettiler.

Biri, henüz gelişmekte olan bu küçük varlıklara, suç ve ceza sözcüklerinin uygulanmasının acayipliğine parmak bastı. Küçük öğrencinin yaptığı kusura suç değil, yanılgı denmesinin daha uygun olacağını önerdi.

Çocuklar disiplin kelimesinin de hep çatık kaşlı bir umacı gibi kullanılmasından yakındılar. Disiplinin, çocukları susturmak için değil, bilinçli ve sorumlu bir insan olarak yetiştirmek için bir araç olduğunu belirttiler.

Çağdışı Zorbalık

Dayak hakkında ne düşünüyorsunuz, sorusuna ana babalar, uzmanlar çeşitli karşılıklar verirken bir öğrenci aynen şunları söyledi:

«Ben dayaktan iğreniyorum. Dayak atan acınacak bir insandır. Dayak, insanın zayıflığını kanıtlar.

Düşünceye karşı şiddetli korkuyu ve kaba kuvveti kullanır. Çağdışı bir zorbalıktır.»

O küçük, inançlı bir öfkeyle bunları söylerken, gözlüğüm buğulandı.

Sanki yalnız yaşıtlarını değil, kaba kuvvetin kurbanı bütün fikir savaşçılarını savunuyordu bu yavrucak. İçimi sıcak sıcak bir şey doldurdu. Yaman bir yeni kuşak yetişiyor, diye sevindim. Hem de çarpık bir eğitim sistemine karşın, kendi yolunu kendisi arayıp bularak... Eğitim sisteminin yıllanmış, kireçlenmiş engellerinin üstünden atlayarak.

Orta tribünde oturan uzmanlar, çocuklar konuşurken çok şaşırdılar. Ama sonra çocuk psikolojisiyle, değişen dünyanın gelişen koşullarıyla ilgilenmeye vakit bulabilmiş sorumlu birer aydın, gerçek birer eğitimci olarak çocuklara hak vermekten başka bir şey yapmadılar. Hatta o içten tepkileri daha bilimsel gerçeklerle güçlendirdiler.

Çocukları, özellikle bunların içinden ikisini, kendilerinden de ilerde bulduklarını itiraf etmek cesaretini gösterdiler.

Bir seminerle bir forumu bir arada ele almamın nedenini sevgili okuyucularım anlamışlardır.

Gençlik, uyanık bir potans olarak gelişiyor. Onu, forumdaki eğitmenlerin iyi niyeti ile destekleyelim. Buna gücümüz ve aklımız yetmezse bari ilkel ve çağdışı araçlarla onu boğmaya kalkmayalım. Madem demokrasi oyununa çıktık. Hiç değilse oyunun kurallarına uyalım. Uyar görünelim.

1975

GERÇEK EŞİTLİĞE DOĞRU

Dünya, 1975 yılını, Kadın Hakları yılı ilan etti. İyi de etti. Her yıla insanlığın bir sorununun adını vermek, hiç değilse o sorunları daha bir ışığa çıkarmaya yarıyor. Dünya kamu düşüncesi, yazılarla, filmlerle, açıkoturumlarla o sorunu iyi kötü pekiştiriyor.

1972 yılı da kitap yılı ilan edilmişti. Bizimkiler ters anladılar. Kıyıda, köşede ne kadar kitap varsa topladılar. Sahiplerini de sorguya çektiler, tutukladılar. Sonra yanlışlık olduğu anlaşıldı. Serbest bıraktılar. Biz gelelim yine Kadın Hakları yılına... Bu sefer konu bizim için tam zamanında geldi. Biz, zaten daha geçen yıldan, bu soruna eğilmiştik. Irmak Hükümetinin iktidara gelmesi ile birlikte poligami, poliandri üzerine fikir ve çene yürütür olmuştuk.

Nedir aslında bu Kadın Hakları davası? Kendilerine iş arayan bazı işgüzar hanımların bir çeşit politik oyalantısı mı? Yoksa dünyaya hâkim olduğu kuruntusundaki erkeklerin, zayıf cins saydıkları dişilere bir parmak bal çalmaları mı?

Ne o, ne bu. Kadınların bağımsızlığını ve eşitliğini ilk savunanlar, genel sömürü düzeni içinde okkanın altına gîden kadın işçilerin savunucusu olarak ortaya çıkmışlardı. Bu, giderek büyüdü, sosyoekonomik açıdan erkeklerin uy-

ruğu haline getirilmiş bütün kadınları kapsamına aldı. Ama her haklı başkaldırıyı ve mevcut düzeni zedeleyecek her akımı daha başında boğmakta çok usta olan tutucu çevreler, bu haklı davayı kısa zamanda yozlaştırmak için var güçlerini seferber ettiler. Din adamları dokunaklı sesleri ile kutsal kitaplardan kanıtlar sunarak, düşünürler özel yaşamlarında kadınlar karşısındaki başarısızlıklarının ve kuyruk acılarının hıncı ile kaleme sarılarak, doktorlar fizyolojik tahlillerden girip, psikolojik ahkâmlardan çıkıp kadının erkeğe kıyasla eksikliğini belgeleyerek, edebiyatçılar feminist kart bir zampara, ya da şefkatli bir ağabey numarası ile, zaaflarını kabul etmelerine karşın, kadınları yine de arkalayıp onlara şefaat eden laf cambazlıkları yaparak, işi ilk sağlıklı rayından çıkardılar.

Hasılı doğru, gerçekçi, sağlıklı başlayan başkaldırı, giderek romantik, platonik bir soruna dönüştürüldü.

Kadın Düşmanlığı

Erkeklerin, kadınlara karşı eşit davranmasını geciktiren etkenlerin başında, erkek milletinde atavik olarak mevcut bulunan bir üstünlük kuruntusu gelir. Nedenlerini ilkin fizik güç üstünlüğünden alan bu ilkel kuruntu kadını oldum bittim hor görmüştür.

Amargoslu Simonides,

«On kadından dokuzu metelik etmez» derken takvim İsa'dan önce yedinci yüzyılı göste-

riyordu. Güneş saatleri de herhalde sabahın yedisini, ya da sekizini...

Tüm Avrupa ülkelerinin bir numaralı esin kaynağı olan Grek Mitologyasına bir göz atalım. Burada birbirinden şirret kadınlar, kötülük yarışındadır. Zeus insanlara bütün melanetleri kimin aracılığıyla yollar? Pandrona'nın. Truva Savaşı kimin yüzünden patlak verir? Helena'nın. Klytemnestra, zaniyeliğin ve koca katilliğinin, Medea, kıskançlıktan gözü dönüp çocuklarını öldüren ihtirasın, Phaedra, genç üvey oğluna abayı yakan azgın şehvetin simgesi olup çıkmamışlar mıdır? Euripides Hippolytos adlı tragedyasında dayanamaz: «Ey Zeus» diye haykırır. «Şu kadın taifesini, şu baştan çıkarıcı büyük afeti neden yeryüzüne indirdin?»

Zaten başka cinsel heveslerin alıp yürüdüğü Grek toplumunda, kadının yatmadan yatmaya bile olsa, pek çekiciliği kalmamış gibidir.

Aristoteles gibi, aklı başında bir filozof bile,

«Kadın eksik bir erkektir» demez mi?

Ortaçağın kilise büyükleri de vur abalıya, kadına, yüklenirler. Testullian, kadını, «şeytanın bir aracı» sayar; «dünyanın kapısını şeytana kadının araladığı» inancındadır.

Evet Avrupa'da şövalyelik dönemi ile birlikte kadınlara karşı horgörü bırakılır, bunun yerini saygı alır ama, bu dönemde sırasını savdıktan sonra, bir yandan edinilmiş basmakalıp muaşeret kurallarına uyulurken, öbür yandan için için, ya da açıktan açığa kadınlar küçümsenilir.

«Kadına Yaklaşırken Kırbacı Unutma»

Daha yakın zamanlarda Schopenhauer ve Nietzsche de kadınlara veriştirip durmuşlardır. Schopenhauer,

«Zayıf omuzlu, geniş kalçalı, kısa bacaklı kadın nesli, ancak şehvetten gözü dönmüş bir erkeğin çekici bulabileceği bir yaratıktır. Kadın nesli güzel olmak bir yana, çirkin denebilecek bir nesildir» diyor.

Nietzsche'nin, «Kadının yanına giderken kırbacı unutma» sözü ise, çoğu insana pelesenk olmuştur. Oysa hazreti yakından tanıyanlar onun hiç de böylesine gaddar yaratılışta olmadığını kanıtlıyorlar. Kız kardeşi ile birlikte Turgenief'in «İlk Aşk» adlı romanını okuyorlarmış. Romanın kahramanı sevdiği kızı horluyor, dövüyormuş. Kız da kaçıp gitse ya, hem dayak yiyor, hem oturuyormuş. Aşkları da bu yüzden gölgelenmiyormuş. Nietzsche adamın kabalığına çok tutulmuş. Bunun üzerine kız kardeşi de,

«Okşanmaktan çok dövülmeyi seven kadınlar da vardır,» demiş.

Demek oluyor ki, Zarathustra'daki o ünlü kırbaç önerisi, bir erkekten değil de, bir kadından geliyor.

Bir ünlü kadın düşmanı da İsveçli piyes yazarı August Sttrindberg'tir. Bütün piyes ve romanlarının sermayesini kendi özel yaşamının geçimsizlikleri teşkil eder. «Delinin İtirafları», «İnferno», ve «Baba»nın ünlü yazarı kadını, erkeği hep aşağı çeken, adileştiren bir yaratık sayar. Oysa burnunun dibinde, Norveç'te sakallı

Baba İbsen «Nora»sı ile kadın milletini budala ve mağrur erkeklere başkaldırmaya çağırmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılda yavaş yavaş bilinçlendirilen genç kuşaklar, kadın haklarını savunmaya başlayınca, kadın düşmanları yine çemkirmeye başlarlar.

Kerli ferli bir filozof çıkıp,

«Kadınların çoğu reşit olamayan yaratıklardır» diyebilir. «Yaşamları boyunca onların bir erkeğin, bir dinin, bir ahlakın otoritesine ve vesayetine ihtiyaçları vardır» diyebilir.

Asıl Neden

Kadınları hor görme tutumu, sade sosyo-ekonomik bir açıdan değil, fizyolojik ve psikolojik nedenlerle de aydınlatılmak, deşilmek gerekir.

Freud, kendince, bazı nedenler ileri sürmüştür:

«Erkek çocuk önce anasının kişiliğinde öbür cinse hayrandır. Ama, kız kardeşinin, ya da yaşıtı kız çocukların, kendine kıyasla bir eksikliğini keşfedince, bu hayranlık küçümsenmeye dönüşür. Buluğ çağında, bu horgörü, onu iktidarsızlığa, kız çocuk düşmanlığına, hatta homoseksüelliğe bile iter. Erkek, kadından kendine kadınlık bulaşacakmış gibi kaçar. Kadını, erkeği yumuşatan, zayıflatan, yozlaştıran bir yaratık olarak görür. Çiftleşme sonundaki sönüklüğü ve yorgunluğu içinde, kendinden iğrenir, pişmanlık

duyar. Eksildiği, güçsüzleştiği duygusuna kapılır. Kadına büsbütün kızar.»

Freud ne derse desin, görünen köy kılavuz istemez.

Zorbalığı, kaba kuvveti bir matah sanış, işine gelmeyeni hor görüş ve gösteriş, ister politika alanında olsun, ister cinsiyet dünyasında, şu iki şeyi belgeler: İlkellik ve kendine güvenemeyiş.

Kadın düşmanlarına bakın. Çoğunun yaşam kavgasının başka alanlarında da çeşitli yenilgiler, onur kırıklıkları ve ezikliklerle boğuştuğunu göreceksiniz.

Kadını hor görmek ve göstermek isteyenler, onunla baş edemeyeceğinden çekinenler, kadının özgür bir varlık olarak, kendi erkek kişiliklerini etkileyeceğinden, zayıflatacağından, hatta yok edeceğinden korkanlardır.

Daha kısacası, erkek adam yürekli adamdır. Kendine güvenli adamdır, bundan ötürü kadının etkisini zararlı değil, yararlı olarak kullanan adamdır. Bu durumda onu neden küçük görsün? Bu dünya nimetini neden hiçimsesin? Tam tersine, onu neden vazgeçilmez bir bütünleyici olarak, başka yapıda, başka meziyetlerle, kendi eksiklerini doldurucu bir arkadaş olarak sayıp sevmesin?

İşte bu son dönem gerçekten uygar bir dönem sayılabilir. Türkiye'de henüz böyle bir ortama varılamamıştır. Ama er geç varılacaktır. Bunun için kadını önce iktisadi özgürlüğüne, sonra da kişisel onuruna kavuşturmak gereklidir.

İster istemez, Osmanlı erkeğinin bütün de-

ğer yargılarını, şartlandırılmalarını bilinçaltında taşıyan bugünün Türk erkekleri, elbet bir yerde, dünyanın gidişini de uygarlığın gereklerini de görmekte, ama bunlara tam uymak işlerine gelmemektedir. Ne var ki, atavik kalıntıya karşı gelişmenin savaşından galip çıkan ikincisi olacaktır.

Bu hep böyle olmuştur. Hiç merak etmeyin.

1975

YİNE «KADIN YILI» ÜZERİNE

Bizim evde büyük pederden kalma 1870 baskısı bir kitap var. Bakın kadını nasıl tanımlıyor:

«Kadının vücut yapısı çocuğunkine yakındır. Çocuk gibi canlı bir duyarlık gösterişi bundandır. Kendini hislerine çabuk kaptırır. Bu hisler doğrudan doğruya muhayyilesini etkiler. Erkeklerde olduğu gibi hislerini kontrol eden bir muhakeme yeteneğinden yoksundurlar. Kadının gelgeç ve değişken oluşunun nedeni buradan gelir.»

Demek, ortam, Alfred de Musset'nin «Kadın, bu hasta çocuk» mısraının yansıttığı anlayışı benimseyen bir ortammış henüz.

Bugün bu anlayış şüphesiz, o hizada kalmamıştır. Kalmamıştır da, büsbütün de değiştiği savunulamaz.

Örneğin, bir erkekten söz edilirken, doktor bey, mimar bey, kaptan bey, muhasebeci bey, müdür bey, bekçi efendi deriz. Eşleri ise, doktorun eşi, muhasebecinin ayali, müdürün familyası, bekçininkidir. Kadının bir mal sayıldığı dönemin bundan belirgin bir kalıntısı olamaz.

Hele, ülkemizin büyük bir kalabalığı arasında, hâlâ olanca geçerliğini muhafaza eden «başlık» âdeti, kadını adi bir mal sayışın bugüne kadar gelmiş, yarına da gideceği muhtemel,

en bağırgan belgesi değil midir? Batı uygarlığına yönelik çabalarımız bizleri bu konuda yalnız üst baş, kılık alanında biraz değiştirmiş, ama kadın erkek ilişkilerindeki derebeylik düzeni kalıntılarını ne yazık ki, kökünden kazıyamamıştır. Bırakın köyleri, kasabaları da, kentli, büyük kentli aileleri alın, konu komşu önündeki iğreti ve zorlama nezaket kabuğunu biraz kazıyınca, altından o geleneksel zorbalık sırıtıverir. Kentli elbet, «Parasını verdim, aldım» tümcesini söylemeyecek kadar sözünü sakınır olmuştur. Ama, davranışlarını her zaman o kadar uygarca sakınamaz.

Sultan Gelin

Türk yazarları içinde kadının bu talihsiz durumunu çok güzel yansıtan iki kişi tanıyorum: Biri Cahit Atay, öbürü Adalet Ağaoğlu. Adalet Ağaoğlu, «Evcilik Oyunu» adlı tiyatro yapıtında ve geçen yıl yayımlanan «Ölmeye Yatmak» adlı romanında hemcinslerinin uğradığı haksızlığı güçlü bir şekilde yansıtır. Cahit Atay ise, özellikle Sultan Gelin adlı oyununda, bu konuyu içe işleyen bir traji komedi yoluyla dile getirir. O oyunun bir birinci perdesi vardır ki, Gogol'vari bir perdedir. Öküzleri ölen aile, tarlada o öküzle aynı işi gören kızları Sultan'ı, everip yeni bir öküz almayı tasarlar. Aracı, eve alıcılar getirir. Fiyat artırmak için türlü hileler yapılır. Sonunda Sultan en çok verenin üstünde kalır, öküz alınır.

Ne var ki, Sultan'ı satın alan ağanın hasta oğlu, Sultan'la gerdeğe girmeden o gece ölür.

Bir defa para sayılıp satın alınmış olan Sultan Gelin de, güveyin yedi yaşındaki kardeşine nikâhlanıp evde kalır, eve hizmetçilik, tarla işine yardımcılık, küçük oğlana da dadılık eder. Yıllar geçer. Oğlan büyür. Sultan kocar. Gerçekten gerdeğe girecekleri gece, çocuk başka birini sevdiğini söyler. Sultan gelin anlayış gösterir. Koşa koşa sevgilisine giden çocuğun arkasından bakakalır.

Bir güçlü eser, bazen ciltlerce kitabın, yüzlerce yazının, konferansların, açıkoturumların yapamadığını yapar. Türk kadınının acınacak durumunu Türk insanlarının gözünün önüne, unutamayacakları gibi serer.

Kentli hanımlar bu oyunu, Adalet Ağaoğlu'nun «Evcilik» oyununu, Güngör Dilmen'in «Kuma» oyununu seyredip Türk kadınının çilesine üzülürler. Ama kendilerinin de bu zorba erkek düzeninin bir uydusu olduklarını pek hatırlamazlar. Elbet, onlar biraz daha onurlanan, gözalıcı ödünlerle avutulan bir uydudurlar. Bu oyunları erkekler de görür ve kendilerini oyundaki erkeklere görelikle daha uygar bulup kurulurlar.

Tiyatro ve Kadın

Söz gelmişken şunu da ekleyeyim; erkekleri tiyatroya, konsere, sanat gösterilerine âdeta sürükleyen kadınlardır. Kadınlar, daha çok roman okurlar, sanatla daha çok ilgilenirler. Bu konular üzerinde daha çok konuşurlar. Fransız yazarı Felicien Marceau, yurdumuzda da oynanan «Yumurta» adlı oyununu ilk yazdığı zaman, tutmayacak diye çok kuşkulu imiş. Karısı,

«Sen bana ilk haftaki temsiller için iki yüz davetiye verebilir misin?» diye sormuş.

Yazar,

«Ne yapacaksın bunları?» demiş.

«Nene lazım senin. Ver sen bana.»

«Benim her temsilde ancak iki kontenjanım var.»

«Öyleyse gerisini bilet olarak satın al. Bana ver.»

Marceau, eşinin dediğini yapmış. Üçüncü haftadan sonra oyun kapalı gişe oynamaya başlamış. Yazar, gülümseyerek eşine sormuş:

«Şimdi söyle bakalım. Bu biletleri kimlere verdin?»

Kadın,

«Çok basit,» demiş, «Paris'in bütün büyük kadın berberlerini davet ettim. Bu ilgiden pek duygulandılar. Şimdi makasları ve elleri kadar oynak çeneleri ile her müşterilerine senin oyunundan bahsediyorlar.»

Tiyatro dünyasına kadın milletinin bu katkısının yanı sıra, yine herkes tarafından saptanmış bir gerçek de şudur:

Dünyanın en tutan oyunlarının çoğu, bir kadını eksen alan oyunlardır: Elektra, Antigone, Medea, Phaedra, Fraulein Julie, Nora, Minna Von Barnhelm, Emilia Galotte, Stella, Penthesilea, Agnes Bernauer, La Dame Aux Camelias, Jeanne d'Arc, Euridice, Yiğit Ana ve benzerleri.

Bunun sebebi nedir? Basit. Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu seyirciler, bir kadının sorununa daha yakın ilgi duyarlar, bu bir. Erkekler de, yaşamın rutini içinde pek tanımak, öğrenmek gereğini duymadıkları kadın psikolojisi-

ni yoğun ve ilginç bir kadın kahramanın sahnedeki yaşamından öğrenmek fırsatını kazanırlar, bu iki. Hem sonra, kadın kahramanlar, zengin duygu skalaları, gözüpeklikleri, büyük ihtirasları, değişkenlikleri, beklenmedik ve sevimli pataavatsızlıkları ile sahne gereklerine çok uyan bir kişilik arzederler. Hesapçı, içinden pazarlıklı, erkeklik gururu içinde hapsolmuş erkek kahramanlara kıyasla, çok daha ilginç görünürler, bu da üç.

Bir başka neden daha var. Kadın hızla değişen, oluşan —buna itiraz edenler çok olabilir— bir yaratıktır. Tiyatro piyesi de gelişen karakteri sever.

Kuş Cenneti

Eski bir Meksika düşünürü, on, on beş yaş arasındaki kızları serçeye, on beş, yirmi yaş arasındakileri cennet kuşlarına, yirmi, yirmi beş yaş arasındakileri kırlangıca, yirmi beş, otuz yaş arasındakileri güvercine, otuz, kırk yaş arasındakileri dişi papağana, kırkla elli arasındakileri gecekuşlarına, elli altmış arasındakileri kızkuşlarına, altmıştan yukarısını da ne kuşa, ne kadına, ne de bir şeye benzetiyor. Tabii, terbiyesizlik ediyor. Kaldı ki, bu yaş hadleri de Meksika için geçerli olsa gerek. Ülkemizdeki hanımlar için her kategoriyi bir kademe ileri almak gerekir.

Kadın Yılı için bir yazı daha yazarsak, çok görmezsiniz umarım.

1975

Evet, bir başka tez de dünyayı erkeklerin değil, çok sinsi ve kurnaz bir şekilde kadınların yönettiği tezidir.

Son yıllarda, özellikle bir kadın, Esther Vilar adında Brezilya doğumlu Alman asıllı bir kadın, eskiden beri bilinen bu tezi yeni belgelerle güncelleştirdi.

«Tarih boyunca erkek, kadını sömürmüştür» tezini, tersine döndüren bu iddianın sahibesi, sanılacağı gibi, ne yaşlı, ne de çirkindir. Diyeceğim, bu konuda yazdığı kitapları, hemcinslerine karşı kıskançlık, düşmanlık duyguları ile yazmıyor. Tam tersine duygusallıktan uzak, kafacı gözlemlere dayanıyor.

Bayan Vilar'a göre, erkek, kadına tahakküm ettiği yolundaki eski masala kendi de iyice inandığından, için için bir suçluluk kompleksi duymaktadır. Kadın da bundan yararlanıp, gadre uğramış pozuna girmiştir. Çünkü erkekten en büyük ödünleri bu yoldan koparır. Yine Bayan Vilar'a göre, kadının bir başka gücü de dişiliğidir. Bu konuda, ikide bir acıkan erkeği, yine bazı çıkarlar karşılığı doyurur. İnsanları anaların eğittiğine, analar da kadın milletinden olduğuna göre, çocuk, erkek olsun, kız olsun, işte bu sinsi düzene göre şartlandırılır. Bu düzenin baş kuralı, erkeğin karısını, çocuklarını ge-

çindirmesidir. Evlenmek, aile sahibi olmak, kabil olduğu kadar çok çalışıp, kabil olduğu kadar onları konfor içinde yaşatmak, erkeğin boynunun borcudur. Bu düzen, beşikteki ninnilerden, ölüm sonrası anılara kadar insanı telkini altında tutar.

Erkek Nasıl Güdülür?

Bayan Vilar'a göre, dünyanın yarısını allem edip kallem edip, kendileri için çalışmaya seferber ettikten kelli, kadının çalışmasına, yorulmasına gerek de yoktur.

Budala erkekler, gönüllü olarak işe koşulmuşlar, kadınlar için çalışmaya, onlar için düşünmeye, onlar için kazanmaya alıştırılmışlardır.

Bayan Vilar, bütün kadınlar gibi, dış görüntüye ve ayrıntılara da dikkat ediyor:

«Gündüzleri erkekler hep birbirlerine benzer kılıkta dolaşırlar. Bu sivil üniformanın en az on cebi vardır. Bu cepler erkeğin çalışma hayatı için gerekli malzeme ile doludur. Cüzdan, kimlik kartı, kulüp kartı, çek defteri, not defteri, kalem, anahtar, daha bir sürü gerekli araçları elaltında bulundurmaları gerektir.

Kadınlarda ise cep yoktur. Çanta vardır. Bunun içi de, kadını daha çekici yapmaya yarayan kozmetik araçlarla doludur. Rimel, krem, rüj, pudra, bir çift yedek ipek çorap ve buna benzer ıvır zıvır.»

Bayan Vilar, bir kadın olarak, kendini ve ayrıca erkekleri çok iyi tanıyor. Erkeği, dolap

beygiri gibi sömürme sanatının çeşitli psikolojik hilelere dayandığını belirtiyor.

Bunlardan biri de övme taktiği, «Erkekler birer koca çocuktur» diyor. «Önce anaları, onları öve paylaya eğitirler, sonra bu işi karıları üzerine alır. Böylece, dozunda ayarlanan övgü, erkeğin verimliliğini, yani eve daha çok para getirişini sağlayabilir. Övüleni övene uyruk kılar.. Her gün küçük dozlarda erkeğini ufak tefek övgülerle pohpohlamaya alıştıran kadın, bu övgüyü bir gün kesse, adamcağız kendine güvenini kaybeder. O övgüyü kazanmak için dalkavukluğa bile kalkar...»

Kadınlar Hayır Derse

Hasılı, hınzır bir psikolog şu Brezilyalı hanım. Yazdıkları, hiç değilse, orijinal, yer yer de bilinen —ama belki kadın taktiği ile unutturulan— bazı gerçekleri yeniden vurguluyor.

Aristophanes, Esther Vilar'ın bugün yeni bir tez gibi ortaya attığı kadın egemenliğini tam 2386 yıl önce Lysistrata adlı ünlü oyunu ile insanlığın belleğine kazımadı mı? O oyunda Sparta ile Atina arasındaki sonu gelmez horoz dövüşüne son vermek için, kadınlar el ele verir ve bir seks grevi ile duruma hâkim olur, kuzuya dönen erkeklerini yola getirirler.

Erkeklerin yönettiği, yasalarını erkeklerin yaptığı bir dünyada kadınlar bazen açıktan açığa, ama daha çok, gizliden gizliye bir egemenlik yarışındadırlar.

Çağımızın gelişen koşulları, bu savaşın

gizlilikten çıkıp, açıklığa erişmesini de kolaylaştırıyor.

Eskiden erkeklerin elindeki bazı avantajlar ve baskı araçları şimdilerde kadınların lehine olarak ortadan bir bir kalkıyor.

Örneğin eş dost, eskiden kocaya, «Bir iki çocuk yap, karın onlara dalar, sen de rahat edersin» öğüdünü verirlerdi. Bugün doğum kontrol tekniği, erkeklerin bu taktiğini etkisiz bırakıyor. Kadın bugün iktisadi güvence zorunluğunu, kocanın dışında, kendi meslek yeteneklerinde de arar ve bulur olmaya başladı. Bu da ona, olaylara daha objektif, daha bağımsız bir gözle bakma yürekliliğini sağlıyor.

Ama, kadının eşitliğini mutlak ve kesin olarak ele geçireceği günler elbette yine de çok yakınlarda umulmamalı.

Yeni gelişmeler, yeni bakışlar, yeni tezler bu sorunun sadece daha net olarak görülmesini sağladı. Gerçi, bu da büyük bir şeydir. Ama, çözümü görmekle ona varmanın arasına elbet yine de uzunca zaman süreleri girecek.

Binlerce yıllık köklü alışkanlıkların, şartlanmaların etkisini büsbütün kazımak için üç dört kuşağın değişmesi gerek.

Hatta, o zaman bile, bilinçaltına işlemiş bu atavik kalıntıların erkeklere ve kadınlara, zaman zaman bazı oyunlar oynamayacağı iddia edilemez.

1975

Uzay araştırmaları gittikçe gelişiyor. Apollo ile Soyuz'un başarılı deneyinden sonra gerek Amerika, gerek Sovyetler yeni ve daha büyük projeler hazırlayacaklar. Uzay araştırmaları daha uzun süreli olabilecek. Haftaları, ayları, hatta yılları kapsayabilecek. Bu kadar uzun zaman uzay gemisinde kalmak zorunda olan astronotların bazı ihtiyaçları belirecek. Bunların başında kadınsızlık geliyor. Bilindiği gibi, cinsel perhiz erkekleri sinirli yapar. Uzayda sinir gerginliği, maazallah, büyük katastroflara yolaçabilir. Akla ilk gelen uzaya kadın astronotlar da yollamak. Ama bunun da yine bazı sakıncaları var. İstenen vasıfları kendinde toplamış, hem yürekli, hem çekici kadın astronotları nerden bulmalı? Buldular diyelim, o kadar dar yerde hareket serbestliği nasıl sağlanacak?

Hasılı zor iş. Onun için uzmanlar, tutmuşlar, başka bir çare bulmuşlar. Erkek astronotlara sentetik bir aşk sağlamak. Buna ısmarlama aşk da diyebiliriz. Uzay kapsülünde nasıl her şey sentetik olarak çözümlenmişse, nasıl yemek yerine sentetik haplar beslenme sorununu çözüyorlarsa, ona benzer bazı tedbirlerle astronotların bu hayati ihtiyacı da giderilecek.

Astronotlar Nasıl İnsanlardır?

Hiç astronot gördünüz mü, bilmiyorum.

Ben gördüm. Yeni Delhi'de yapılan Asya Afrika Yazarlar Kongresine katıldığım yıllarda, bizi oradaki Sovyet Büyükelçiliğinde kongre onuruna verilen bir galaya çağırmışlardı. Orada dünya çapında ünlü yazarlar vardı. Birçok ülkenin büyükelçileri vardı. Birkaç general vardı. Hint devlet adamları vardı. Ama bütün bunların içinde bütün ilgileri bir tek kişi topluyordu. Herkes ona bakıyor, her hatip önce onu selamlıyor, hasılı bütün onurlamaların tek odağı o oluyordu. Kimdir dedim:

«Astronot filan» dediler, bir Rus adı söylediler. (Şimdi adını hatırlamıyorum. Hayır Gagarin değil. Bu olay Gagarin'den çok sonraya rastlıyor.)

Bir astronotu ilk defa yakından görüyorum. Orta boylu, ama cüsseli görünen bir adamdı. Geniş omuzları ve üstü nişanlarla kaplı görkemli bir göğsü vardı.

Gövde kısmı bacaklarına kıyasla alabildiğine gelişmişti. İki bacağını ayırmış heykel gibi hareketsiz duruyor, kendine sözle yağdırılan iltifatlara ancak hissedilebilen bir küçük baş hareketi ve uçuk bir gülümseme gölgesi ile karşılık veriyordu. İlgimi çeken başlıca özelliği kaya gibi sağlamlığı ve sarsılmaz sinir sükûneti idi. O günkü izlenimimin biraz telaşçı genellemesi ile şu kanıya vardım ki, tekniğin en mükemmel aletleri içinde uzaya fırlatılan insan eşantiyonları da en mükemmel sıhhatlilerden seçiliyor. Önce fizyolojik bir seçme yapılıyor,

teknik bilgi ve eğitim ondan sonra geliyor. Böyle dört başı mamur sıhhatte ve genç olan astronotları, bu Tanrı yapısı mükemmel organizmaları da elbet uzmanlar en azından uzay aletleri kadar titizlikle korumayı kendilerine iş edinecekler.

Elektronik Aşk

Edinmişler de zaten. Bu işi yine elektronik beyinlere yaptıracaklarmış. Amerikalı uzmanlar beyin bölgelerini elektrik dalgaları ile tahrik etmek suretiyle erotik duygular yaratılabileceğini kestirmiştir. Nasıl beynin bazı bölgeleri elektrik dalgaları ile tahrik edilince açlığı, başka bölgeleri tahrik edilince, korkuyu kontrol altına almak kabil oluyorsa, Septum bölgesindeki tahriklerin de cinsel duygular yaratabileceğini keşfetmişler. Astronotun başına geçirilecek bir elektronik madeni levha aynı anda onun görüntü, ses ve koku alma duyularında gereken izlenimleri yaratmaya yetecekmiş. Onların işini yumuşak bir dalgalanma hissi veren bele takılı bir alet tamamlayacak. Böylece gerçek bir cinsel temas hissi uyandırılabilecekmiş. Öte yandan çeşitli kadın tiplerinin içinden astronot birini seçebilecek. Düğmeye basacak. Ya mahçup ve toy bir sevgilinin kem kümlerini, ya malın gözü bir film yıldızının şuh kahkahalarını, ya vamp tipi bir seks delisinin canhıraş feryatlarını, ya da evinde bıraktığı sevgili karısının tatlı sesini duyabilecek. Hasılı, bir düğmeye basmak, bir casette seçmekle, istediği hayali sev-

gili ile gerdeğe girebilecek. Kendini yeryüzünde sanacak. Siz kelimenin cilvesine bakın, biz yeryüzünde buna benzer mutlulukları anlatmak için kendimi gökyüzünde sanıyorum deriz.

Uzmanlar elektronik titreşimle elde edilen bu sentetik aşkın, tüpten yenen pirzoladan çok daha aslına yakın olabileceğini söylüyorlar. Yapılan ilk deneyler bu anlattığımız şeylerin pek de ütopya olmadığını kanıtlıyormuş.

Şimdi birçok zihinlerde bu çeşit sentetik bir aşkın sade astronotlara değil yeryüzü fanilerine de sağlanmasından yana bir istek belirebilir. Öyle ya! Bas düğmeye gelsin. Bas düğmeye gitsin. Böyle ideal bir eşi kim istemez. Aşkın sade tatlı yanını yaşamak, dırdırından, komplikasyonlarından kurtulmak fena mı? Birbirini kırmak yok, kıskançlık, düş kırıklığı yok. Gözyaşları yok. Ayrılma yok. Nafaka yok. İstediğin zaman kırılma ihtimali yok. Düğmeye basınca gelen sevgilinin kalbi yok ki kırılsın. Kalbi olmayınca da sevmez. sevmeyince de acı çekmez. Acı çekmeyince de başkasına acı çektirmeye kalkmaz.

Ersatz Kabul Etmeyen Bir Konu

Ama bu ersatz aşk, önünde sonunda, insanı doyurur mu dersiniz? Armstrong ekibi ile birlikte uzay gemisine binen bizim ünlü Astronot Niyazimiz onların uzattığı yemek hapına bakıp ne diyordu:

«Sağ olun abiler. Ben öyle hapla doymam. Ben yemeğimi kendim getirdim.»

(Ve beraberinde getirdiği sefertasından pür iştah, pastırmasını, kuru fasulyesini, soğanını, ekmeğini çıkarıyordu.)

Diyeceğim şu ki, etli canlı insanın yerini hiçbir şey tutmaz. Teknik ilerlediği kadar ilerlesin, ben elektronik dalgalar aracılığı ile ikinci elden sevmeyi, sevişmeyi anlayamıyorum.

Bir deniz kenarında, bir papatya tarlasında, bir ormanda, sevdiği kadınla yan yana olmak, onun varlığını duymanın, kendi varlığının farkında olmanın, yerini ne tutabilir.

Bu yeni deney kullanılacak hale geldikten yıllar sonra, bir astronot, elektronik aşktan bezip de bazı delilikler yapmaya kalkarsa hiç şaşmam. Örneğin, dünyaya dönüş sırasında Cap Kennedy'ye inecek yerde, dümenini yeryüzünün kırsal bir bölgesine çevirmesini, bütün alarm işaretlerine, uzay merkezinin bütün sert uyarılarına karşın, kapsülü bir çiçek tarlası ortasına indirmesini, orada ilk rastladığı dişiye romantik duygular açıklamasını hiç yadırgamam.

Kim ne derse desin, hatta zaman zaman bizler de, romantizme ileri geri atıp tutalım, yine de aşk romantizm olmadan galiba düşünülemez. Çok mu geri kafalıyım dersiniz? Sanmam. Bakınız, Sovyet Kozmonotu Nikolayev de uzay gemisine sentetik aşk yerine etli canlı gerçek bir kadın almayı öneriyor. Araştırmaların bu yönde yapılması, bütün sakıncalarına karşın, bundan sonra çıkılacak uzunca uzay seferlerine kadınların da katılması gereği, ileri sürülüyor. Uzaycılar belki benim romantik açımdan değil de, bunu teknik bir zorunluk olarak öneriyorlar. Örneğin, Mars gezegenine yapılacak

bir sefer ne kadar sürüyormuş biliyor musunuz? Gidişgeliş altmış yıl. İmdi, uzay gemisini oraya vardıran kuşak, dönüşte yaş haddinden ötürü ölmüş olacağına göre, gemiyi dünyaya döndürecek olan mürettebatın, yol boyunca peydahlanması zorunluğu kendiliğinden ortaya çıkmıyor mu? Diyeceksiniz ki, uzmanlar o zamana kadar suni döllenme tekniğini de geliştirirler. O da mümkün tabii. Ama ben, yine de, her şeyin doğalını seviyorum. Çiçek tarlasında yeşeren aşkı.

Bakalım gelecek daha neler gösterecek.

1975

«Leonardo da Vinci» dizisi, televizyonda, çok beğenildi. Sanatçının yaşamı ve kişiliği önümüze çok güzel sergilendi. Metin güzel, belgeler iyi, yorumlar yerinde ve ukalalıktan uzaktı. Reji ve görüntü kaliteli, fon müziği uyumlu idi. Hasılı dört başı mamur bir yapım nasıl olur, gördük, öğrendik. Hele, başrolü oynayan Philippe Leroy, kusursuzdu. Leonardo gibi, çok değişik yanları olan bir sanatçıyı canlandırmak, kolay iş olmasa gerek. Leonardo'nun kişiliğini etkileyen olayların başında, anası ile babasının, o daha çok küçükken ayrılmış olmaları gelir. Ayrıca, gayrımeşru bir birleşmenin ürünüdür de. Bu da onu ister istemez tedirgin eden bir husustur. Tarihçiler, Leonardo'nun sağlam yapısını, sıhhatini, yaşam sevincini babasından, cana yakınlığını, altın sarısı saçlarını, ince ve ihtiraslı ellerini ise, bir köylü kızı olan anasından aldığını söylerler. Leroy, Leonardo'nun bu birbirine zıt, soyaçekim niteliklerini de iyi yansıttı. Leonardo'nun kişiliğindeki bir başka zıtlık da, sanatçı ve bilim adamı kişiliği ikilemidir. Sanatçı kişiliği onu insancıl, dışadönük ve yumuşak yaparken, her an yeni buluşlara yönelik bilim adamı kişiliği onu, ihtiraslı, hırçın, yalnız, çevresinden uzak ve çağdaşlarının çok ilerisinde yaşamaya iteler. Baba

evinde, üvey kardeşlerinin onu «hizmetçi karının piçi» diye hor görmelerinin de bu tedirginlikte payı olsa gerektir.

Leonardo ve Freud

Bütün bu karmaşık ruh sorunları ile Leonardo da Vinci, Freud'un arayıp da bulamadığı bir «Süjedir», yahut yine doktorluk deyimi ile, bir «cas»tır. Nitekim Freud, mal bulmuş magribi gibi, hemen büyük ustanın yaşamöyküsüne, özellikle çocukluk izlenimlerine saldırmış, bu materyali kendi öğretisinin büyültecinde inceleyip ustanın cinsel eğilimleri üzerinde ahkâm çıkarmıştır. Freud'u ilkin çeken, Leonardo'nun, ressam, heykeltıraş, mühendis, tabiat araştırıcısı, düşünür yanları olmuştur. Dehasını bu kadar ayrı alanlarda geliştirebilen, böylesine evrensel bir insana, değil sade Rönesans'ta bütün zamanlarda da rastlamak kolay değildir. Freud, Leonardo'nun bu akıl almaz verimliliğini ünlü «Sublimation» öğretisine bağlar. Yönü saptırılmış cinsel enerjinin yücelip düşün gücüne dönüştüğüne en güçlü örnek olarak Leonardo'yu gösterir. Burası iyi hoş da, Freud, bulmuşken Leonardo'yu didik didik etmeye başlar. «Leonardo da Vinci'nin bir çocukluk anısı» adını taşıyan araştırmasında, yapı ve yaşamındaki homoseksüel eğiliminin kökenlerine inmeye çalışır. Bu araştırma yayımlandığı 1910 yılından bugüne dek, büyük tartışma konusu olmuştur. Çok kimseler Viyanalı Doçenti, büyük ustaya kara sürmekle suçlamışlardır.

Akbaba Simgesi

Bilindiği gibi, babası Piero di Guido, oğlu Leonardo'yu, ayrıldığı nameşru karısından geri almaya kalktığında, çocuk 4 - 5 yaşlarında imiş. Freud'e göre, bu yaşlar, çocukların çevrelerindeki cinsel izlenimlere ilk ilgi ve dikkati göstermeye başladıkları yaşlardır. İşte Leonardo'nun, adı geçen çocukluk anısı, o demlere aittir. Leonardo akbabaların uçuşunu incelediği bir dönemde çocukluğundaki bir anısını şöyle anlatır:

«Akbabalarla uğraşmaya daha çok küçük yaşımdan başladım» der. «Anlayabildiğim kadarınca ben bir beşikte yatıyordum. Bir akbaba uçarak geliyor, gagası ile ağzımı açıyor. Bunu birkaç kere tekrarlıyor.»

Freud, bu muhayyel görüntünün, düşle karışık cinsel bir hayal karışımı olduğunu belirttikten sonra, Leonardo'nun da belleğinde olması gereken eski efsanelere göre akbabanın yavrularını tek başına vücuda getiren, iki cinsiyet sahibi bir yaratık sayıldığını, dolayısıyla nameşru ve kocasız bir anayı simgelediğini ileri sürüyor. Nerden nereye demeyin... Kılı kırk yaran, ve insanın ruh bodrumunda her rastladığından bin anlam çıkaran psikiyatrların hikmetinden sual olunmaz. Freud, Leonardo'yu anasına hayran bir çocuk sayıyor. Onda varsaydığı homoseksüel eğilimin de, doğuştan değil, sonradan, bu ana baba ayrılığından oluşmuş olabileceğini söylüyor. Leonardo'nun anasını kıskanacağı bir babanın çevresinde bulunmayışı da bu eğilimi vurgulamıştır, diyor. Daha bü-

yüyünce erkek çocuklara yönelmesi ve anasına rakibe saydığı kızlara yüz vermemesi de buradan ileri gelmiş olabilir, diye ekliyor.

Bununla da yetinmiyor, ruhbilimin zehir hafiyesi... Leonardo'yu gerek delikanlılık çağında, gerek olgunluk çağında, onu ne his ne de şehvet bakımından bir tek kadının etkileyemediğini de hatırlatarak, hem sıhhatli, hem alabildiğine yakışıklı olduğu da söz götürmediğine göre, kusurun kadınlarda aranmaması gerektiğine işaret ediyor.

TV filminde de değinildiği gibi, Leonardo, 24 yaşında iken, adı çıkmış Jacopo Saltarelli ile anormal ilişkide bulunduğu töhmeti ile mahkemeye verilir. İki celse sonra hâkimler, onu beraat ettirirler. Güzel Saltarelli'nin ona sadece modellik ettiği söylenir. Hayatının sonuna kadar da öğrenci ve çırak olarak göze batıcı güzellikte çocukları çevresinde topladığı bilinir. Bunlarda büyük yetenek aramadığı ve onlar tarafından paraca sömürüldüğü de iddia edildi. Yaşamının bu ayrıntıları, onun belki «platonik bir homoseksüel» olabileceğini gösterebilir. Cinsel yaşamında bir aksaklık olduğu muhakkaktır. Böyle olduğu için de var gücünü beynine seferber etmiştir. Notlarında da öyle demiyor mu?

«Zihni ihtiras bütün öbür ihtirasları kovar.» Çocukluktaki akbaba anısı, onun insanı kanat makinesi ile uçurma ihtirasının bir ilk simgesi sayılsa yeridir.

Psikanalizin düş yorumlarına göre, «uçmak» ve uçmaya ilişkin düşler, kuvvetli seksüel özlemler ifade eder. Leonardo, çocukluğunda bir refulman olarak, bir kâbus olarak üzerine

çöken akbabadan kurtulmanın yolunu, kafasını uçmak üzerine işleterek bulmuş gibidir.

Böylece yaratmak ve durmadan araştırmak, onda cinsel faaliyetin yerini tutan bir ihtiras alanı olur.

Gelelim Mona Lisa Hanıma

Leonardo da Vinci'yi ölümsüzleştiren şunca yapıtı içinde, Ciaconda'nın ayrı bir yeri var... Çoğu kimse için ustanın ilk akla getirdiği çağrışım, İsviçre inekleri ve keçi derisi toptancısı Bay Francesco Del Ciaconda'nın familyası olan bu kaşsız hanımdır. Çoğu sanatçıyı bir portreye iten etken bir yüz olur. Leonardo ise burada perakende bir gülümsemeden hareket etmiş gibidir. O gülümsemeyi yakalamış, gerisini artık kendisi tamamlamıştır. Uçuk renklerle resmedilmiş olmasına karşın, konuşacak, kıpırdayacak gibi şaşılacak bir canlılık gösteren bu yüz, bu eller ve esrarlı, saf, vaatkâr, masum, içinden pazarlıklı, ne niyetle bakarsanız o niteliği olan bu unutulmaz gülümseme ustanın üç yılını almıştır. Kadıncağız havasını bulsun diye, usta stüdyoya onun sevdiği çiçekler mi taşımamıştır, su şakırtısından hoşlandığı için bütün fıskıyelerini seferber mi etmemiştir. Müzisyenlere çalgılar mı çaldırmamıştır. Sonunda ortaya çıkanla yine de yetinmemiştir, ama perfeksiyonist titizliği yapıtı bitmiş sayamamıştır. Fransa'ya giderken yanına alıp gitmiştir.

Dedikoducu diller bu modelle sanatçı arasında romantik masallar uyandırmakta gecik-

memişlerdir. Bu suskun Sfenksin, acayip sihri ile büyük ustayı on ikiden vurduğu iddia edilmiştir. Ama gerçek, galiba ustanın modeline romantik bir ilgi duymadığı, sadece gülümsemesini saptamaya değer bulduğu merkezindedir.

Freud, gerek bu ünlü gülümsemede, gerek «Meryem-İsa ve Anası» adlı üçlemesindeki kadın yüzlerinin ifadesinde, yine Leonardo'nun anasının ve üvey anası Don Albiera'nın ifadelerini tanır gibi olur.

Tanrı insanı psikiyatrların diline düşürmesin.

1975

9 Mayıs Ankara

Eurovision yarışmalarında iki Türk bestesi, daha eleme sırasında yarış dışı bırakıldı. Jüri, kendisine yapılan bir ihbarı değerlendirerek bu besteleri batıdan alınmış saydı. Tartışması hâlâ sürüyor.

Yalnız Eurovision yarışmasına katılanlar değil, piyasada kapış kapış satılan nice Türk plaklarının da dışardan yürütme olduğu erbabınca söyleniyor. Örneğin, Yahya Kemal'in ünlü «Sessiz Gemi» şiiri, ustalıkla modern bir Fransız bestesine oturtulmuş. Avaz avaz söyleniyor. Bir başka bayanın «Memleketim»ize transpoze ettiği bir İsrail bestesi de satış rekorları kırdı.

19 Mayıs bayramlarının ayrılmaz çağrışımı «Dağ Başını Duman Almış» marşının aslında, bir İsveç şarkısı olduğunu belki bilirsiniz. İsveçlilerin,

«Üç genç kız
Gezmeye çıkmıştı.
Yağmur yağdı.
Etekleri ıslandı.»

güftesini değiştirip, «Güneş ufuktan şimdi doğar»lı, «Gümüş dere durmaz akar»lı bir hale getirmişiz.

Atatürk ve arkadaşlarının Samsun'a çıktıkları sırada,

«Güneş ufuktan şimdi doğar» sözlerine ve marşın canlı ritmine kapılıp bu şarkıyı söylemiş olmaları, nerdeyse, İsveç bestesini ikinci milli marşımız mertebesine çıkarmıştı. Dün Kabare Tiyatrosu sanatçıları ile birlikte UNESCO Genel Sekreteri Sayın Vildan Aşır Savaşır'ın Ankara' daki evine davetli idik... Teyp, Romen şarkıları çalıyordu. İki saat içinde üç ünlü Osmanlı kantosunun, bu arada, «Küçücüksün» ile «Sarhoş Rasih» in Romen kökenli olduğunu saptadık.

Reşat Nuri Güntekin «Anadolu Notları»nda bütün gezici tuluat trupları repertuarının ustalıkla uygulanmış yabancı oyunlardan oluştuğunu anlatır.

Yeşilçam'ın konularının yüzde yetmiş beşini, öyle üstü kapalı filan değil, resmen, yabancı filmlerden, hatta plan plan kopye ederek, hatta çoğu zaman asıl adını değiştirmeye bile üşenerek aktardığını görüyoruz...

Ankara'da Meclise de uğradım. Parti değiştirmiş milletvekilleri yeni partidaşları ile kol kola kuliste dolaşıyorlardı... Neylersiniz. Şarkılarımız apartma, filmlerimiz apartma, rejimlerimiz apartma, fikirlerimiz apartma olursa, milletvekillerimiz de ayartma olacak ister istemez.

10 Mayıs İstanbul
Necdet Tosun'un Ölümü

Türk sinemasının sevimli şişmanı Necdet Tosun genç denecek yaşta öldü. Bütün film pro-

düktörleri, Yeşilçam'ın süper starları, üzgün yüzlerle cenazesine katıldılar. Bu kadar fazla kilonun zavallı Necdet Tosun'a günün birinde fena bir oyun oynayabileceğini hiç biri mi düşünemedi? Hiç kimse de çekip, onun koluna girip, Necdet'i bir kan tahliline götürmeyi akledemedi?

Ortada olan bir şey varsa, o da Necdet Tosun'un sırf şişmanlığı için sevildiği, şişmanlığı için tutulduğu idi. Şişmanlığı onun geçimi, sermayesi, yatırımı, geleceği idi. Elli kilo düşse, sağlıklı bir Necdet Tosun olsa Yeşilçamcılar için ilginç olmaktan çıkacaktı. Kendine kimse iş vermeyecekti. Belki de günün birinde Suphi Kaner gibi canına kıyacaktı.

Onu şişmanlığı geçindiriyor, şişmanlığı yaşatıyordu. Sonunda yine şişmanlığı öldürdü.

Necdet Tosun'un ölümü, sanat ecirlerini ne kadar düşündürse yeri. Bu düzen içinde çoğu insan sırf yaşamak uğruna, böyle sağlıksız yollara, vakitsiz ölümlere itelenmiyor mu?

Çoğumuz birer ip cambazıyız. Yaşamımızı sağlamak için...

Sonra bir gün ipten düşünce de gelir beş dakika için ağlarlar başucumuzda...

11 Mayıs İstanbul
TRT Olayı

Kurt, kuzuya çatmış:
«Sen nehrin suyunu kirletiyorsun.»
Kuzu,
«Ben nehrin aşağısından içiyorum, siz yu-

karısından» demiş, «Su bu tarafa akıyor. Suyunuzu nasıl kirletirim?»

«Onu bunu bilmem, kirletiyorsun işte. Üstelik, geçen yıl bana küfretmiştin.»

«Nasıl olur? Ben geçen yıl doğmamıştım bile.»

«Öyleyse kardeşindi.»

«Kardeşim de yok.»

«Akrabandı. Hepiniz bana düşmansınız soycak.»

«İnan olsun, değiliz.»

Kurt bakmış olmuyor:

«Ben seni yemeyi aklıma koydum arkadaş,» demiş. «Ne desen boşuna artık.»

Ve kuzucuğu ham demiş, yutmuş.

İsmail Cem'in görevinden azledilişi La Fontaine'in masalına tıpı tıpına uygun cereyan etti. Şimdi iş Danıştay'a gidecek. Bakalım orası ne diyecek?

Ben İsmail Cem'e derim ki, üzülmesin, Türkiye'de bir iktidarın hışmına uğrayanı öbür iktidar baş tacı eder. Her azil bu bakımdan ilerisi için iyi bir yatırımdır. İnsan oturduğu yerde, mağdurluğunun büyüdüğünü, efsanesinin geliştiğini görür. Yarın kendisini TRT Genel Müdürü değil, Turizm ve Tanıtma Bakanı görürsek şaşmayalım.

İşinden affedilen bir başka genel müdür,

«Her iktidarın kendi kadrosu ile çalışmak isteyişi doğaldır,» deyip fazla direnmedi.

Bir başka genel müdür de,

«Ne siz üzülün, ne ben,» deyip emekliliğini istedi.

Ne var ki, TRT öbür genel müdürlüklerden biraz farklı.

TRT'yi büyük kitlelere seslenen ve çok kolay beyin yıkayabilen bir telkin makinesi, dolayısıyla bereketli bir seçim aracı sanan düzeyde politikacılar, kancayı ilkin buraya atmışlardı. Şimdi bu kaleden memleketi fethetmek kuruntusundadırlar.

Taraf tutuyor diye suçladıkları yönetmenlerin yerine kendi adamlarını geçirince, onların taraf tutmayacaklarını bilmem ki, kim garanti edebilir?

Esasen tarafsızlık konusu da tartışmaya değer. İnsan kendini istediği kadar tarafsız olmaya zorlasa bile, yine de büsbütün tarafsız olabilir mi?

TRT çekişmesi kararnamenin imzalanışı ile biteceğe değil, daha da sert bir şekilde süreceğe benzer.

Bu durumda benim bir önerim olacak:

Türkiye'de neden bir ikinci, yahut üçüncü TRT postası olmasın? Nasıl falan gazete falan sektörün filan gazete filan sektörün görüşünü yansıtıyorsa, yurtta iki üç TRT olsun, isteyen istediğini seyretsin.

Böylece bir TRT tekelinden kurtulur daha demokratik bir TRT düzenine varırız.

Üstelik, politik rekabetin yanı sıra, müzik, film, kültür yayınlarında da bir kalite yarışması başlayabilir.

Artık bu iki yahut üç TRT piyasadaki popüler hanendeleri, sevilen spikerleri, becerikli prodüktörleri, tıpkı tarafsız mebuslar misali, ayartıp kendi TRT'lerine transfer etmek isteyeceklerdir.

TRT bir toplumun aynasıdır dendiğine göre,

çekişmeli üç dört TRT de, çekişmeli gazetelerimize, çekişmeli parlamentomuza daha yakışmaz mı?

Zaten demokrasi bir bakıma çekişme demek değil midir?

Demokrasi çekişmedir, çekişmedir de, usul ve adap içinde bir çekişmedir.

İşte biz bunu henüz pek öğrenemedik galiba.

1975

TELEVİZYON DENEN ŞU IŞIKLI PENCERE

«Televizyon, dünyamızı bir tek köy haline getirdi» diyen Mac Luhan ne kadar haklı. Elektronik dönem, bizi bir bakıma alfabeden, matbaadan önceki zamanlara götürdü. Koca bir kabile halkı gibiyiz sanki. Köy alanında olup biteni izleyen, ümmi bir kabile halkı gibi, dünyanın gidişatını bu ışıklı pencereden izliyoruz. Yazı nedir? Bir çeşit simgedir. Soyutlamadır. Okuma nedir? Bu simgeleri kafada düşünce haline getirmedir. İnsan okuduğu ile arasına bir mesafe koyabilir. Onu objektif bir şekilde tartabilir. Şu halde okuma gelişmiş bir dönemin ürünüdür. Görme ve işitmeye dayanan algılama ise, ilkel insan topluluklarının algılamasıdır. Şimdi artık her şey bu düzayak seviyeye düştü. Ses ve görüntüye dayanıyor algılamalarımız. Eğitim, haber alma, sanat, audio visuelle bir kolaylığa indirgeniyor. Milyonlarca insanın kültür seviyesi —daha doğrusu kültür seviyesizliği— ortalamasına seslenmek zorunluğu, televizyonu ister istemez dünyanın her yanında on iki, on dört yaşında bir çocuk zekâsı ortamına düşürüyor. İşte bunun için o Yeşilçam filmleri ucuzluğu, bunun için halkın saflığından yüz bulan derme çatma diziler, kendi kendinin şımarığı show yıldızlarımız.. Değil mi ki, on iki, on dört yaşındaki çocukların tecessüsü ve saflığı ile bunları seyre-

dip zevk alıyoruz, meheldir bize. Daha beteri bile.

Yeni Televizyon Yıldızları Politikacılar

Televizyon, politikacıları da, günaşırı karşımıza çıkarır oldu. Eskiden sade adlarını ajanslarda işittiğimiz, açıklamalarını gazetelerde okuduğumuz devlet adamlarını artık kapı komşumuzdan daha çok görmeye başladık. Hem de hareket halinde. Hepsi âdeta her evin bir insanı gibi oldular. Onlarla öylesine içlidışlı olduk ki, nerdeyse rakı masamıza buyur edeceğiz.

Çoluk çocuk, yaşlı genç, onları tanımayanımız kalmadı. Haberlere, açıkoturumlara bakıp,

«Cumhurbaşkanına beyazlar ne de yaraşmış,» diyoruz.

«Ecevit ne kadar süzülmüş evladım,» diyoruz. «Kolay mı uykusuzluk?»

«Demirel güya hükümeti kutladı, ama suratından düşen bin parça oluyordu,» diye kül yutmuyoruz.

«Halil Tunç'la İşverenler Temsilcisi aynı model çizgili kostüm giymişler» diye ahkâm çıkarıyoruz.

«Mehmet Barlas nezle mi ne? Sesi hım hım çıkıyor bugün,» diye teşhis koyuyoruz.

Son zamanlarda daha da ileri gittik. Bazı normlar koymaya kadar vardık. İlkokulda öğrencilere «tavrı hareketten» not atan ukala öğretmenler gibi ekranda gördüğümüz insanların türlü huylarını kınamaya, notlarını kırmaya başladık.

«Hadi spikerlerin moda mağazalarının reklamını yapmasını mazur görelim, ama açış konuşması yapan falan genel müdürün boynunda o şal örneği geniş kravatın işi ne? Yakışır mı kardeşim? Sen genel müdür müsün, moda manken mi?»

«Ya falanın açıkoturumda filan konuşurken aldığı umursamaz, küstah tavra ne buyrulur?»

«Falan bakan espri yapma merakında. Bir bakanın daha ciddi olması gerekmez mi?»

«Ya falan partinin lideri? Adam kasaba kahvesinde muhtar adayı sanki. O ne demagogcu örnekler, o ne üstten alan havalar.»

«Farkında mısın, falan bakan, ben televizyon karşısında rahatım, tabiiyim, aiye gosteriş yaptı. Sigara üstüne sigara içti. Sonra da rakı masasında gibi yıvıştı. Yakışır mı şimdi yani kardeşim?»

Sigara içseniz kabahat, tabii olsanız laubalilik. Espri yapsanız sululuk, gülseniz hafiflik, gayriciddilik, surat etseniz kasıklık, kendini beğenmişlik. Devlet adamları da ne yapacaklarını şaşırdılar. Televizyon seyircisi o kadar şımardı ki, kendi ölçütlerini ille de ille, herkese dikte etmek istiyor. Bunun nedeni basit: Değil mi ki televizyon onun düzayak zevkine uymakla kendini yükümlü tutuyor. Değil mi ki Ajda Pekkanlar, Zeki Mürenler, Gönül Yazarlar ve arkadaşları halkın kendilerini nasıl görmek istediğini bilip o kalıplara giriyorlar. Şimdi seyirci işi daha da ileri götürdü. Şovmenler kadar sık gördüğü politikacıları —bu yeni televizyon yıldızlarını da— kendi istediği görünüşlere zorlamaya kalkıyor.

Bu arada en çok sözü geçen laf da ciddilik. Değer yargıları, zevkleri, ölçüleri on dokuzuncu yüzyılın sonunda durakalmış bir sürü kişi ciddilik diye bir şey tutturdular son haftalarda. Ve bu konudaki kaba sofulukları, aşırılıkları ile savunmak istedikleri ciddiliğin tam tersi bir kutba, komikliğe düştüler. «Ağır otur da molla desinler» öğüdü geçerliliğini kaybedeli yüzyıl olacak. Bunlar hâlâ güler yüzü, mizahı, espriyi mahkûm eden ortaçağ yobazlığını sürdürmek isteyenlerdir. Yirminci yüzyıl uygarlığının ortadan kaldırdığı tabuların başında mizahın bulunduğunu bu beylere nasıl anlatmalı?

Bugünün uygarlığı çeşitli karmaşıklığı ile insanın üstüne binince, insanlık kendine nefes alacak yeni yollar aramaya koyuldu. Mizah bunlardan biri, başlıcası. Hatta bazen soyuta kaçanı, abese kaçanı bile her günkü yorgunluk tortusuna karşı panzehir gibi kullanılıyor. Kennedy'nin her paragrafında bir iki ince espri vardı. Nixon'ın karşısında televizyon ekranındaki seçim düellosunda, genç, diri, uyanık sporcu görünüşü ile olduğu kadar; mizahçı yanı ile de pırıl pırıl parlayan Kennedy'yi gayri ciddi mi sayalım şimdi? Fransa'yı Birinci Dünya Savaşında galip çıkartan «Kaplan» başvekil, Clemenceau'nun hazırcevaplıklarını işitmeyen kalmadı. Bulvar tiyatrosu yazarlarına taş çıkartan bu mizahi yetenek Clemenceau'nun bükülmez iradesini zayıflattı mı, dersiniz? Çağımızda sözü en çok edilen Dr. Kissinger'in bekârkenki hovardalıkları, Yahudi zekâsı gereği durmadan espri

yapışı adamın siyasi gücünü azaltıyor, prestijini düşürüyor mu acaba? Gazeteler yazdı: Bizim çıkarma haberimizi, hazret, bir güzellik yarışmasını izlerken almış. Alır almaz da viski kadehini yarım bırakıp telefona sarılmış. Önemli olan bir adamın mizacının, özel hayatının bizim kim bilir hangi basmakalıp koşullamalardan gelen ölçütlerimize uyup uymaması değil. Yaptığı iş, çıkardığı icraat. Sulu damgası bastığımız Kissinger yine de dünyayı parmağında döndürüyor.

Atatürk pek gülmezdi. Amenna. Atatürk bir Mythe idi, efsaneleşmişti de ondan. Millet onu Kocatepe'de eli çenesinde, Türkiye'nin ölümkalım kararlarını düşünürken, görmeye alışmıştı. Anafartalar'da düşman siperlerine bakarken görmeye alışmıştı. Devrimleri tasarlarken görmeye alışmıştı. Ona baba diye sarılmıştı. Padişahlık devrinin alışkanlıklarını tam atamamış babaerkil bir toplumun otoriter babası olmasından doğal bir şey yoktu. Otoriter babaların da az güldüğü bir vakıa idi. Üstelik Atatürk gülmez de değildi. Özel hayatında güler yüzlü olduğu rivayet edilir. Şu halde gülerdi de, şımarmayalım diye bize göstermezdi.

Yeni Bir Üsluba Doğru

Oysa şimdi devir değişti. Artık Mythos döneminde değiliz. Demokrasi —cicisi bile olsa— Mythos'ları bozan bir rejimdir. Şimdiki devlet adamları normal, halktan, alelade kişiler olarak daha çok seçmen toplayabiliyorlar. Güler yüz

de artık bu bakımdan çok geçerli bir araç olmuştur.

Atatürk, çoğu zaman, önü kıvrık kolalı dik yaka giyerdi. Şimdiki politikacılar yumuşak, hatta açık yaka ile geziyorlar. Güvercin uçurttuğu seçim mitinginde Ecevit mavi bir gömlek giymişti. O kılıkta kartpostalları bile var.

Eski politikacı kılığı ile birlikte eski politikacı yüzü ve kişiliği de gelişmeye uğradı. Çağ yürüyor dev adımlarla. Bu baylar her şeyi olduğu gibi bu gerçeği de eteğinden tutup geriye çekmek istiyorlar. Boşuna çaba.

1975

TV geçen hafta, yabancı yapım, bir Hamlet filmi yayımladı. Çok iyi de etti. Tiyatrolarımızın kusurunu, hiç değilse, o telafi etmek istedi. Shakespeare sahneye koymak zaman ister, olanak ister. İyi oynanamazsa rizikoludur. Bu bunalım döneminde, zaten batmak üzere bulunan özel tiyatrolarımızdan, böyle bir çaba beklemek insafsızlık olur. Ama Devlet ve Şehir Tiyatrolarımız eski geleneklerine uyup niye Shakespeare sahneye koymazlar, koyamazlar? İşte bu, gerçekten sorulmaya değer. Geçelim.

TRT'deki Hamlet, genç ihtiyar, kadın, erkek, her çeşit seyirciyi bir kere daha kavradı. Bir kere daha gördük ve anladık ki, Shakespeare'de, sınırları, kuşakları aşan, hep dipdiri ve etkinç kalan bir güç var.

Abdullah Cevdet ve
Muhsin Ertuğrul

Tevekkeli, Muhsin Ertuğrul ona böylesine sarılmamıştı. Ahmet Vefik Paşa Türk halkına tiyatroyu sevdirmek için işe, nasıl Moliére'den başlamışsa, Muhsin Ertuğrul da Türk seyircisinin ve Türk oyuncusunun zevkini Shakespeare'le eğitmek ve geliştirmek istiyordu. Her yeni

tiyatro sezonunu bir Shakespeare oyunu ile açmak geleneği, bu bilinçli planın ürünü idi. Kırk sekiz yıl önce Hamlet ve Oniki Gece ile başlayan Shakespeare serisi, onun bellibaşlı eserlerini bir bir sergileyerek sürdü. Kuşaklar yenilendikçe, tekrar edildi.

Muhsin Ertuğrul'dan çok önce de, Türkler içinde Shakespeare'in farkına varan tek tük insan çıkmamış değildi. Örneğin; elimizde, H. Y. imzalı bir Venedik Taciri, Hasan Sırrı imzalı bir Sehvi Mudhik «Yanlışlıklar Komedyası» çevirisi var. 1908'de Abdullah Cevdet, dilimize ilk Hamlet ve ilk Jül Sezar çevirilerini kazandırmış. Kıyıda köşede de kalmış olsa eli öpülesi himmetler...

Avrupa repertuarlarının yüzyıllardır baş tacı ettiği Shakespeare'i, ölümünden iki yüz yetmiş, evet iki yüz yetmiş yıl sonra da olsa, bu hamiyetli aydınlar sayesinde öğrenebilmişiz. Geç olsun da güç olmasın...

Arabın Hiddetinden, Kan Davasına

Shakespeare'in yurdumuzda sahne ışığına kavuşan ilk eseri de, Othello olmuş. O zamanın ünlü oyuncularından Kâmil Rıza, 1908 devriminden sonra, bu oyunu almış, turne olarak Anadolu'da bile oynamış. Oyun seyirciye, o tarihlerde, «Arabın Hiddeti» adıyla sunulmuş. Çok da tutulmuş.

Kadını kıskanmanın âdeta milli bir gelenek haline geldiği pederşahi bir Osmanlı toplumun-

da, Desdemona'yı aşk yüzünden boğup öldüren bu hiddetli Arabın, taşra eşrafı kıskanç kocalarla kendi arasında bir özdeşleşme olanağı yarattığı, cinayeti ile onlara boşalım sağladığı, onları rahatlattığı tahmin edilebilir.

Bundan yıllarca önce Laurence Olivier'nin başrolünü oynadığı bir Hamlet filmi gelmişti Türkiye'ye. Filmi getirenlerin «İstanbul'da belki şöyle böyle iş yapar, ama Anadolu tutmaz» diye düşünmelerine karşın Hamlet, dağıtıcıları yanıltti. İstanbul filmi tutmadı da, Anadolu bayıldı. Hamlet, o yıl Anadolu'dan en çok hasılat bırakan yabancı film oldu. Hatta Gaziantep'te hasılat rekorunu kırdığı söylendi. Buna hiç şaşmamıştım.

Hamlette,

Kulağa kurşun akıtma var (Claudius'un, kral olan kardeşini öldürüşü),

Yengesi ile evlenme var (Claudius'un, kardeşinin dul karısı ile evlenip tahta çıkması),

Hayalet var (öldürülen kralın, oğlu Hamlet'i amcası aleyhine öç almaya kışkırtışı),

Kan davası var (Hamlet'in, babasının öcünü amcasından almaya andiçişi),

Hile, desise, ispiyonlama var (Polonius, Rosencrantz, Guildenstern'in entrikaları),

Cezasını bulan casus var (perde arkasında şişlenen Polonius),

Sahte delirme var (Hamlet),

Sahici delirme var; intihar var (Ophelia),

Düelloda öldürülen (Laertes) zehirli şarabı yanlışlıkla diken (kraliçe) kaçarken Hamlet tarafından şişlenen (kral) ve nihayet ucu zehirli kılıçla yaralandığı için dünya değiştiren (Hamlet) var.

Ceman yekûn : Yedi ölü.

Anadolu seyircisi, hatta bütün Türk seyircisi, Hamlet'i bol gollü bir maç nakli kadar, seve seve seyretse yeri değil mi?

«Yerle Gök Arasında Öyle Şeyler Var Ki Horatius, Senin Felsefene Bile Girmez»

Şaka bir yana, Shakespeare'in az yazarda bulunan bir meziyeti de aydın, yarı aydın, hatta ümmi, her kültür aşamasındaki seyirciyi kavrayan sanat gücüdür. Basit seyirci onun oyunlarındaki gerilimli ve zengin aksiyona kapılıp gider. Aydın seyirci, onun kanatlı sözlerine takılıp yücelir. Bilge seyirci onun repliklerine serpiştirdiği hikmetlerle beslenip, ışıklanır. Shakespeare başka bir yazarın, bir araba dolusu lafla gevelediğini bir tek yoğun cümleye sığdırabilen bir sihirbazdır. Kafası ile yıldızlarda gezerken, ayakları ile sımsıkı yeryüzü gerçeklerine bağlı kalır. Shakespeare, kütüphane için değil, sahne için yazan bir yazar, daha doğrusu bir tiyatrocudur. Masa başına oturup cevher yumurtlamaz, her gece sahneye çıkıp seyircinin nabzını yoklayan, halk ile haşır neşir olan, halka yönelik, bir yaratıcıdır. Bugün sağ olsa, Cambridge'deki yahut Londra'nın entelektüel çevrelerindeki akademik tartışmalardan, mikroptan kaçar gibi kaçar, gider, şehir kenarında, gezici trupların toplaştığı meyhanelerde, onlarla hallü hamur olurdu. Bunu ben bol keseden atmıyorum. Shakespeare'in yaşamını didik didik araştıran Shakespeare uzmanları da aşağı yukarı aynı kanıdalar. Elizabeth devrinde oyun yazarlığı,

edebiyatçılık sayılmazmış. Halka yönelik, halk arasından, halk için bir yaratma alanı imiş. Shakespeare, eserlerinin, bütün insan ve konu materyalini, dolu dolu, hep yaşamın ve her çeşit insanın içinde yaşayarak edinmiş. Onun eserlerini, sınırları, zamanı, kuşakları aşan ölmezliğe evrenselliğe vardıran nitelik işte bu halka dönüklük olsa gerek.

Çürümüş Bir Şey Var Danimarka Krallığında

Bundan ötürü Shakespeare'in her yapıtında, insan gerçeğinin, dünya gerçeğinin bir perdesi aralanır. Hamlet, bütün yapıtları içinde, içine en çok şey sıkıştırılmış olanı, en yoğun olanıdır bence...

Ne arasanız bulursunuz Hamlet'te, aşka, kine, ölüme, kadere, dostluğa, akla, deliliğe, ihanete, günlük yaşama, devlet yönetimine, gerçeğe, yalana dair. Hamlet'in çoğu bölümleri her zaman, her yer için geçerli ışıklar tutar bize. Hem de okundukları ortamlar ve koşullar içinde, ayrı bir anlam, ayrı bir renk kazanarak...

Uzununa gitmeden, örneğin şu çok bilinen, kısa sözü alalım:

Çürümüş bir şey var Danimarka Krallığındu...

Son iki kelimeyi çıkarıp onun yerine pasaportunuzun üstündeki iki kelimeyi koyun ve düşünün...

Bana hak vereceksiniz.

1975

OYUNUN KURALLARINA UYMAK YA DA UYMAMAK

Haftada bir yazmanın bazı sakıncaları var.

Diyelim, bir iş için yurt dışına çağrıldınız. Bir taşla iki kuş vurmak için, oradaki izlenimlerinizi okuyucularınıza da iletmek istiyorsunuz. Tuttunuz, üç, yahut dört yazı yazdınız. Her gün yazınız çıksa, dört günde bitiverecek olan bu gezi notları, haftada bir çıktığı için dört haftaya yayılıyor. Yılan hikâyesi gibi bitmek bilmiyor. Siz bu arada, çoktan yurda dönmüş oluyorsunuz. Ama dışardan yolladığınız yazılar, sanki siz hâlâ oralara postu sermişsiniz gibi, çıkmaya devam ediyor. Eş dost, sizi hâlâ oralarda biliyor. Sokakta vapurda görünce de şaşırıyor.

Haftalık yazının bir başka sakıncası da, olayları günü gününe, sıcağı sıcağına izleyememesi. Yazıyı altı gün önceden verme zorunluğu ister istemez onun güncel canlılığını yitiriyor. Önemlice bir olay patlak verdiği zaman, o olayın yarattığı ilgi ve heyecan henüz taze iken, yazılan bir yazı, bakıyorsunuz, bir hafta sonra yayımlandığı zaman bambaşka bir ortamın içine düşüyor. O konu hakkında bir hafta boyu, lehte aleyhte bir sürü laf edilmiş, bir araba yorum yapılmış, hasılı ilgi tüketilmiş, olay da ikinci plana itilmiş oluyor. Zaman o kadar hızlı ge-

çiyor, olaylar bir bir üstüne öyle çabuk biniyor ki, bunu doğal karşılamak gerek.

Günün Konusu

Örneğin, şu satırların yazıldığı 23 Haziran Pazartesi günü, bütün gazetelerin manşeti, bütün meclislerin baş konusu, bütün kahvelerin söz sermayesi, Gerede olayları idi.

Yine, 23 Haziran Pazartesi günü Sayın Ecevit, «Hükümetin iç savaşı bile göze alacak» hale geldiğini iddia ediyor, Sayın Demirel, Sayın Erbakan, Sayın Feyzioğlu olaylardan üzüntü duyduklarını belirtiyorlardı. Bir gün önce, yani olayların hemen arkasından, verdiği bir demeçte Sayın Asiltürk, «Bizimkiler böyle şey yapmazlar» diye kendi partisini temize çıkarıyordu. Sayın Türkeş, 23 Haziran Pazartesi gününe kadar olay hakkında herhangi bir demeçte henüz bulunmamışlardı.

Ne var ki, Sayın Türkeş, olaydan bir gün önce, Ankara'da MHP Genel Başkanı olarak yaptıkları bir basın toplantısında Sayın Ecevit için,

«Bu delikanlı ateşle oynamaktadır, boyundan büyük işlere kalkışmaktadır.» Yollu bir demeç vermişlerdi.

Delikanlı, o sırada yolda olduğu için, bu uyarıyı herhalde vaktinde duymamış olacak. Duysa, belki söz dinler, uslu uslu evine döner, dersine çalışır, oraya buraya gitmeye kalkmaz (başından büyük işlere) karışmaz, başına da böyle üzücü şeyler gelmezdi.

Şaka bir yana, Gerede tuzağı üzücüden de öteye bir olaydı.

Gerede Üzerine Bir Anı

1969 yazında, Bolu'daki Abant Oteline çekilmiş, «Sersem Kocanın Kurnaz Karısı» adlı oyunumu yazıyordum. Hafta sonları da Münir Özkul, eşi ve Çetin İpekkaya geliyorlardı. Reji konusunda işbirliği yapıyorduk. Bir gün otele Sayın Ecevit ve sayın eşi çıkageldiler. Sayın Ecevit henüz İnönü'nün yönetimindeki CHP'nin yeni ve genç Genel Sekreteri idi. Ünü yurdu henüz kaplamamıştı. O sıradaki seçim kampanyasında fazla konuşmaktan sestelleri arızalanmıştı. O sesle konuşma yapamayacağını anlayınca, bari bir iki gün dinleneyim, sesimi yeniden kazanayım diye, Abant'a gelmişlerdi.

Edebiyat çevrelerinden tanışıklığımız olduğu için, hal hatır sordular, masalarına çağırmak teveccühünü gösterdiler.

Daha çok edebiyattan, doğa ve hayvan sevgisinden konuştuk. Çok yönlü bir kültürü, şaşılacak bir duyarlığı, insanı mahçup eden bir inceliği ve alçakgönüllülüğü vardı.

«İki günde dinlenebilecek misiniz?» diye sordum.

«Dinlenirim,» dedi. «Ben yoğun dinlenmesini bilirim.»

Otelde Millet Partisi eski Bolu mebuslarından Mehmet Bey adında bir zat vardı. Sanırım Gerede'li idi. Bülent Bey gelmeden kendisiyle ahbap olmuştuk. Hoşsohbet bir zattı. Bize İstik-

lal Savaşı sırasında Gerede isyanını ayrıntıları ile anlatmıştı. Orman sorunlarında da, tecrübeye dayanan, halk psikolojisine dayanan, nihayet bir orman bölgesinin çocuğu olmaya dayanan düşünceleri vardı.

İkimiz de erkenci olduğumuzdan Sayın Ecevit'in sabahın erken saatlerinde, yanında eşi, yürüyüşe çıktığını görüyorduk. Ama Ecevit çifti, akşamüstü bu yürüyüşten kalın dosyalarla dönüyorlardı. İçi içine sığmayan bu çalışkan adam güya dinlenmesine ayırdığı iki üç günü de, bulunduğu orman bölgesinin, Bolu'nun, Gerede'nin sorunlarını bizzat yerinde saptamak, ilgililerle konuşup anlamak için harcamayı yeğ görmüştü. Kendisini Mehmet Beyle de tanıştırdım. Onun değerli ve amprik görüşlerini de büyük bir dikkatle ve saatlerce dinledi, not etti. Üç gün sonra da gerçekten sestelleri düzelmiş ve orman dosyaları daha da kabarmış olarak oteli terk etti. Kampanyaya katıldı. O gittiği gün yanımdakilere,

«Politika dünyamıza, sessiz ve derinden, gerçek bir devlet adamı geliyor,» dedim. «Her yurt sorununu, yerinde inceleyip yarınki atılımlarının malzemesini ve gerekçelerini saptayan bu denli olumlu, metotlu, uyanık ve dinamik bir insana ihtiyacımız vardı. Yarının bir numaralı siyaset adamı olursa şaşmayalım,» dedim.

Bu kehanetimin tanıkları, çok şükür hep sağdırlar. Duygu sömürücülüğünün, demagoji cambazlığının, çıkar bezirgânlığının ve gözboyayıcılığın at oynattığı politik ortamımızda, sorunların köküne inen, rakamlara, gerçeklere yönelmiş, genç, uyanık, dinamik, sistemli bir kafa-

nın er geç ağır basacağını keşfetmek için kâhin olmaya hacet yoktu. Sadece sağduyu bu işe yeterdi.

Siz şimdi kaderin şu cilvesine bakın; Ecevit o tarihte hasta hasta Gerede'nin dertleri ile böylesine candan haşır neşir olmuşken, şimdi ona atılan, daha doğrusu attırılan taşlar da, aynı Gerede'den geldi.

Dişe Diş

Tam Gerede olayları üzerine bunları yazmıştık ki, Diyarbakır olayları patlak verdi. Bu sefer de Diyarbakır kalesinden bayraklar söküldü, yırtıldı. Yerine başka bayraklar dikildi.

Bu sefer de Sayın Türkeş yuhalandı. Taş yağmuru altında konuşturulmadı. Gerede'de haksızlığa uğramış olmayı vurgulayacak yerde, karşı taraf, misillemeyi tercih eder göründü.

Şimdi iki taraf birbirini suçluyor. Sayın Demirel'e yapılan saldırıdan sonra oyunun kurallarını aşan bu zor kullanışlar ulama gideceğe benziyor.

Kırmızı kart göstermede zaaf gösteren bir hakemin oyunu zıvanadan çıkartması gibi, bazı olaylara seyirci kalan iktidar, şimdi oyuncuların birbirine girmesine sebep oluyor. Yukarda da vurguladığımız gibi olaylar, üzücü olmaktan da ötededir. Söze, fikre, taşla, copla, iftira ile, silahla karşı koyma refleksi, ne yazık ki bizde pek yeni bir şey değil.

Biz şu demokrasiye bir türlü alışamadık arkadaşlar.

Çünkü onu bize bayramlık konfeksiyon elbise gibi giydirdi büyüklerimiz. Biz batı dünyası gibi, demokrasi uğruna savaşmadık. Onu adım adım kazanmadık. Okuma kitaplarına bile geçen bir kalıp tümce: «Uğrunda savaşılmayan toprak vatan değildir» der ki gerçeğin ta kendisidir.

Bu sözü, «Uğrunda savaşılmayan demokrasi, demokrasi olamaz» şekline uygulayabiliriz.

Yurdumuzdaki demokratik —daha doğrusu demokratiğimsi— atılımlar, bize hep yukardan geldi. İttihat Terakki şeflerinden «Hürriyet, adalet, musavat, uhuvvet» parolası, onlar Abdülhamit'i devirinceye, iktidara çöreklenınceye kadar geçerli idi. Kısa zaman sonra işlerine gelmeyen gazetecileri, aydınları öldürmekten çekinmediler. Demokrasiyi anlamamışlardı, ona kökten inanmamışlardı. Sadece son moda bir araç olarak, geçici bir süre için kullanmışlardı. Sözleri ile eylemleri arasındaki tutarsızlığı Ahmet Samim'in kahpece vuruluşu millete göstermiş oldu.

İkinci Dünya Savaşı biterken San Fransisko Konferansına katılabilmek, özgür ülkelerden sayılabilmek için tekrar demokrasicilik oynamaya kalktık.

1946 oylamalarına düşürülen gölgeler o zamanki tek partinin övüneceği soydan değildi.

Şu gidişi değiştiren son oylamalarda da milletçe acayip olaylara tanık olduk. Partiler spor kulüpleri gibi, karşı taraftan mebus ayartma yarışına çıktılar. Transfer komiteleri kurdular. Milliyetçi Cephe son anda bir ayakoyunu yaptı, dört mebusun oylamaya katılmamasını

sağlayıp, CHP'yi kontrpiyede bıraktı. Başa geçiverdi.

Bu çarıklı kurmay üçkağıtçılıkları bizim saf vatandaş vicdanlarımıza aykırı geldi ve geliyor.

Ama politikacılar, onları doğal birer demokrasi cilvesi sayıyorlar.

Kırmızı Karta Dikkat

Ofsayt şüphesi uyandıran bir gol atmış, öne geçmiş takımın, bu avantajını dürüst oyunla unutturması beklenirken, inadına bariz faulller, penaltılar, obstrüksüyonlar yaptığı, şu kaba saba futbol dünyasında bile görülmüş şey midir?

Oysa demokrasi karşı düşünceye tahammül rejimidir. İktidar iktidarını, muhalefet muhalefetini bu kurallara borçludur. O kurallar hiçlenince, bakarsınız, maazallah bir gün bir Doğan Babacan çıkar, iki tarafa da kırmızı kart gösterip oyunu durdurabilir.

O zaman ne iktidar kalır, ne muhalefet. Aklımızı başımıza devşirelim. Oyunu bari kurallarına uygun oynayalım.

1975

Geçen haftaya dek, seni ve arkadaşın Gülsüm Epikmen'i hiçbirimiz tanımıyorduk. Sıradan bir yayın olan «Forum» programı sizin katılmanızla o gün birden renklendi. Çocuk eğitimi ile ilgili bir forumda yaptığınız eleştiriler, herkesi etkiledi.

O hızla oturdum, geçen haftaki yazımda duygularımı dile getirdim. Daha sonra Abdi İpekçi «Bu Haftaki Konuğumuz» sütununda seninle konuştu. Forumun dağınık ve seviyesiz ortamında açıklamak olanağı bulamadığın düşüncelerini daha geniş olarak yansıtmanı sağladı.

Bu röportajın bir yararı da şu oldu: İleri sürdüğün düşüncelerden hoşlanmayan ve bundan ötürü de seni belki birtakım kalıp düşünceleri bellemiş ukala bir papağan saymak eğiliminde olanlar, durmadan okuyan, işleyen, ışıldayan, sağlam ve tutarlı bir beyinle karşılaştılar. Eskilerin bir deyimi ile «koyma akıl» yerine «oyma bir akıl» gördüler. Nice ünlüleri, nazik ama çok tuzaklı soruları ile şaşırtan, çelişkilere düşürten, kekelettiren Abdi İpekçi bile, seni bir kez olsun tökezletemedi.

Seni ve Gülsüm Epikmen'i herkesin bu kadar yadırgayışını hoşgör. İçinden böyle olumlu kafalar çıkarmaya pek alışık değil bu ortam.

Mahmut Makal adında on yedi yaşında bir cevherli çocuk, «Köyümüz» adlı şaheserini yazdığı zaman da, herkes yadırgamıştı, bu işi. Beş yaşında beste yapan, İdil de yadırganmıştı ilk başta.

Güzel Sanatlar Akademisinde hoca olan bir sınıf arkadaşımın senin yaşında bir oğlu var. Attığı sorunlar, sorduğu sorularla, her girdiği meclisi allak bullak ediyor. Büyükler çevresinin kofluğunu ve içi geçmişliğini, uyanık zekâsı ile ortaya çıkarıyor.

Geçenlerde Türkiye'ye gelen Alman işçi yazar Max Von Der Grün'ün son yapıtı üzerine bir açıkoturumu yönetiyordum. O kadar kişinin içinde, Alman yazarın çelişkilerini vurgulayıp onu en çok terleten, yine senin kuşağından bir Alman Lisesi öğrencisi oldu.

Bunlar, bizim bildiklerimiz. Kim bilir Türkiye'de daha nice Firdevsler, Aliler, Gülsümler, Ahmetler, Mehmetler yetişiyor.

Hem de yetersiz bir eğitim sistemine karşın... Tutucu, statükocu, ilkel çevrenin açık, sinsi bütün baskılarına ve tepkilerine karşın...

Taşranın Taşrasında

Hele siz ikiniz, daha da şaşırttınız herkesi. Zaten kendi başına bir fikir taşrası olan Türkiye'nin Uşak gibi daha da bir taşrasında bu uyanıklığa varmanız elbette ki büyük kentlerdeki yaşıtlarınıza kıyasla daha övgüye değerdi. Büyük kentlerdeki, yabancı okullardaki yaşıtlarınız içinden çıkan o birkaç kişinin, yaşam ve ye-

tişme koşulları, elbet daha bir avantajlı idi. Onların evlerine senin deyiminle, «aydın sayılabilecek» birtakım gazeteciler, yazarlar, salon sosyalistleri, girip çıkıyordu. Hiçbir şey okumasalar bile, iyi kötü bir kulak dolgunlukları vardı. Sizde o da yok. Ben sizi onun için onlardan ayrı tutuyorum. Siz el yordamı ile karanlıkta yolunu bulan iki yolcuya benziyorsunuz.

Gelelim o senin de bir gün gidip görmeyi, anlamayı, yurdunla kıyaslamayı düşündüğün batı ülkelerine.. Orada da senin yaşında erken gelişmiş zekâlar yok değil. Hatta çok. Ama, oradaki gençler karanlıkta el yordamı ile kendi yollarını aramıyorlar. Yollar projektörlerle aydınlatılmış. Ne ışık kısıtlaması var, ne de fikir... Statükocu, tutucu çevreler orada da var ama, onların tepkisi senin haklı olarak nefret ettiğin kaba kuvvete, zorbalığa dönüşemiyor.

Batı ülkeleri ile bizim yurdumuzun bir farkı da galiba şu: Bizde yetişen bu erken gelişmiş zekâları, ortam aşındıra aşındıra, bir yaştan sonra yıpratıyor, törpüleyip kendine benzetiyor. Orada ise tam tersine, en ufak yeteneği en iyi koşullarla geliştirme yolları arıyor, destekliyor.

Boşa Giden Umutlar

Galatasaray'da iken sınıfımızda hocaların, büyüklerin «erken gelişmiş zekâ» olarak tanımladıkları bir iki arkadaşımız vardı. Sade okul idaresi değil, biz de onlarla övünüyorduk.

Bunlar, ilerde büyük bir şeyler olacak diye beklerdik. Galatasaray'da okumak, küçük sı-

nıflardan başlayarak Fransızca öğrenmek, Fransa tarihini, Fransız edebiyatını, matematiği —senin o sevmediğin matematiği—, tabiiyeyi, coğrafyayı, felsefeyi Fransızca olarak okumak olanağı, kabul edersin, başlıbaşına bir şanstı. Türkçe tarih hocasının, içine duygusallık karışan fütühat anlatılarını, Fransızca tarih hocasının objektif tahlilleri ile dengeleyebilirdin hiç değilse. Son sınıflarda ilerici felsefe hocalarından ışıklanabilirdin. Evet işte bütün bu avantajlara karşın, bu çok umutlar vaat eden erken gelişmiş zekâlı arkadaşlarımız hiç de umulanı veremediler. Gerçi biri; ismi çok geçen bir devlet adamı oldu ama, tam ortamın istediği statükocu bir devlet adamı oldu. Olanaklarının uzantısından uzak, bir tavizci kesildi. Öbürü, yine seçtiği bir başka devlet hizmetinde en yüksek mertebelere erişti ama, insan olarak, karakter olarak, durmadan geriledi. Kaypak, bencil, kalleş, tabansız bir zavallı olup çıktı.

Erken gelişmiş, yahut normal gelişmiş zekâ, insana okuyarak, düşünerek, gözlemleyerek, tartışarak doğru yolları buldurtsa bile, bunda direnme gücünü her zaman sağlayamıyor. Bu direnme gücü insanın kişiliğinde, karakterinde, mayasında olacak. Olmadı mı o parlak zekâ bu çıkarcı ortam koşulları, bu gözdağcı baskılar ortasında kısa zamanda yozlaşıyor. Ya kişisel, mıymıntı çıkarlarının peşinde bir bencil, ya sömürücü güçlerin hizmetinde, pespaye bir uşak oluveriyor.

Eski kuşağın umut veren nice erken gelişmiş zekâları zamanla böyle yozlaştılar.

Bunları sana bizim kuşağın iki erken gelişmiş zekâsının hazin serüveni olarak anlattım.

Oysa bugünkü kuşakların bu kadar kolay yozlaşabileceğini yozlaştırılabileceğini artık sanmıyorum. Size kurulmuş tuzaklar elbet bugün de var. Hem de daha sinsi, daha güler yüzlü, daha kurnaz şekiller almış olarak. Ama onların ipliğini pazara çıkaran güçler de gelişti. Siz yalnız değilsiniz.

Söz Değil, Davranış

Sevgili Firdevs, ben kişide somut gözlemle güçlenmiş bilgi ve tecrübenin yanında hatta önünde, kişinin, kendine saygısına, çevresine, sevgisine, kişiliğinde tutarlı oluşuna, fikir namusuna, karşı yürekliliğine ve direnç gücüne ve bütün bunları da, her günkü yaşamında, davranışında, eyleminde eritip belgelemesine, birinci derecede önem veriyorum. Bu yoksa, ağzı ile kuş tutsa nafile...

Senin başka bir vesile ile, sorulmuş bir soruya verdiğin cevabını ben bu alana çekip aldım.

«Kişinin ancak alçakgönüllülükle, çevresindeki kişilere karşı olan iyi tutumu ile başarıya ulaşabileceğine inanıyorum» diyorsun. «Yoksa birkaç güzel söz söylemek, yahut bu konuda etkin olabilmek kişiyi hiçbir zaman başarıya ulaştırmaz» diyorsun.

Burada da doğrusun. Tutum ve davranış, bence insanın ölçü ü, sözler değil. Bu memleket ne borazancıbaşılar yetiştirdi. Borazan çal-

mak, nutuk atmak, söz cambazlığı yapmak kolay. Güç olan, olumlu bir davranışı, yirmi dört saate yaymak...

Geniş Açı

En çok sevdiğim cevaplarından biri de, şu oldu:

«Ben kişinin her konuda bilgi edinmesinden yanayım» diyorsun...

«Yani kişi sevdiği şeyin içeriğini, bunun karşıtı olan savların da özünü bilebilmeli ve yolunu, yönünü ona göre saptamalı. Bunun için benim benimsediğim birtakım düşüncelerin dışında da kitap okumaya çalışıyorum. Bu karşıt düşünceleri eleştirerek kendi kişiliğimle, özgürlük anlayışımla yerimi saptıyorum bu konuda.»

Karşısava karşı histerik tahammülsüzlükler diyarında bu ne ışıklı bir açı.

Bu tahammülsüzlüğün bir nedeni fikir tembelliği ve dolayısıyla kestirip atma kestirmeciliği. Bir nedeni de fanatik insanlara özgü dar algı alanına başka sesler sokmama inadı. Yahut yüreksizliği.

Sende ise, daha bu yaşında geniş kapsamlı ve insancıl bir tolerans yeteneği, bir de her şeyi kendi eleğinden geçirmek isteyen bilimsel bir vicdanın titizliği var.

Matematiksiz Uygarlık Olmaz

Sevdiğim, beğendiğim o kadar çok düşüncelerin var ki, hepsini sıralasam sütunum yetmez.

Yalnız toleransına güvenerek bir cevabını yadırgadığımı bildirmeden edemeyeceğim.

«Matematik dersine hiçbir zaman ilgi duymuyorum» diye bir tümcen var...

Bunu hiç söylememiş olmanı tercih ederdim.

Çok özlediğin bir yabancı dili gönlünce köklü bir şekilde öğrenmek ve batı ülkesine gitmek fırsatını bulursan, ilk gözlemlerinden biri, matematiğin, Pascal'ın «Esprit de geometrie» dediği, düşünüş üslubunun, uygarlıkla ne denli sıkı sıkıya bağlı olduğunu kendin herkesten iyi anlayacaksın.

Türkiye'nin bazı alanlarda ortaçağ çıkmazlarına saplanıp kalışının, ipe sapa gelmez mugalatalar içinde yuvarlanışının asıl nedeninin matematik düşünce yoksunluğu olduğunu anlayacaksın.

Matematik düşünce hor görüldüğü için de siyasal hayatımız parlamento aritmetiğinden pek öteye gidemiyor. 226'yı tutturma trüklerini, fikir sanıyor, ilke sanıyor, memlekete hizmet sanıyor.

Aman Firdevs, sen sen ol, matematiği küçümseme.

Şimdilik bu kadar. Sana ve arkadaşına, sevgilerimi sunar, ikinize de sağlıklar ve başarılar dilerim. Sözüm geçse, bir kanun tasarısı önerir, sizlere ve sizler gibi üstün yetenekli öğrencilere yabancı dil öğrenme ve yabancı ülkeleri görüp, tanıma olanağı sağlayabilmek için çalışırdım.

Ne var ki, sadece ve sadece fakir bir yazarım.

Tek varlığım mütevazi kitaplığım, bir de naçiz yaşam tecrübem.

Her ikisi de emrinize amade.

Sizlere en küçük bir yararım olabilirse büyük sevinç ve onur duyarım.

1975

ÜMMİLER UYANMASIN

Özel tiyatrolar, kış sezonu içinde büyük kentte oynadıkları oyunları yaz aylarında Anadolu halkına götürürler. Dost Oyuncular da bu yıl İstanbul'da ilgi ve alkış toplayan Alpagut Olayı adlı ortaklaşa yazdıkları bir oyunu Erzurum'a götürdüler. Erzurum'daki kulağı delik bazı gayretkeşler oyunun toplumsal mesajını kendi dünya görüşlerine uygun bulmamış olacaklar ki, daha piyesi okumadan, incelemeden, kulaktan dolma iki üç önyargı ile harekete geçmişler. Ekip daha gelmeden tertibat alınmış. Erzurum'un günlük bir gazetesi halkı tahrik etmek için hemen bir manşet atıvermiş:

«Bu oyunun sonunda Kuran ve Türk bayrağı yakılıyor» diye yazmış. Ayrıca her zaman için geçerli bir başka kara çalmış. «Oyunda çıplak kadın oynatılıyor» diye eklemiş. Oysa bunların aslı faslı yok.

Topluluk Erzurum'a varınca, tehditler birbirini kovalamış. «Pılınızı pırtınızı toplayıp gidin, yoksa fena olur» yollu gözdağları verilmiş. Dost Oyuncular bunlara aldırmayıp kiralanan salona gidince dışarda beş yüz kişinin toplaştığını görmüşler. Toplu Gösteri Kanununun açık yasağına karşın ne hikmetse kalabalık dağıtılıp olay önlenebilecekken önlenememiş. Kalabalığın toplanması, tiyatrocular a ileri geri

bağırması, giderek son günlerde pek moda olan taş yağmuruna dönüşmüş. Taşlardan biri olayı yerinde yatıştırmaya gelen bir sorumlu emniyet amirinin göğsüne çarpmış. Bundan sonra güvenlik kuvvetleri taş yağdıranları dağıtmış. Bir iki elebaşıyı yakalamış. Bu durum karşısında Dost Oyuncular, «can emniyetlerinin sağlanmasını ve hemen döneceklerini» bildirmişler. Erzurum'u terk etmişler.

İşte Erzurum'da tiyatrocular karşı girişilen kanunsuz girişimin özeti.

20. Yüzyılın Üçüncü Çeyreğinde

Tiyatrocuları, ya toplumsal düzene, ya da ahlak değerlerine karşı bir başıbozuk serseri alayı sanan zihniyet ne yazık ki, bunca yıldan beri kökünden kazınamadı. Osmanlı toplumunda «oyuncu makulesi», insanları eğlendiren ama kendilerine güvenilmeyen, mahkemelerde tanıkları bile geçerli olmayan bir çeşit parya muamelesi görürdü. Başta, Darülbedayii kuran Prof. Cemil Topuzlu ve Reşat Rıdvan Beyler, sonra da Sayın Muhsin Ertuğrul tiyatrocuya çağdaş ve uygar bir toplumda layık oldukları saygın yeri sağlamaya çalıştılar.

Atatürk, «Efendiler hepiniz mebus olabilirsiniz, hatta vekil olabilirsiniz. Ama sanatkâr olamazsınız. Bu çocukları sayalım» mealindeki sözü, herhalde durduğu yerde söylemedi. Kim bilir, gece, aktörler şerefine verdiği yemekte kaç mebus, kaç vekil, yine eski alışkanlıkla oyunculara tepeden bakmış olacaklar ki, koca

şef, kibar bir şekilde hepsini bu sözle hizaya getirmiş olacak.

Ama Atatürk'ün bu uygar davranışı bugüne kadar tam benimsenemedi. Sade tiyatrocular değil, yazarlar, ressamlar, öbür sanatçılar da hep şüpheli gözle görüldü.

Bakınız yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde Türkiye'nin başkentinde Maksim Gorki'nin bütün dünya repertuarlarının demirbaşı haline gelmiş Ana'sı yasaklanabiliyor. AST Tiyatrosu kapatılabiliyor. İstanbul'da bütün kış hiçbir yasaklamaya uğramayan Alpagut Olayı Erzurum' da zor kullanılarak oynatılmayabiliyor. Oyuncular kaçırılıyor.

«İstemezük»

Bundan yıllarca önce, İstanbul Şehir Tiyatrosu Tepebaşı binasında sahneye konan Bertolt Brecht'in «Sezuan'ın İyi İnsanı» adlı ünlü oyunu da tutucu kesimin hoyrat bir tepkisi ile karşılaşmıştı. Biri çıkmış,

«Bu herif solcudur, oyununu oynamak caiz olamaz,» demiş. Onun kışkırtısına kapılan eli sopalı bir grup, bunun üzerine bir gece oyun sırasında Tepebaşı Tiyatrosunu bastı. Seyirciler paniğe kapıldı. Oyuncular şaşırdı. Bu hareket de, derli toplu bir gerekçeye bir ön incelemeye dayanmıyordu. Kışkırtan bile oyunun rahmetli Adalet Cimcoz tarafından yapılmış çevirisini ve benim bir önsözümü içeren kitabı alıp okumamıştı.

Şehir Tiyatrosunun bu oyun hakkında

program dergisinde verdiği bilgilere bir göz atmamıştı. Sahneye fırlayıp bağıran tutuculardan birinin ileri sürdüğü gerekçe şuydu:

«Bu oyun imansız bir oyundur. Biz tek Tanrı'ya inanırız. Bu oyunda ise üç Tanrı var.» Bu hesaba göre, çok Tanrı'lı Greg mitologyasının da ülkemizde yasaklanması gerekiyordu.

Klasik oyunların, örneğin Ankara'daki temsilinde büyüklerimizin duygulanıp alkışladıkları Kral Öidipus'un da yasaklanması gerekiyordu. Bu ipsiz sapsız, «İstemezük»lere kulak asılacak olunca, dünya repertuarında piyes kalmayacaktı.

Tepebaşı baskını polis müdahalesi ile sonuçlandı. Ama ertesi gün savcılık oyunu durdurdu. Tahkikat açtı. Hava bulandırılmıştı. İstenen olmuştu.

Iki Örnek

Bizzat benim oyunum da, böyle açık, ya da sinsi tahriklere kurban gitti. 1953'te Şehir Tiyatrosunun rol dağıtımını yaptığı, provasına geçtiği, «Günün Adamı» adlı ilk oyunumu, yine bir ihbar üzerine o zamanki vali ve belediye reisi, o zamanki kanunun kendine tanıdığı bir veto hakkı ile paldır küldür sahneden indirdi. Bu zatın ve o tarihte DP tarafından Şehir Tiyatrolarına entandan olarak atanmış olan rahmetli Fazıl Ahmet Aykaç'ın bu karakuşi sansür zihniyetine karşı açık bir mücadeleye giriştim. Türk basını da, bir ikisi hariç, bu konuda beni tuttu. İktidara hoş görünme çabası ile

girişilen bu yasaklamayı protesto etti. Vali ve belediye reisinin bana açıkladığı yasaklama gerekçesi hâlâ belleğimde taptazedir:

«Biz demokrasiyi bu memlekette sevdirmeye çalışıyoruz. Siz onun kirli çamaşırlarını teşhir ediyorsunuz. Şu sırada bunu sakıncalı görürüm.»

«Halkı aydınlatmak yazarın ödevi değil mi? Siz bunu nasıl önlersiniz? Ben bunu bir roman yapsam onun da baskısını durdurabilir misiniz?»

Buna karşı adı geçen sayın valinin cevabı büsbütün unutulmaz bir inci idi:

«Roman yazsanız kimse karışmaz. Çünkü romanı yalnız aydınlar okur. Ama tiyatroya ümmiler de gider.»

Ve ümmiler öğrenmesin diye oyun yasaklandı. Tam sekiz yıl ramp ışığına çıkamadı. Ta ki 1960 devrimi oldu. O zaman sevgili Ulvi Uraz onu ilk kurduğu özel topluluğunda 90 gece oynadı.

1966'da yine İstanbul Şehir Tiyatrosu komedi kısmında sahneye konan «Eşeğin Gölgesi» adlı oyunun başına da karakuşi bir yasaklama geldi. Ortam, tesadüfen, bir seçim öncesi ortamı idi. Oyunun sosyal içeriği, özellikle işçi kesiminden sayın seyircilerin coşkun alkışlarına ve tezahüratına yol açıyordu. Demokratik bir ortamda doğal karşılanacak olan bu durum karşısında tutucu bir gazete, şahsım ve oyunum hakkında azgın bir kışkırtı kampanyası açtı. Bunun üzerine o zamanki savcılık oyunu yasakladı, hakkımızda tahkikat açtı. Ödevini yapan bir yazar ve bir tiyatro, böylece engellenmiş oldu.

Tiyatrocunun Çilesi

Bunlar bizzat başımdan geçen iki örnek.

Bir dönemde de, şimdi rahmetli olmuş bir kültür müsteşarının, Ankara Devlet Tiyatrosu üzerine kurduğu sansür baskısını ilgililer hatırlayacaklardır.

Rahmetli müsteşar provalara bizzat girer, beğenmediği oyunları yasaklar, beğenmediği pasajları çıkarır, sinirlendiği öz Türkçe sözcükleri yazarın izni olmadan değiştirirdi. Ve o tiyatronun yöneticileri buna gık bile demezlerdi.

Diyeceğim o ki, bizde tiyatro ve tiyatrocular, belki de Sayın Prof. Valinin zihniyetiyle, «Onu ümmiler de görür» diye ikide bir, olur olmaz müdahalelere maruz kalmışlardır.

Gerek Dostlar Tiyatrosuna, gerek AST'a reva görülen zorbalıklar yeni bir şey değildir. Bunu başkalarının da izleyeceğini tahmin edebiliriz.

Taş Devrinin Sakıncaları

Parti şeflerinin bile taşlandığı bir ortamda, oyuncuların, toplumumuzun oldum bittim üvey evladı sayılan bu cefakâr insanların taşlanması, olağan geliyor nerdeyse insana.

Ama şu var ki, Uluslararası Tiyatro Kongresinin Berlin'de verdiği son kararların en önemlilerinden biri, «Tiyatrolara, tiyatrocularа baskı yapan ülkelerin, insan haklarını çiğneyen, çağdışı birer barbarlığın temsilcisi olarak

bütün dünyaya teşhir edilmesi ve bu baskıların dünyaca ayıplanması» idi.

Kendi kendimizin kuyusunu kazmayalım. Dışarda yeteri derecede antipropagandamızı yapan sayısız düşman güçler var. Bari biz onlara katılmayalım. Kendi kendimizi dünyanın gözünden düşürmek için onlara aradıkları fırsatları sağlamayalım. Erzurum'da tiyatro basan, Ankara'da tiyatro kapayan güçlerin, dünyadan haberi yok ki, tiyatrodan haberi olsun...

Ben gafletin bu derecesine kızamıyorum, sadece ve sadece acıyorum.

1975

ON KASIM

Sağ olsun, bu magazin ekinin yöneticilerinden genç arkadaşım Tümer Argın, belki unuturum diye ta Prag'a haber uçurmuş, «Aman, 10 Kasım yazısı Atatürk üzerine olsun» diye. Benim her yazım, bir bakıma, hep Atatürk üzerinedir. Niye 10 Kasımda onu unutayım? Atatürk'ü ömrümde dört kere gördüm. Yaptıkları bir yana, varlığı, kişiliği ve çevresine yaydığı elektriği ile, böyle başka bir adam, ne tanıdım, ne gördüm. Her geri kalmış ülke, kahramanlarını büyütür, efsaneleştirir. Biz de onu efsaneleştirdik. Ama bunları sıyırıp asıl Atatürk'e gerçekçi bir gözle bakınca, birtakım eksikler, kusurlar yanında, yine dünya tarihinin en büyük liderlerinden biri olduğunu kabul ederiz.

Atatürk bilime çok saygı duyardı. Hatırlı bir yakını mebus olmak istemiş, ama Recep Peker Bey, bu zatın adını nedense aday listesine yazmayı unutmuştu. Durumu Atatürk'e söylediklerinde,

«Profesör olmayanlardan başka herhangi birinin adını silin, onu yazın» demişti. Adı unutulan Muzaffer Kılıç'tı. Bana bizzat anlatmıştı. Rahmetli Muzaffer Kılıç, Atatürk'ün yaveri idi. Kocatepe'deki resimde onu da yere bağdaş kurmuş, komutanının gerisinde, görürsünüz.

Bir de, karlar ortasında dinlenirken resimleri vardır. Yine Atasının yanı başında.

İlginç Özelliği

Bana anlattığı, benim de belleğime yapışıp kalan ilginç bir özelliği de şu: Savaşın en ateşli günlerinde, herkesin saç sakal bırakıp gezdiği, hele bir düze çıkalım sonra kendimize bakarız, dediği dönemde Atatürk, her sabah çadırında, kalkar kalkmaz sinekkaydı tıraş olur, yüzünü ve saçlarını bol kolonya ile ovar, taranır, sert yakasının içine de boynunu korusun diye ufak bir ipek mendil koyarmış.

Bu ayrıntı beni çok ilgilendirdi. Bu tutum her anı, kendi kişiliğinin üslubu ile dolduran, olayların sürükleyip götüremediği, olaylara kişiliği ile kendi hâkim olan, kendi renk veren büyük insanların ortak bir özelliği, bence.

Sinekkaydı tıraş olmuş, saçları pırıl pırıl taralı, hareketleri kıvrak ve zarif bir insanın düşüncesi de —elbet o insan büyük bir beyinse— daha bir başka kıvrak, daha bir mükemmel işler. Günün olaylarını, ayrıntılarını önemli, önemsiz diye ayırmamak, her ayrıntıyı, her anı, o an içinde en önemli saymak. Zen Budistlerinin de öğütlediği bir bilgelik yoludur.

Atatürk ne Zen Budizmini bilirdi, ne de tarihten ve dilbilimden başka bilim dallarıyla pek uğraşmaya vakit bulabilmişti. Ama her şeyi öğrenmeden bilecek bir yaman önseziye ve iki veriden, bilim adamlarının bile çıkaramayacağı sentezler çıkaracak polifonik bir beyne sahipti.

Ne tuhaf rastlantı. Evvelki yıl da, 10 Kasımı Prag'da geçirmiştim. Sayın Halûk Kura'nın odasında saat dokuzda toplandık. Onun öldüğü an saygı duruşu yaptık.

Sesini plaktan dinledik. Sayın Halûk Kura, ona konuk gelmiş olan Sayın Peşte Büyükelçisi İsmail Soysal, konuştular. Özel anılarını anlattılar. Benden de birkaç söz istendi. Yanılmıyorsam, ben daha çok gerçekçi Atatürk teması etrafında birkaç laf ettim.

Bir Çay Bahçesinde

Claude Farrère'in, ne hikmetse hâlâ dilimize çevrilmemiş olan bir kitabında* anlattığı bir hatırayı naklettim. Fransız edibi bu hatırasında Atatürk'le İstiklal Savaşının en ateşli döneminde İzmit'te bir çay bahçesinde yaptığı bir konuşmadan bahseder. Claude Farrère,

«Yaptığınızı çılgınlık sayanlar var.» gibi bir laf eder.

Atatürk'ün cevabı aşağı yukarı şudur:

«Ben mucizeye değil gerçeklere dayanıyorum. İngiltere parlamentosunda Lloyd George Hükümetinin karşılaştığı ciddi muhalefet onu Yunanistan'a effektif askeri yardımlardan alıkoyacaktır. Yunanlılar bu yardımı alamazlarsa ben onları mağlup edebilirim.» Ve rakamları konuşturur.

Atatürk bu konuşmada, rakamlara, tümen ve silah sayısına dayanan, tam kurmayca

---

* La Turquie resussitée.

bir hesaba dayanan gerçekçi bir tabiyeci olarak görünür. Öyledir de. Bu sağlam hesap kurtarmıştır bizi. Bu sağlam hesaplar kurtaracaktır bizi. Safsata, edebiyat, vatan millet Sakarya değil. Claude Farrère'in bu ilginç tanıklığı Türk milletine neden yansıtılmamıştır. Bilemem. Belki Atatürk'ün mucizeler yaratan bir şef olarak gösterilmesi bir süre daha yararlı sayılmıştır. Bence mucizeler yaratan Atatürk'ten çok, gerçeğe, rakama dayanıp istilacı düşmanı yenen bir Atatürk, daha övünülecek bir Atatürk'tür.

Evet, bunları söylemiştim orda. Benden sonra askeri ataşemiz Atatürk'ün hayatı ve İstiklal Savaşındaki stratejisi üzerine bilgi verdi.

Bu defa, 10 Kasıma kadar buralarda kalmayacağımı sanırım. Ama biz 10 Kasım gelmeden de Prag sokaklarında gene hep Atatürk'ten konuştuk. Kiminle mi? Koyu Atatürkçü bir ticaret ataşesi ile. Türk yakın tarihini, Türk edebiyatını özel bir merakla izleyen böyle bir ticaret ataşesine ilk defa rastladığımı söylemeliyim.

Biz hepimiz, çoğu zaman, yanlış genellemeler yaparız. Bir filozofu aydın sanırız, bir yazarı duygulu tahmin ederiz, ticaretle uğraşan bir uzmanı ise başka alanlara belki biraz kapalı farz ederiz. Oysa adam felsefe okumuştur, ama kafasını işletmeyi bilmez. Bir şair en duygulu şiirleri yazar da özel hayatında pis bir bencildir. Bu sözcüklerin çağrışımı ile onlara bol keseden yapıştırdığımız bu etiketlere kendimiz de inanır, kendimizi kandırırız. Kâni Güngör, sade bizde değil, başka milletlerin ticari

mümessillerinde bile görülmeyen bir kültür seviyesi ve çok yanlılık sahibi idi. En güzeli de gösterişsiz, ama çok derinden bir Atatürkçü oluşu idi.

Genç Ataşe

Daha önce çalıştığı Avrupa başkentlerinin birinde, bir 10 Kasım günü yaptığı bir konuşmayı anlattı. Konuşmayı işçilerimiz de dinliyorlarmış. Sonuna kadar büyük ilgi ile izlemişler. Genç ataşe sözlerinin sonunda demiş ki:

«Hepinizin gözlerinizde büyük bir ilgi ve sevgi parıltısı seziyorum. Bu konuşmanın sizleri böyle kavrayışının nedeni ben değilim. Ben, bu konuşmaya kendimden tek cümle koymadım. Özellikle bugün sizlere sunmak için, Atatürk'ün çeşitli konuşmalarından birtakım cümleler seçtim. Onları birbirine bağladım. Size sundum.

Sizi kavrayışlarının nedeni budur. Onun, halkı ile nasıl konuşulacağını en iyi bilen insan oluşundandır. Halkının gerçeklerini en iyi bilip dile getiren insan oluşundandır.»

Evet sevgili Tümer! Biz Atatürk'ü Prag'da da unutmadık. Unutmayız.

BİR ADAYLIK SERÜVENİ

Rahmetli Ahmet Caferoğlu'nu tanır mıydınız? Tanımıyor idiyseniz yazık. Dil alanındaki otoritesi, özel hayatındaki babacanlığı, hele kendine çok yaraşan Azeri diyalekti ile çok sıcak ve renkli bir bilim adamı idi. Rahmetliyi tanımasanız bile adını muhakkak duymuşsunuzdur. Caferoğlu kamuya adını bir dil kurultayında duyurmuştu. Hem de hiç istemeden. Hem de çok gürültülü bir şekilde. Atatürk'ün dil devrimi ile uğraştığı bir dönemdi. Dolmabahçe Sarayında büyük bir dil kurultayı toplanıyordu. İsviçre'den getirilen yabancı bir profesörün ağzı ile dünyaya Güneş-Dil Teorisi adı verilen bir tez açıklanacaktı. Bu teze göre, dünya dillerinin birçoğu, az veya çok, Türkçemizden gelişmiş, üremiş oluyordu. Atatürk'ün mebus yaptığı dilcilerimizin çoğu, ne hikmetse, aynı fikirde idiler. Kongreye yabancı dil uzmanları da çağrılı idi. Onlar İsviçreli bilim adamının Güneş Dil Teorisini dinlemekten çok kendi araştırmalarını açıklamak için gelmişlerdi.

Bildiri okuyanlardan biri de Ahmet Caferoğlu adında genç bir edebiyat doçenti idi. Ne var ki, koyu bir Azeri milliyetçisi olan Caferoğlu, hiç gereği yokken konu dışına çıktı, kurultaya Atatürk'ün çağrılısı olarak gelen Sovyet dilbilim adamlarına yakışık almaz sözler söyle-

yiverdi. Kurultay karıştı. Atatürk kızıp locasından ayrıldı. Başkan oturuma ara verdi. Ikinci oturumda söz alan delegeler Caferoğlu'na veriştirdiler. Basında birkaç gün aleyhinde yazılar çıktı. Rahmetlinin akademik kariyerinden uzaklaştırılması söz konusu oluyordu. Nitekim doçentlikten çıkarıldı.

Caferoğlu bir çuval inciri berbat etmişti. Çoğu kimse, onu, ünlü bir deyimdeki, hani şu, bez getirilmesini gerektirecek bir marifet yapan adaşı gibi görmeye kalkmıştı. O deyimi önceden bilmeyen bazıları da, bu sözün özellikle o gün orada Caferoğlu'nun o münasebetsizliği üzerine uydurulduğunu sanacak kadar ileri gidiyorlardı. Bir süre sonra gazap fırtınası dindi.

İşinden çıkarılan Caferoğlu o sırada Atatürk'ün bir yakınına;

«Bizde insanı öldürmek için karnından değil alnından vururlar,» demiş. Bu söz Atatürk'e ulaşınca gülmüş, Caferoğlu'nun eski görevine alınmasını Irade etmiş.

Böylece iş tatlıya da bağlanmış oldu. Yıllar geçti Caferoğlu profesör oldu, ordinaryüs oldu.

Bir Dekan Adayı

Caferoğlu'nun anımsattığı ilk çağrışım budur. İkincisi de, onun dekanlık serüveni. Rivayet ederler ki, üstat, günün birinde Edebiyat Fakültesi Dekanlığına adaylığını koymak Ister. Arkadaşlarına danışır. Hepsi de,

«Senden iyisini mi seçeceğiz. Elbet, hakkındır. Hemen adaylığını koy,» derler. Oturur hesaplar yaparlar. Profesörler kurulunun esami listesi taranır. Kimin lehte kimin aleyhte, kimin çekimser oy verebileceği inceden inceye hesaplanır. Sonuç umut vericidir.

«On beş kişi bizim klik, olduğu gibi sana verir hoca,» derler. «On yabancı Profesör de bizim işaretimize bakar. Kararsızlardan da en az yedi oy alamaz mıyız? Etti mi sana otuz iki oy. Zaten bütün kurul topu topu kırk bir kişi. Dekanlık çantada keklik.»

Hocayı böyle yüreklendirdikten sonra kulis yapmak için dağılırlar.

Ertesi gün seçim yapılır. Karşı aday 27 oy alıp dekan olur.

On iki kişi çekimser kalır. Bir tek oy da Caferoğlu'na çıkar.

Hocanın haklı olarak tepesi atar. Odasına çekilir. Biraz sonra en yakın arkadaşlarından biri gelir:

«Bunların ipiyle kuyuya inilir mi? Hiçbirinin sözüne güvenmemeliymiş meğer. Ama ben sözümde durdum. Oyumu sana verdim» der. O çıkar bir ikinci gelir:

«Ne kadar üzüldüğümü tahmin edemezsin hoca,» der. «Onlar hesabına yerin dibine geçtim. Ama neyse ki, ben ödevimi yaptım. Oyumu sana verdim.» Onu bir üçüncü izler:

«Al sana namus sözü. İyi madik oynadılar doğrusu. Ama ben...» deyince rahmetli Caferoğlu dayanamaz, masaya yumruğunu vurup:

«Beli. Hepiniz yahşi danışırsınız da özümün özüme verdiği oy ne oldi?» diye kükrer.

Talihsiz Bir Çıkış

Geçen hafta toprağa verdiğimiz, ordumuzun seçkin komutanlarından General Faruk Gürler'in, rahmetli hocamızınkini uzaktan da olsa anımsatan bir adaylık serüveni olmuştu. Rahmetli Gürler askerlik mesleğinin bütün iyi hasletlerini toplamış, yürekli, yurtsever, zeki ve otoriter bir şahsiyetti. Alnının teri, zekâ ve seciyesinin gücü ile, kademe kademe ilerlemiş, Türk ordusunun Kara Kuvvetleri Komutanlığı gibi en gözde bir mevkiye ulaşmıştı. Bu kilit mevkide iken, hep bilindiği gibi, olayların seyri, yahut tarihin yazgısı onu 12 Mart Muhtırası denen notanın dört imzacısından biri yapıvermişti. Sonra Tağmaç Paşadan boşalan Genelkurmay Başkanlığına geçti. Daha sonra Sunay Paşadan boşalacak cumhurbaşkanlığına aday olmak istedi. Fikrini sorduğu arkadaşları ona da,

«Elbette hakkındır. Senden iyisini mi seçeceğiz» dediler. Mebus ve senatörlerin esami listesi tarandı. Lehte, aleyhte, çekimser oy verecekler saptandı. Durum umut verici idi. Rahmetli Gürler, Genelkurmay Başkanlığından istifa etti. Alelacele çekilen bir kontenjan senatörünün yerine Sunay Paşa tarafından senatör atandı.

Ama masa başındaki hesap parlamento pazarına uymadı. Şifahi sözle gizli oylar birbirini tutmadı. Tur üstüne tur atıldı, her yeni tur, parlamentonun yeni adaya iltifat etmediğini bir kat daha belgeledi.

Parlamento çoğunluğu, parti kurultayı ço-

ğunluğu kaypaktır. Askeri hesaplara pek uymaz. Kimin kime oy vereceği hiç belli olmaz. Gürler Paşa mazurdur. Değil Gürler Paşa; hem askerlikten gelmiş, hem de politikada pişmiş eski kurt İsmet Paşa bile son akşam yemeğinde —pardon— son parti kurultayında bu çoğunluğun azizliğine kurban gitmedi mi? Başkan olarak başlattığı kongreden basit bir parti üyesi olarak ayrılmadı mı?

Gürler Paşa onurlu bir askerdi. Politikacı olmadığı için bu ayak oyunlarını olağan karşılayamıyordu. Çok üzüldü. Hatta bir ara senatodan istifa etmeyi bile düşündüğü söylendi.

Gürler Paşayı bu zor duruma sokanların kim olduğu tam anlaşılmadı. 12 Martta küçümsediği çoğunluğun, eline geçen ilk fırsatta ondan böyle öç aldığını iddia edenler olduğu gibi, bazı yakın dostlarının (!) çok netameli bir mevki olan Genelkurmay Başkanlığından onu ancak böyle uzaklaştırabildiklerini savunanlar da çıktı.

Rahmetli paşanın bırakmış olacağı notlar herhalde bu konuda kendi izlenimlerini bize bir gün yansıtacaktır.

Bu adaylık serüveni insana ister istemez ünlü bir devlet adamının sözünü anımsatıyor. Bu devlet adamı her sabah dua edermiş:

«Ben düşmanlarımı kendim haklarım. Sen bana dostlarımla başa çıkacak gücü ihsan eyle yarabbim.»

—o—

HAK DOSTUM DİYE BAŞLAYALIM SÖZE, Haldun Taner'in hepsi öykü tadında yazılarından oluşan kitabıdır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Taner, *"Hak Dostum Diye Başlayalım Söze adıyla; rahat bir kır kahvesinin hasır iskemlesinden, nargilemi fokurdatırken okura hitap eder gibi bir üslup içinde yeni bir tür tutturduk. Çok sevildi"* diyor.

Gerçekten de Haldun Taner, hem öykülerinde, hem düz yazılarında, hem de tiyatro yapıtlarında kendi kültürümüzle batı kültürünü birleştiren ve içten bir söyleşi havası içinde yazabilen sayılı yazarlarımızdandır. Bildiklerini alçakgönüllülükle okuruna aktaran, paylaşan çok yönlü bir insandır. Onun için yazılanlarda tek sözcük, tek satır abartma yoktur:

"Gündelik bir olayı, sıradan bir gözlemi, konuşma sanatının bütün incelikleriyle şerbetlendirerek öyle bir anlatır ki... İnsana ve dünyaya bakmanın birinci niteliğinin hoşgörü olduğunu hem bilir, hem bildirir."

Doğan Hızlan, Hürriyet, 14.3.1984

pan matbaacılık ankara 12 14 22